

Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет» (м. Херсон, Україна)
Міжнародний університет бізнесу і права (м. Херсон, Україна)
Херсонський національний технічний університет (м. Херсон, Україна)
Університет прикладних наук (м. Алітус, Литва)
Інститут управління та підприємництва (м. Мінськ, Республіка Білорусь)
Національний інститут економічних досліджень
(м. Кишинів, Республіка Молдова)
Банківський інститут Вища школа (м. Прага, Чеська Республіка)
Компанія «Schreiner Group» (м. Мюнхен, Німеччина)

ЗБІРНИК ТЕЗ

Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ

Частина I

6-7 квітня 2017 року

м. Херсон

УДК 338.432:339.137.2

www.ksau.ks.ua — 2017-06-02 — 11.15.40

«Економічний потенціал аграрного сектору України:
наукові підходи та практика реалізації»
Херсон, 7-8 квітня 2017 р.

УДК 338.432:339.137.2

© Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», 2017

Аверчев О.В. – д.с-г.н, професор
Дімітрієв С. – аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОЩУВАННЯ
СОНЯШНИКУ В УМОВАХ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО СТЕПУ УКРАЇНИ

Україна – одна з провідних держав з виробництва соняшнику. По об'ємах його вирощування Україна займає перше місце в світі.

За даними USDA, світовий ринок розраховує отримати від України в нинішньому сезоні майже 5 млн т соняшникової олії, що на 15% більше попереднього. Частка України у світовій торгівлі соняшnikовою олією оцінюється на рівні 56%, що підтверджує одноосібне світове лідерство за зовнішніми продажами цього продукту. Для порівняння: експорт олії з Росії становитиме 1,9 млн т, або 21% світового продажу, Аргентини — 0,6 млн т (6%). Загалом Україна експортує соняшникову олію у 90 країн, у тому числі найбільше в Індію, Китай, країни ЄС, Туреччину та Єгипет.

Виробництво олійних культур належить до основних напрямів діяльності в сільському господарстві України. Підтвердженням цього є зайнятість ними посівних площ. Торік усіма категоріями господарств засівалося 26,7 млн га ріллі. При цьому олійні культури займали майже 30 % всіх площ. До того ж, і минулого року частка олійних культур в структурі посівів знаходилася на такому ж рівні [1]

Соняшник – одна з прибуткових культур України з найвищим рівнем рентабельності серед сільськогосподарських культур. Соняшник більш ніж на 90% забезпечує сировинну базу і функціонування олійно-жирового підкомплексу України. Так, у 2015 р. від реалізації соняшnikової олії господарства суспільного сектору отримали 28148,1 млн. грн. прибутку, тому соняшник посідає особливе місце в економіці та формуванні експортного потенціалу країни.

Високий рівень рентабельності вирощування цієї культури та виробництва з неї олії, зумовлений мінімальними виробничими витратами і порівняно високою реалізаційною ціною, стимулював значне розширення посівних площ. Висока відпускна ціна робить олійнопереробну галузь економічно вигідною для народного господарства України, сприяє підйому економіки. Попит на соняшник і соняшникову олію суттєво не зменшується при зростанні цін. Тому виробництво олійних культур і олієжирової продукції є одним з пріоритетних і перспективних напрямів розвитку аграрного сектора економіки України [2, с. 15-19].

Основою вітчизняного виробництва олійних культур є насіння соняшнику. Його частка у загальному виробництві цієї групи культур становить майже дві третини. Упродовж останніх років в Україні спостерігалася тенденція до збільшення виробництва насіння соняшнику

Якщо у 2005 році врожай цієї культури становив 4,7 млн т, то у 2015 р. близько 11 млн т. Цьому сприяло утримання великих масштабів

господарювання. Нинішнього року посівні площі під культурою становили майже 5 млн га, що на третину більше 2005 р. З розширенням площ під культурою підвищувалася врожайність. Якщо у 2005 р. врожайність соняшнику становила 12,8 ц/га, то нинішнього - понад 20 ц/га.

Найбільші площі олійних культур зосереджувалися у Кіровоградській (743 тис. га), Запорізькій (568), Дніпропетровській (558) та Полтавській (536 тис. га) областях. При цьому в цих же регіонах були більш масштабні площі під соняшником. Домінуюче вирощування соняшнику зосереджувалося у великих та середніх сільськогосподарських підприємствах. Так, частка посівів соняшнику у сільськогосподарських підприємствах становила 60%, фермерських господарств - 20%. Решта - господарствами населення.

Позитивну динаміку виробництва насіння соняшнику в Україні відображає діаграма (рис. 1).

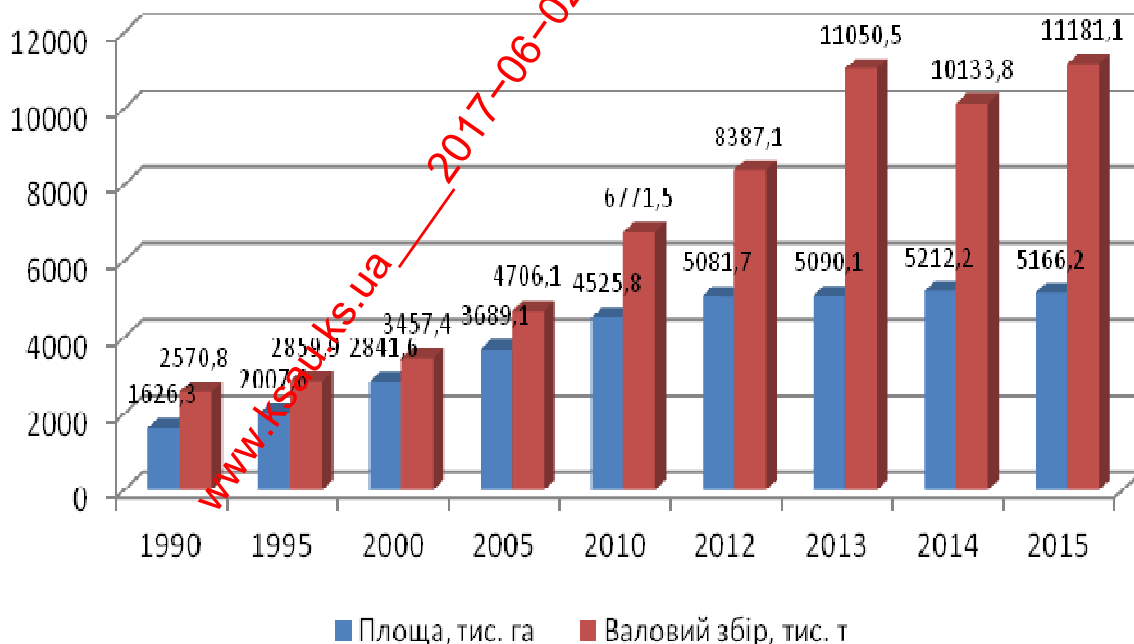

Рис. 1 – Динаміка виробництва соняшнику в Україні

В Україні посівні площі під цією культурою із кожним роком збільшуються. Площа, з якої фактично зібрано урожай соняшника, у 2015 р. складає 5166,2 тис. га. Валовий збір становить 11181,1 тис. т, урожайність із 1 га зібраної площі склала 21,6 центнерів, по окремих господарствах піднімалася до 25 ц/га. Основні площі посівів соняшнику зосереджені в Степовій зоні і на півдні Лісостепу. У сільськогосподарських підприємствах валовий збір за період 2000-2015 рр. зростає втричі – за рахунок збільшення площі на 61,6 % та урожайності – на 94,9 %.

Цьогоріч валовий збір основних видів олійного насіння в Україні очікується близько 16,3 млн т, що на рівні минулого сезону. При цьому

виробництво ріпаку скоротиться до 1,76 млн т проти 2,2 млн т торік, а виробництво сої зросте до рекордних 4 млн т проти 3,87 млн т [3].

Діаграма свідчить, що площі, відведені під соняшник в Україні стабілізувалися на рівні 4,5-5,2 млн га, особливо у період 2010-2015 рр. Проте, валові збори мають стійку тенденцію зростання за рахунок підвищення врожайності від 15 до 22 ц /га.

Природно-кліматичні умови та родючі землі України сприятливі для вирощування соняшнику і дають змогу отримувати високоякісну сировину і продукти виробництва в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу.

Разом із тим, подальший розвиток галузі вимагає ґрунтовної економічної оцінки, перегляду цілого ряду позицій щодо технічно-технологічних, організаційно-економічних та ринкових умов функціонування всього комплексу.

На сьогоднішній день перед науковцями та товаровиробниками гостро постали питання забезпечення сталості землеробства, підвищення його продуктивності на основі ресурсо- та енергозбереження в умовах зрошуваного землеробства. Існуючі способи зрошення вже не відповідають сучасним вимогам часу.

На думку вчених, однією із перспективних систем зрошення є краплинне. Відомо, що потенційні можливості технологій краплинного зрошення досягаються у першу чергу за рахунок оптимізації водного та поживного режимів ґрунту, дозволяють отримувати достатньо високі рівні врожайності за одночасної мінімізації питомих витрат на одиницю продукції. Цей факт є основним стимулом у впровадженні цього способу зрошення при вирощуванні соняшнику в умовах Причорноморського степу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ринок соняшнику нового врожаю / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ostannia-vip-novyna/6749-gynok-soniashnyku-novogo-vrozhaiu.html>.

2. Меліх О.О. Сучасний стан та напрями розвитку ринку соняшникової олії в Україні / О.О. Меліх, Н.В. Пасменко // Економіка харчової промисловості. – 2015. - Том 7, Випуск 3. – С. 15-19.

3. Вирощування соняшнику на краплинному зрошенні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://propozitsiya.com/ua/viroshchuvannya-sonyashniku-na-kraplinnomu-zroshenni>.

Аверчев О.В. – д.с-г.н., професор
Осінній А.О. – аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ДИНАМІКА І ПЕРСПЕКТИВА ВИРОЩУВАННЯ СОРГО В УКРАЇНІ

Сорго (*Sorghum vulgare*) посідає п'яте місце за площами вирощування в світі серед зернових культур після кукурудзи, пшениці, рису та ячменю. За останні 50 років посівні площі під ним у світі збільшилися на 60 %, його вирощують у понад 80 країнах світу на площі майже 50 млн га. [1].

Міністерство сільського господарства США (USDA) оцінило виробництво цього зерна у 2011-2012 маркетинговому році на рівні 54,5 млн т, що менше порівняно з попереднім періодом на 13%. Проте у 2012-2013 зерновому сезоні обсяги сорго можуть досягти рівня 2010-2011 МР. Очікується із нового врожаю отримати 61,7 млн т цього зерна.

Зростання виробництва сорго пов'язане зі збільшенням попиту на продовольство та енергоносії. Якщо у 2011-2012 зерновому сезоні попит на сорго становив 55,9 млн т, то у новому очікується на рівні 612,4 млн т.

У США, Мексиці, Чилі, Бразилії сорго є однією з основних культур для виробництва біоетанолу, що забезпечує вихід спирту на 25-30% більший, ніж у кукурудзи й пшениці. Тому одним з основних факторів впливу на ціну сорго є вартість нафти. До того ж, світові ціни на сорго мають пряму залежність від обсягу пропозиції зерна на ринку. [2].

В Україні сорго вирощують з середини ХІХ століття. Його зерно є цінним концентрованим кормом та сировиною для комбікормової, спиртової промисловості та виробництва біопалива. В ньому є 70-73% крохмалю, 12-15% білка, 3,5-4,5% жиру. З одного гектара цукрового сорго, що містить 18-20% цукру, можна отримати 25-30 ц цукрового сиропу [3].

До 1980-х років в Україні сорго всіх видів (цукрове, віничне, зернове) активно використовувалося в раціонах годівлі с/г тварин, птиці та риби. Вже з початку 90-х років у зв'язку з розпадом СРСР і нестабільною економічною ситуацією відбулося різке скорочення поголів'я худоби й виробництво сорго впало. За багаторічними результатами досліджень Державної служби з охорони прав на сорти рослин, у засушливих районах України урожайність зерна сорго вища від посівів кукурудзи на 27%.

Одним з факторів, що може суттєво впливати на продуктивне формування врожаю сорго, залишається зрошення, на що культура реагує високими приростами [4]. Це, в свою чергу, відкриває великі перспективи вирощування зернового сорго як для неполивних так і зрошуваних земель півдня України.

Незважаючи на цінність цієї культури, виробництво зерна сорго в Україні є незначним.

Основні його площі зосереджені у південному регіоні: Херсонській, Миколаївській, Одеській, Дніпропетровській, Донецькій областях. Рекордний урожай сорго, який досяг майже 232 тис. т, вітчизняні аграрії отримали у 2008

році. На це вплинуло розширення посівної площі та понад двотонний рівень урожайності зерна. Після цього відбулося суттєве зменшення виробництва. За даними Державної служби статистики загальна площа посівів під урожаєм 2016 року в усіх категоріях господарств становить 26775,6 тис.га, що на 126,2 тис.га менше ніж 2015 році (99,5%).

Посіви зернових і зернобобових були висіяні в 2016 році на площі 14349,5 тис.га, що на 2,6% менше ніж 2015 році. Посіви сорго в 2016 році склали 63,5 тис.га, що на 12,2 тис.га (+ 23%) більше ніж в минулому році. В структурі посівів збільшення посівів сорго збільшилось на 1 відсоток.

Більшість зерна сорго в Україні вирощується сільськогосподарськими підприємствами. За підсумками 2016 року аграрними формуваннями різних форм власності було вироблено 63,5 тис. га.

Найбільшу площу посівів займають сільськогосподарські підприємства. Їх площа складає 49,8 тис.га у тому числі в державних підприємствах посіяно 7,8 тис.га а в недержавних 42,0 тис.га. Найменшу площу посівів сорго мають господарства населення.

За останні роки сорго стає все більш популярною культурою в Україні через високу посухостійкість й стабільний попит на експорт.

Потенціал цієї культури дуже високий. В умовах України в середньому можна отримувати на великих площах 40-60 ц/га зерна без зрошення. В умовах зрошення, можна отримувати урожаї більше 100 ц/га при витратах на 25-30% менше, ніж при вирощуванні кукурудзи. За п'ять останніх років стабілізувався попит на зернове сорго як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках. Ціна, яку сьогодні пропонують за 1 тону сорго (3800 – 4000 грн.)

Згідно з даними дослідження «Агропродовольчий спектр України 2015», Україна займає 4 місце в світі за обсягами експорту сорго, поставивши на зовнішні ринки в 2014 році 196 тис. тонн цієї культури, що на 16 тис. тонн вище торішніх показників. Про це повідомляє сайт «Agronews.ua».

При цьому частка України у світовій торгівлі зменшилася з 3,2% в 2013 році до 1,9% в 2014 році, що було викликано збільшенням експорту з США на 65% порівняно з минулим роком. Основними імпортерами українського сорго залишаються Італія, Ізраїль та Іспанія, на які припадає 83% всіх експортних поставок.

Варто відзначити, що зростання експорту відбулося незважаючи на зменшення валового збору сорго всередині країни на 37% внаслідок зменшення його рентабельності, що змусило виробників переорієнтуватися на інші культури, і втрати частини посівних площ на Сході.

Висновки. Наслідки глобальної зміни клімату стають все більш відчутливими в Україні. Це спонукає фахівців та науковців вносити зміни у структуру посівних площ з врахування культур у яких є високий адаптивний потенціал.

Однією з таких культур на нашу думку є сорго. Яке може зайняти достойне місце в структурі посівних площ, оскільки за своїми ознаками, сорго найменш вибагливе і найбільш пристосоване до умов довкілля, що ставить його

на перше місце по вирощуванні в посушливих районах країни серед всіх зернових культур.

Перспективність соргових культур і велика економічна вигідність можлива в Україні лише тоді, коли їх вирощування буде забезпечене державною підтримкою, науковим супроводом (сучасні системи зрошення, адаптивні технології та новими високопродуктивними сортами і гібридами).

Актуальним є питання розробки адаптивної технології вирощування сорго в умовах змін клімату при краплинному зрошенні, яка була б здатна забезпечити стабільність валових зборів зерна цієї культури і можливість нарощування потужного експортного потенціалу для країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сторожик Л.І. Агробіологічні основи формування агрофітоценозів сорго цукрового як біоенергетичної культури в степу та Лісостепу України., автореферат
2. Исаков Я.И. Сорго. -М.: Россельхозиздат, 1992. - 133 с.
3. Економічний гектар / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi_gektar/1111-gynok-sorgo.
4. С.Г. Вожегов Зернове сорго в рисовій сівозміні / С.Г. Вожегов, Т.В. Дудченко, І.В. Змієвська // Таврійський науковий вісник: Зб. наук. пр. – Херсон: Айлант, 2009. - № 64. – С. 98-105.

Аверчев О.В. – д.с-г.н., професор
Осінній О.А., Кохоров А. А. – аспіранти, Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА РИСУ В УКРАЇНІ.

Рис – один з найцінніших продуктів харчування, а його виробництво є складовою частиною зернового господарства України, як стратегічної галузі народного господарства. Крім цього вирощування рису має важливе значення також як фактор ефективного використання малопродуктивних земель, поліпшення їх родючості й меліоративного стану та одержання на них високих урожаїв інших зернових та кормових культур [1].

В наш час рис вирощується в 113 країнах. Вирощують його на всіх континентах. Під рис відводять найбільші площі посівів у світі, так само як під пшеницю та кукурудзу. Рис має вищу на 8–10 ц/га потенціальну врожайність порівняно з пшеницею, що забезпечує його щорічний валовий збір майже 600 млн тонн. Площі посіву рису за останні 100 років зросли втричі і на сьогодні становлять понад 175 млн га.

Споживання рису залежить від особливостей національної кухні і складає від 5 (у країнах Європи) до 200 кг (Південно-східна Азія) на душу населення в

рік. За оцінкою ФАО, в даний час в світі виробляється більше 600 млн. тонн рису, а до 2030 року у зв'язку із зростанням населення планети буде потрібно більше 800 млн. тонн.

У рейтингу найбільших споживачів рису (за сумарним обсягом споживання на рік) лідируючі позиції займають Китай (104,26 млн т), Індія (82,38 млн т), Індонезія (30,25 млн т), Бангладеш (25,49 млн т) та ін. Серед топ-споживачів (з розрахунку на душу населення на рік) лідирують Бангладеш (173,3 кг), Лаос (165,5 кг), Камбоджа (160,3 кг), В'єтнам (141,2 кг) Відзначимо, що загальний попит на крупу рисову в багатьох країнах Світу задовольняється як за рахунок власного виробництва, так і імпортних надходжень.

Рис в Україні почали вирощувати порівняно недавно. Перші посіви рису з'явилися в 30 – роки минулого століття. Сучасні для того часу меліоративні агротехнічні споруди для вирощування рису були побудовані на малопродуктивних землях Причорноморського степу України (Херсонська, Одеська області та Автономна республіка Крим). В період з 1964 по 1980 рр. створено потужний потенціал рисосіяння на площі майже 63 тис. га, в тому числі в АР Крим — 30,8 тис., Херсонській області — 18 тис., Одеській — 13,8 тис. га.

В зв'язку з економічною кризою 90 – х років та анексією А.Р. Криму в 2014 році, площа посівів рису в Україні зменшилася і знаходиться в межах 25-28 тис. га, тобто згідно з науково обґрунтованими системами землеробства та структурою рисових сівозмін площа, яка відводиться під посів рису, може бути збільшена до 30-32 тис. га, що забезпечить можливість додатково отримувати щорічно 35-50 тис. тонн рису та майже повністю задовольнити потребу України в рисовій крупі [2].

В Україні виробляють 150-170 тисяч тон рису. З них – лише 48 тисяч тон рисової крупі. На жаль, ця цифра не задовольняє потреб українців. Це лише половина того, що нам потрібно. Зрозуміло, що все решта – це імпорт[3].

За даними АПК-Інформ у вересні 2016 року Україна імпортувала 10,7 тис. тонн рису, що втричі перевищило показник серпня (3,4 тис. тонн) і вдвічі – результат вересня 2015 року (близько 5 тис. тонн).

За серпень-вересень поточного року обсяг імпорту рису в Україну сягав 14,1 тис. тонн (+59% до показника за аналогічний період у попередньому сезоні).

Основними постачальниками рису у серпні-вересні стали Індія (54% в загальному обсязі імпорту), В'єтнам (14%), Казахстан (10%) і Пакистан (10%).

Стратегічним напрямом розвитку аграрного сектора й економіки України є розширення площ посівів рису, підвищення врожайності, збільшення виробництва та підвищення його ефективності.

З метою аналізу сучасного стану ефективності виробництва рису в Херсонській області, нами і були проведенні дослідження.

Для оцінки економічної ефективності виробництва рису використано методи емпірично-теоретичного дослідження: спостереження, порівняння, економіко-статистичний. Дослідження ефективності виробництва рису за

показниками ефективності системи землеробства по валовій продукції і чистому доходу дає можливість виявити рівень ефективності окремих прийомів організації виробництва, визначити економічну доцільність вирощування рису та оптимально використовувати ресурсний потенціал галузі.

Херсонська область має всі необхідні умови для розвитку галузі рисівництва. Потужний земельно – ресурсний потенціал, сприятливі природно – кліматичні умови наявність рисових зрошувальних систем, наявність наукового потенціалу (ХДАУ, Інститут рису та ІЗЗ НААНУ) створюють всі передумови ефективного розвитку галузі рисівництва.

За умови впровадження в виробництво новітніх елементів технологій вирощування рису, Херсонська область та Україна в цілому, задовольнити попит на рисову крупу до 80 – 90 відсотків [4].

Актуальність проблеми вирощування рису на півдні України полягає в тому, що технологічний процес потребує значних обсягів зрошувальної води. Із значною водоподачею пов'язаний великий обсяг непродуктивних технологічних скидів, які на рисових зрошувальних системах можуть перевищувати 50% водоподачі. Скиди у всіх регіонах рисосіяння України (Херсонська і Одеська області, Автономна Республіка Крим) здійснюються в акваторію Чорного моря, що погіршує екологічну ситуацію.

Тому сьогодні актуальним є питання нормування та оптимізації водоподачі з метою раціонального використання зрошувальної води, мінімізації непродуктивних скидів, ресурсозбереження і охорони природи. Тому перед науковцями Херсонського Державного аграрного університету було поставлене завдання - пошук альтернативи традиційному вирощуванню рису.

Дослідження проводилися в рамках виконання науково-технічної програми Херсонського державного аграрного університету: «Адаптивні технології вирощування сільськогосподарських культур при різних системах зрошення півдня України».

Метою наших досліджень було обґрунтування параметрів водного режиму ґрунту, норм мінерального живлення та обробітку ґрунту в посівах рису на крапельному зрошенні та при дощуванні, що забезпечують отримання запланованої врожайності на рівні 4 і 8 т / га зерна при збереженні ґрунтової родючості та економії зрошувальної води.

В зв'язку з цим протягом 2014 – 2016 року на землях Цюрупинського району Херсонської області були закладені та проведені польові дослідження на темно – каштанових ґрунтах із середніми агрохімічними можливостями на різних системах зрошення.

Повторність дослідження чотириразова, розміщення варіантів здійснювалось методом розщеплених ділянок.

Дослідження показали, що вирощування рису на краплинному зрошенні дощуванні в умовах Півдня України не тільки можливе але економічно вигідне. Оскільки врожайність рису при таких системах зрошення на кращих варіантах становила при поливі посівів рису дощуванням біля 4,5 т/га., на краплинному поливі становила біля 8 т/га. Витрати поливної води за вегетаційний період

вирощування рису на краплинному зрошенні за період вегетації складають в 2 - 3 рази менше ніж при традиційній технології вирощування в чеках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ванцовський А.А. Рис – цінна харчова культура / А.А. Ванцовський, Р.А. Вожегова, С.Г. Вожегов // Нетрадиционное растениеводство. Эниология. Экология и здоровье: материалы XIV международного симпозиума, 3-11 вересня 2005 р. – Симферополь, 2005. – С. 211-213.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ksau.kherson.ua/files/vr/Дис.С.Г.%20>
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arkinua.blogspot.ru/2014/04/blog-post_22.html
4. Дудченко В.В. Формування і функціонування ринку рису в Україні: монографія / В.В. Дудченко В.В.- К.:ННЦАЕ,2015. – 304 с.

Аверчев О.В. – д.с-г.н., професор

**Татаров О. С.– аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОЩУВАННЯ КВАСОЛІ**

Овочі мають велике значення в харчуванні людини. Їх цінність визначається наявністю в них вуглеводів, білків, органічних кислот, ефірних масел, ароматичних, дубильних, мінеральних речовин і особливо вітамінів. Багато з них в овочах розчинені, тому добре засвоюються організмом людини, підвищують засвоюваність інших харчових продуктів. Вживаються вони людиною в їжу в сирому, приготованому і консервованому вигляді.

У зв'язку з підвищеним інтересом до проблеми рослинного білка особливе місце серед овочевих культур належить бобовим культурам, які є джерелом рослинного білка для людини і тварин.

Квасоля — традиційна культура України. На жаль, в останні десятиріччя площі під цією культурою були незначні, вирощували її в основному на присадибних ділянках. Вона користується значним попитом на світовому ринку, ціни стабільно високі.

На сьогоднішній день світовий ринок сільськогосподарських культур з високим вмістом білку динамічно розвивається. Перше місце між зернобобовими культурами займає квасоля: 9 млн т бобів вирощується на посівній площі близько 20 млн га. Основними постачальниками є Ефіопія, Китай, Аргентина, Канада, США і М'янма [1].

Широке поширення зернобобових культур у світовому землеробстві обумовлено, перш за все, їх здатність накопичувати в насінні і вегетативної маси великі кількості високоякісного білка. У порівнянні з зерновими

злаковими культурами вони містять в насінні в 1,5-2 рази, а в деяких - в 3 рази більше білкових речовин і забезпечують найвищий вихід перетравного протеїну і незамінних амінокислот з гектара посіву.

В Україні ринок зернобобових перебуває у стадії активного відродження. За даними Українського клубу аграрного бізнесу (УКАБ) з 2005 по 2015 рік посівні площі квасолі зросли від 26,7 до 35,0 тис. га, найбільша частка яких зосереджена в приватному секторі на присадибних ділянках[1].

Стимулом для збільшення площ під квасолею та розробка інтенсивних технологій, які забезпечать збільшення врожайності високої якості в Україні є зростання експортного потенціалу культури. За матеріалами (рис.1) клубу аграрного бізнесу, експорт квасолі з кожним роком збільшується. Особливо ця тенденція спостерігалась в 2015.

В зв'язку із збільшенням попиту на світовому ринку ця тенденція на збільшення експорту за прогнозами аналітиків буде мати стійку тенденцію.

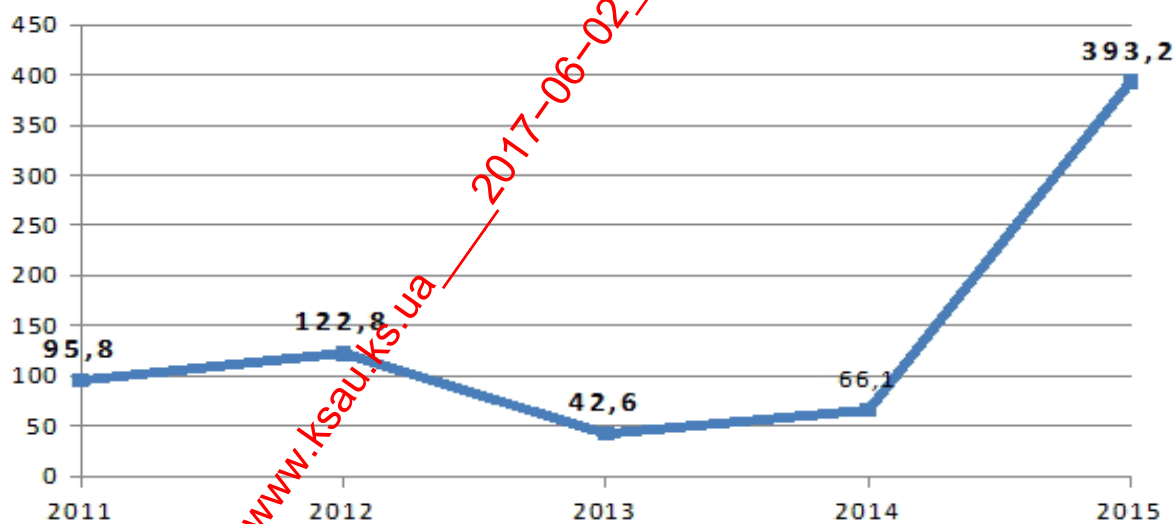

Рис. 1 – Експорт квасолі. (За матеріалами клубу аграрного бізнесу)

На півдні України одним із шляхів інтенсифікації виробництва квасолі є зрошення.

Але дефіцит та висока ціна водних та енергетичних ресурсів, що спостерігається у світі не оминув і України. Для вирішення проблем економії прісної води, зокрема при зрошенні сільськогосподарських культур очевидно, що слід застосовувати екологічно безпечні ресурсозберігаючі технології, а саме нові способи та засоби поливу. У зрошуваному землеробстві цей напрям реалізується на основі впровадження технологій краплинного зрошення.

Відомо, що потенційні можливості технологій краплинного зрошення, у першу чергу за рахунок оптимізації водного та поживного режимів ґрунту, дозволяють отримувати достатньо високі рівні врожайності за одночасної мінімізації питомих витрат на одиницю продукції. Цей факт є основним стимулом у впровадженні цього способу зрошення при вирощуванні квасолі в умовах Причорноморського степу України.

Разом з тим, краплинне зрошення вносить докорінні зміни до основних складових технології вирощування. У першу чергу, це стосується схем сівби, а разом із цим – техніки та технології посіву і збирання, режиму зрошення, систем удобрення і захисту рослин. Тому вивчення технології вирощування квасолі при краплинному зрошенні в умовах Причорноморського степу України є актуальним.

Проблематикою вивчення елементів технології вирощування квасолі в умовах зрошення Причорноморського степу України займалися ряд вчених Коваленко О.А., Попов О.П., та інші. Але наукові дані щодо вирощування квасолі в умовах краплинного зрошення практично відсутні.

Проведений аналіз сучасного стану розвитку краплинного зрошення в умовах Причорноморському степу України говорить про великі можливості до поступового зростання площ та розширення асортименту вирощуваних культур в тому числі і овочевих.

На нашу думку однією з овочевих культур яка забезпечить отримання стабільного прибутку для сільськогосподарських підприємств при вирощуванні в умовах краплинного зрошення є квасоля.

Тому перед науковцями ДВНЗ «Херсонський ДАУ» постало завдання, агроекологічно обґрунтувати можливості та розробити елементи технології вирощування квасолі при краплинному зрошенні в умовах Причорноморського степу України.

Польові дослідження були проведені в 2016 році на землях ТОВ «Райз-Південь» Цюрупинського району Херсонської області. Результати дослідів показали, що в умовах півдня України при краплинному зрошення можливо отримувати майже вдвічі вищий врожай, ніж середній по країні.

Так найбільша урожайність зерна квасолі, у наших дослідженнях формувалась, формувалась при виконанні чизелювання на глибину 20-22 см, внесені мінеральних добрив дозою N90P105 за передполивного порогу 75-80%НВ – 4,45 т/га.

Застосування краплинного зрошення при вирощування квасолі в умовах Причорноморського степу забезпечує зниження рівня споживання води біля 50 відсотків в порівнянні з традиційною технологією вирощування квасолі на зрошенні, що істотно ослабляє техногенне навантаження на довкілля та підвищує економічну ефективність землеробства на меліорованих землях.

Отже проведений економічний аналіз та результати польових дослідів показали, що одним із шляхів збільшення врожайності в умовах півдня України є впровадження перспективних адаптивних технологій вирощування квасолі на краплинному зрошенні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітика: квасоля / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: AgroPortal.uapublishing/analitika...fasol-uzhin.
2. Краплинне зрошення – сучасний метод поливу/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moja-usadba.ru/umnyj-ogorod/kraplinne-zroshennya-suchasnij-metod-polivu.htm>.

**Аверчева Н. О. – к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА М'ЯСА ПТИЦІ В
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХЕРСОНСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

Зростання обсягів виробництва м'яса птиці за останні роки тісно пов'язане з організаційно-технологічними перевагами галузі та впливом державного регулювання економічних процесів в галузі. До системи заходів державної підтримки належать пільгове оподаткування – це податок на додану вартість та єдиний сільськогосподарський податок; здійснення доплат сільськогосподарським підприємствам за проданих на забій курчат-бройлерів; запровадження часткового фінансування програми селекції у птахівництві – 10-12% від фактичної потреби; фінансова підтримка через механізм здешевлення коротко- і довгострокових кредитів; 30% компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва. Ці заходи сприяли притоку інвестицій в галузь і нарощуванню обсягів виробництва.

Фактичний стан галузі м'ясоного птахівництва в Херсонській області упродовж останніх років свідчить про неповну реалізацію потенційних можливостей регіону і постійно погіршується. За роки реформування аграрного сектору області не відбулося позитивних змін у м'ясному напрямі птахівництва, як і у показниках розвитку м'ясних напрямів тваринництва.

В умовах підвищення роздрібних цін на молочні та м'ясні продукти на зовнішньому та внутрішньому ринках, виробництво м'яса птиці у сільськогосподарських підприємствах залишається збитковим. В останні роки у галузі птахівництва області практично не відбулося серйозних структурних змін через брак крупних інвестиційних проектів. Нині постає завдання вирішення проблеми підвищення економічної ефективності галузі, яке визначається генетичним потенціалом поголів'я птиці, вартістю комбикормів і ветеринарних препаратів, витратами енергоносіїв, забезпеченням технологічним обладнанням. На рівень собівартості виробництва м'яса птиці визначальний вплив має забезпечення повноцінними комбикормами.

Більшість сільськогосподарських підприємств, які виробляють м'ясо птиці в Херсонській області отримують збитки, оскільки не мають можливості оновити застаріле обладнання, не повністю завантажують виробничі потужності, використовують незбалансовані корми та низькопродуктивну птицю, не мають інтеграційних зв'язків із постачальниками засобів виробництва. В цілому в сільгосппідприємствах області рівень збитковості виробництва м'яса птиці знизився з «мінус» 62,2 % в 2012 р. до «мінус» 4,5 % у 2015 р. В галузі працювали 7 підприємств, 4 з яких отримали збитки.

Результативні показники реалізації птиці на м'ясо в сільськогосподарських підприємствах Херсонської області відображає таблиця 1.

Результати реалізації птиці на м'ясо в Херсонській області*

Показники	Роки				2015 р. у % до 2012 р.
	2012	2013	2014	2015	
Кількість продукції в живій масі, ц	8000	18 000	77851	7362	92,0
Повна собівартість продукції, тис. грн	10963,7	18821,7	105140,3	14717,0	134,2
Чистий дохід (виручка від реалізації), тис. грн	4142,2	11307,4	60623,4	14058,1	339,4
Прибуток, тис. грн.	-6821,5	-7513,9	44516,9	-658,9	9,7
Повна собівартість 1 ц, грн	1340,80	1059,66	1350,53	1999,05	149,1
Ціна реалізації 1 ц, грн	506,57	636,63	778,71	1909,55	377,0
Прибуток в розрахунку на 1 ц, грн	-834,23	-423,03	-571,82	-89,5	10,7
Рівень рентабельності, %	-62,2	-39,9	-42,3	-4,5	+57,7 в. п.
Кількість підприємств			6	7	
в т. ч. які одержали збитки			2	4	

*Розраховано за [3-5]

В Україні також спостерігається коливання рентабельності виробництва м'яса сільськогосподарської птиці у від'ємній площині від -39 % до -62 %. Такі процеси пояснюються впливом як внутрішніх так і зовнішніх факторів що призводять до нестабільності ситуації на ринку. Підняття цін на енергоносії та цін на зерно спровокувало підвищення підприємствами цін на власну продукцію, що додало поштовх до подальшого розвитку інфляційних процесів. Ціни на м'ясо птиці зростали, практично, протягом всього року.

Не вдалося уникнути підвищення цін і на м'ясопродукти. Протягом року ціни зросли на всі види м'яса, не стало винятком і м'ясо птиці. Ціни на нього зросли на 53,7 %. В середньому ціни на птицю зросли від 5,06 грн. за кг у 2010 р. до 19,09 грн. у 2015 р. або у 3,8 рази.

Проведені розрахунки свідчать, що в області немає наближення рентабельності підприємств з виробництва м'яса птиці навіть до рівня окупності. Причиною цього є те, що в основному вирощують птицю ячного напрямку продуктивності для основного стада спеціалізованих підприємств, а бройлерне виробництво, яке могло б підвищити прибутковість галузі, не розвивається, вирощування птиці м'ясного напрямку має незначну частку в цьому виробництві.

Дослідження підтверджують, що заплановане істотне збільшення обсягів виробництва м'яса птиці можливо лише за умови сприятливого інвестиційного клімату в галузі, що зумовлюється стабільною,

прогнозованою державною політикою на підтримку вітчизняного товаровиробника у бюджетній, кредитній, ціновій та регулятивній сферах державного управління, а також у налагодженні випуску технологічного обладнання з урахуванням інноваційних технологій.

В області розроблена і впроваджується Програма розвитку тваринництва. У результаті виконання Програми розвитку птахівництва в області буде досягнуто:

- підвищення ефективності виробництва та ліквідація збитковості основних видів продукції птахівництва у сільськогосподарських підприємствах;

- повне задоволення потреб населення у продуктах птахівництва, і, в першу чергу, у м'ясі птиці;

- підвищення конкурентоспроможності продукції птахівництва на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- створення додаткових робочих місць, зростання зайнятості та підвищення рівня доходів працівників галузі;

- впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій сприятиме скороченню на 12 - 15% витрат енергії і на 32 - 37% затрат праці на виконання технологічних операцій процесу виробництва;

- зростання обсягів виробництва продукції птахівництва відбудеться за рахунок підвищення продуктивності та поступового нарощування чисельності птиці, підвищення економічної ефективності виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Програма розвитку тваринництва Херсонщини на 2010 - 2015 роки / Розпорядження Голови обласної державної адміністрації 17.03.2010 р. - № 246.

2. Заболотний В.С. Конкурентоспроможне птахівництво України: аналітична оцінка, прогноз розвитку / В.С. Заболотний, О.Ф. Кирилук. - К.: ЦП "Компринт", 2013. - 197с.

3. Статистичний щорічник Херсонської області за 2015 р. // За ред. В.А.Вознюка. Відп. за вип. Т.В.Покидько. – Херсон: Головне управління статистики у Херсонській області. – 494 с.

4. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013-2015 рр.: стат. бюл. / ред. О. М. Прокопенка. – К. : Держкомстат України, 2014-2016 рр. – 88 с.

5. Тваринництво України 2015: стат. зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2014. – С. 97.

**Антощенкова В.В. – к.е.н., доцент, Богданович О.А., ст. викладач,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. Петра Василенка, м. Харків, Україна
СПОЖИВАННЯ ОСНОВНИХ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ, ЯК ЧИННИК
ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ**

Сільське господарство в економіці України займає першочергове місце, адже недаремно Україну називають саме країною зі значним, а точніше переважаючим аграрним потенціалом. Враховуючи специфіку і особливості, сільське господарство виробляє незамінні для забезпечення життєдіяльності людини продукти харчування і є базовою основою розвитку суспільства обумовлюючи економічну та продовольчу безпеку країни.

Економічний потенціал аграрного сектору України можна охарактеризувати, як сукупність взаємопов'язаних матеріальних, трудових, природних, фінансових, науково-технічних, інформаційних виробничих ресурсів що використовуються і можуть бути використані з метою економічного зростання й соціально-економічного прогресу. Значний наявний потенціал (можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані) України оснований саме на аграрній складовій державного формування та характеризує можливості національної економіки виробляти матеріальні блага, надавати послуги, задовольняти економічні потреби суспільства.

Таблиця 1

Споживання основних продуктів харчування населенням України за 1990-2015 рр., з розрахунку на одну особу за рік, кг

Вид продуктів	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2015 р.	2015 р. в % до 1990 р.
М'ясо та м'ясопродукти	68,2	38,9	32,8	39,1	52,0	50,9	74,6
Молоко та молочні продукти	373,2	243,6	199,1	225,6	206,4	209,9	56,2
Яйця (шт.)	272	171	166	238	290	280	102,9
Хлібні продукти	141,0	128,4	124,9	123,5	111,3	103,2	73,2
Картопля	131,0	123,8	135,4	135,6	128,9	137,5	105,0
Овочі та баштанні продовольчі культури	102,5	96,7	101,7	120,2	143,5	160,8	156,9
Плоди, ягоди та виноград	47,4	33,4	29,3	37,1	48,0	50,9	107,4
Риба та рибні продукти	17,5	3,6	8,4	14,4	14,5	8,6	49,1
Цукор	50,0	31,6	36,8	38,1	37,1	35,7	71,4
Олія	11,6	8,2	9,4	13,5	14,8	12,3	106,0

Джерело: складено автором за даними [1;2;3]

Аналізуючи споживання основних продуктів харчування населенням України з розрахунку на одну особу за рік (табл.1) за 1990-2015 роки, можна відмітити досить передбачувану, відповідно до соціально-економічного стану

країни ситуацію. Наслідки затяжних криз в Україні починаючи з 90-х років відчутні сьогодні найчіткіше. Багато продуктів харчування (з основної досліджуваної продуктової групи) пересічним українцям стають просто не «по кишені», враховуючи зниження купівельну спроможність і стрімке зростання цін на готову продукцію. Недобросовісність виробників і намагання максимізувати прибуток, нехтуючи технологіями, вже стало скоріше правилом, аніж винятком із правил, а це в свою чергу позначається на якості продукції яку ми споживаємо. За досліджуваній період обсяги споживання м'яса та м'ясопродуктів знизились на 25,4 %, молока та молочних продуктів на 43,8%, хлібних продуктів на 26,8%, риби та рибних продуктів на 50,9%, цукру на 28,6%. Варто зауважити, що позитивна динаміка спостерігається по овочах та баштанних продовольчих культурах, плодах та ягодах, однак знову ж таки сумнівної якості, враховуючи що на відміну від 1990 років ці продукти пропонуються споживачам на протязі року, а не посезонно. Варто зауважити, що Україна по основних групах продуктів харчування майже повністю забезпечена продукцією власного виробництва [3]. Так рівень самозабезпеченості основними видами продовольства у 2015 році (виробництво до внутрішнього використання на території України) становив: по м'ясу та м'ясопродуктах – 106,2%, по молоку та молочних продукти – 105,0%, яйця (шт.) – 113,9%, по зерну – 238,9%, картоплі – 96,3%, овочах та баштанних продовольчих культурах – 100,3%, плодах, ягодах та винограду (без переробки на вино) – 92,3%.

Таблиця 2

Індикатори достатності споживання основних продуктів харчування населенням України за 1990-2015 рр., з розрахунку на одну особу за рік

Вид продуктів	РНС, кг за рік*	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2015 р.
М'ясо та м'ясопродукти	80	0,85	0,49	0,41	0,49	0,65	0,64
Молоко та молочні продукти	380	0,98	0,64	0,52	0,59	0,54	0,55
Яйця (шт.)	290	0,94	0,59	0,57	0,82	1,00	0,97
Хлібні продукти	101	1,40	1,27	1,24	1,22	1,10	1,02
Картопля	124	1,06	1,00	1,09	1,09	1,04	1,11
Овочі та баштанні продовольчі культури	161	0,64	0,60	0,63	0,75	0,89	1,00
Плоди, ягоди та виноград	90	0,53	0,37	0,33	0,41	0,53	0,57
Риба та рибні продукти	20	0,88	0,18	0,42	0,72	0,73	0,43
Цукор	38	1,32	0,83	0,97	1,00	0,98	0,94
Олія	13	0,98	0,64	0,52	0,59	0,54	0,55

Примітка.* РНС – раціональна норма споживання. За термінологією МОЗ України “Орієнтовний набір основних продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2015 роки”

Джерело: складено автором за даними [1;2;3].

Індикатори достатності споживання основних продуктів харчування населенням України з розрахунку на одну особу за рік представлено в табл. 2. Отже, по більшості основних видів продуктів харчування фактичне споживання знаходилося на рівні раціональних норм, або навіть перевищує їх. Однак чітко простежується тенденція до заміни таких важливих молочних, м'ясних та рибних продуктів менш дорогими та калорійними хлібо-булочними виробами та картоплею. Фактичне споживання м'ясо-молочної та рибної продукції, олії за досліджуваний період скоротилась майже вдвічі.

Варто звернути увагу і на мінімальні норми споживання основних продуктів харчування населенням України з розрахунку на одну особу за рік: для м'яса та м'ясопродуктів – 52 кг, молока та молочних продуктів – 341 кг, яєць – 231 шт, хлібних продуктів – 94 кг, картоплі – 96 кг, овочів та баштанних продовольчих культур – 105 кг, плодів, ягід та винограду (без переробки на вино) – 68 кг, риби та рибних продуктів – 12 кг, цукру – 32кг, олії – 8 кг. Оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання продуктів харчування особою впродовж року відповідає раціональній нормі, тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням дорівнює одиниці. МОЗ України замість раніше прийнятого визначення "Рекомендовані раціональні норми споживання основних продуктів харчування на душу населення на 2005-2015 роки" пропонує застосовувати визначення "Орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів забезпечення у середньому на душу населення України на 2005-2015 роки" без зміни кількісних показників таких наборів, нівелюючи таким чином функцію держави у забезпеченні населення якісними продуктами харчування в достатніх для їх життєдіяльності раціональних нормах споживання.

Отже, рівень споживання та індикатори достатності споживання основних продуктів харчування можна вважати вираженими орієнтирами економічного потенціалу аграрного сектору України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баланс та споживання основних продуктів харчування населенням України: стат.зб. – К., 2016 / Офіційний веб сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2002 рік / Державний комітет статистики України: Під загальним керівництвом Ю.М. Остапчука. – К., 2003. – 319с
3. Антощенкова В. В. Стан та перспективи розвитку молочного скотарства України / В.В. Антощенкова // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Економічні науки. – Х.: ХНАУ, 2015. – № 1. – С. 90-96.

**Білоусова С.В.- д.е.н., професор, Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон, Україна
*ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ АПК***

Сьогодні виникає питання, хто в теперішніх умовах має найбільшу зацікавленість у розвитку аграрного виробництва, може виступити ініціатором інтеграційних перетворень у необхідному напрямі, організувати їх наукове обґрунтування. Вважаємо, що зацікавленим суб'єктом нині є держава (відповідні органи державної влади районного та обласного рівня).

Мала кількість потужних господарств АПК, контрольний пакет акцій яких перебуває у власності держави, не спроможні сформувати сучасну мережу інтегрованих структур на холдингових засадах, що могла б стати підґрунтям створення нових зв'язків компаній аграрної та промислової сфер в системі АПК. За таких умов державні органи повинні заручатись підтримкою крупних переробних та обслуговуючих організацій недержавного сектору, що мають інтерес у формуванні сталої сировинної бази та збільшенні зони надання послуг. Оскільки заснування холдингових об'єднань дозволяє великим продовольчим компаніям найшвидше здобути контроль над сировинними потоками без значних інвестицій та з гарантованою достатньою обіговістю коштів [1].

Стимулювання інтеграційних процесів в АПК передбачається стратегією регіонального розвитку, в тому числі включення до складу агрохолдингів економічно слабких сільськогосподарських підприємств. Держава, на нашу думку, має використовувати відповідні важелі. Концентрація в руках материнської компанії контрольних пакетів акцій переробних та агросервісних підприємств може відбуватись через викуп чи безоплатну передачу акцій, що належать державі; викуп акцій за рахунок коштів місцевого бюджету з подальшою передачею їх сільгосптоваровиробникам [2].

Останнім часом, доволі часто зовнішні інвестори ініціюють договірне ведення аграрного виробництва; підрядне користування технікою; оренду землі; створення машинно-технологічних станцій; організаційні зміни на основі інтеграційних процесів задля контролю активами аграрних підприємств. В літературі їх називають "новими сільськогосподарськими операторами". В такому випадку інтеграційний процес проходить шляхом заснування дочірніх компаній; купівлі акцій; інвестування з боку непрофільних організацій.

Досліджуючи інтеграційні процеси в АПК, вчені застерігають від створення надвеликих інтегрованих структур латифундистського типу та формування двополусної структури аграрного сектора, яка розділяється на надвеликі аграрно-промислові корпорації та дрібних сільгосптоваровиробників та сімейні господарства [3].

Проводячи прогноз поширення великих експортоорієнтованих індустріальних підприємств із можливими негативними соціальними і

екологічними наслідками, або створення умов для розвитку сімейного фермерства, або переважання середніх підприємств, реорганізованих КСП [4]. Ефективною альтернативою надвеликим холдингам можуть бути менші за розмірами інтегровані структури, в тому числі кооперативні, а також комерційне співробітництво великих і дрібних сільськогосподарських структур.

Нерідко формуванню інтегрованої організації передують інші види партнерства: авансування витрат, оренда чи лізинг техніки. За такими схемами діє ВАТ “Адамс” м. Кам’янець-Подільський Хмельницької області - інтегрована структура, що спеціалізується на виробництві та подальшій переробці плодоовочевої продукції. В цілому, для господарств плодоовочеконсервної промисловості доцільним є формування власної сировинної бази, що дасть можливість вирішити завдання структурування посівів за ступенем концентрації, термінами дозрівання, асортиментним набором. Цим шляхом йдуть компанії - лідери: “Чумак”, “Верес”, “Сандора”, “Златодар”.

Дослідження створених впродовж останніх десятиліть інтегрованих структур та механізмів взаємодій між ними суб'єктами вказує на відсутність довгострокової стратегії розвитку аграрно-промислової інтеграції на різних її рівнях: мікро-, мезо-, макроекономічному. У зв'язку з цим, актуальною є розробка методичних й практичних вказівок щодо покращення галузевих та міжгалузевих взаємозв'язків, а також моделювання взаємовідносин на рівні аграрно-промислових формувань, найбільш поширеними з яких є: асоціації, кооперативи, холдинги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березіна Л. М. Організаційно-економічні аспекти формування відносин підприємств АПК : монографія / Л. М. Березіна. – Полтава : ІнтерГрафіка, 2012. – 280 с.
2. Ніценко В. С. Про форми об'єднань підприємств у сільському господарстві України / В. С. Ніценко // Інноваційна економіка. – 2012. – № 6. – С. 99-101.
3. Саблук П. Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П. Т. Саблук, М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 3-13.
4. Шаріпова О. С. Систематизація зв'язків, які визначають форми інтеграції підприємницьких структур в агропромисловому комплексі / О. С. Шаріпова // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. праць. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – № 1(37). – С. 106-110.

**Бойко В.О. – к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВ ХЕРСОНСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

Експортний потенціал підприємства як економічна категорія та об'єкт аналізу набув підвищеної уваги вчених і практиків у галузі міжнародного бізнесу. Його переважаюча роль у формуванні міжнародних конкурентних переваг доведена у багатьох працях вітчизняних вчених, таких як Мазаракі А.А., Юхименко В.В., Гребельник О.П., Солодковський Ю. М., Пономаренко В. С.[1].

Однією з ключових передумов розвитку будь-якого підприємства є наявність ринків збуту своєї продукції. За часів глобалізації вихід компаній на зовнішній ринок розглядається як спосіб розширення ринків збуту та підвищення ефективності виробництва.

Херсонщина має значний логістичний потенціал, в регіоні є міжнародний аеропорт, розвинена мережа залізничних і автомобільних шляхів, морські торговельні порти, а також річкові пасажирський і вантажний порти. Однією з найбільших об'єктивних переваг Херсонської області є її географічне розташування. Зовнішньоторговельні операції товарами підприємства області здійснюються з партнерами 108 країн світу. Основними експортерами регіону є міста Херсон, Каховка, Нова Каховка, а також Скадовський та Цюрупинський райони.

За даними Головного управління статистики у Херсонській області обсяг експорту товарів за 2016 рік становив 245,0 млн.дол. США, обсяг імпорту – 169,5 млн.дол. Порівняно з 2015 роком експорт збільшився на 2,4%, імпорт – на 19,2%. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 75,5 млн.дол. (у 2015 році – 97,1 млн.дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 1,4 (у 2015 року – 1,7).

До країн Європейського Союзу експортовано 29,9% від загального обсягу експорту, до інших країн – 70,1% (у 2015р. – відповідно 30,3% та 69,7%). Найбільші обсяги експортних поставок серед країн-членів ЄС здійснювалися до Нідерландів (6,5%), Великої Британії (3,2%), Німеччини та Польщі (по 3,0%), Іспанії (2,4%), Австрії (1,6%).

Серед інших країн світу найбільше екпортувалися товари до Туреччини (14,9%), Російської Федерації (9,0%), Білорусії (5,0%), Молдови (3,8%), Єгипту (3,6%), Японії (3,0%), Ізраїлю (2,7%).

Основу товарної структури експорту області склали продукти рослинного походження, готові харчові продукти, недорогочінні метали та вироби з них. Так, у 2016 році порівняно з 2015 роком експорт молока та молочних продуктів, яєць птиці, натурального меду становив 11,7 млн дол. США, при цьому імпорт вказаних товарів становив 1,9 млн дол. США. (експорт перебільшив імпорт на 9,8 млн дол. США)

Експорт продуктів рослинного походження становив 96,8 млн дол. США при цьому імпорт становив лише 3,7 млн дол. США (експорт перебільшив імпорт на 93,1 млн дол. США). Експорт жирів та олії тваринного або рослинного походження становив 19,5 млн дол. США, при цьому імпорт вказаних товарів не здійснювався. Експорт продуктів переробки овочів становив 12,1 млн дол. США, імпорт - 0,1 млн дол. США.

У загальному обсязі експорту товарів збільшилась частка зернових культур – з 16,0% до 20,8%, насіння і плодів олійних рослин – з 13,6% до 14,7%, жирів та олій тваринного або рослинного походження – з 3,2% до 8,0%, залишків і відходів харчової промисловості – з 3,0% до 5,4%, продуктів переробки овочів – з 2,4% до 5,0%. Натомість зменшилась частка молока та молочних продуктів, яєць птиці; натурального меду – з 5,9% до 4,8%.

Імпорт з країн Європейського Союзу у 2015 році становив 39,4% від загального обсягу імпорту, з інших країн – 60,6% (у 2014 році – відповідно 39,2% та 60,8%). Серед країн ЄС найвагоміші імпорتنі надходження товарів здійснювалися з Польщі (8,4%), Угорщини (5,4%), Болгарії (4,4%), Німеччини (3,9%), Італії (3,4%), Австрії (3,2%).

Серед інших країн світу найбільші імпорتنі поставки товарів надходили з Туреччини (14,2%), Китаю (12,7%), США (8,8%), Російської Федерації (5,0%), Білорусії (3,3%).

Основу товарної структури імпорту склали непродовольчі товари (полімерні матеріали пластмаси та вироби з них, машини, обладнання та механізми). У загальному обсязі імпорту товарів збільшилась частка механічних машин з 12,5% до 14,2%, палива мінерального, нафти і продуктів перегонки – з 4,3% до 5,2%, добрив – з 2,2% до 3,1%. У той же час зменшилась частка зокрема риби і ракоподібних – з 1,7% до 0,4%, продуктів переробки овочів – з 0,8% до 0,1%.

Однією з основних задач, що стоять перед підприємствами Херсонської області, є підвищення конкурентоспроможності власної продукції. Можливості для розвитку як промислового, так і аграрного виробництва дозволяють не тільки повністю забезпечити потреби населення в продовольчій продукції, а й бути джерелом валютних надходжень до бюджету країни, так як у світі існує постійний попит на якісну продукцію. Однак повноправним учасником світового ринку можна стати, якщо виробництво буде стабільним, продукція - високої якості і конкурентоспроможною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Управління експортним потенціалом України: монографія / [А. А. Мазаракі, В. В. Юхименко, О. П. Гребельник та ін.]. За заг. ред. А. А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 210 с.
2. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Херсонській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua>

Бойко Л. О. – к.с.-г.н., доцент
Артюх Д. – магістрант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет, м. Херсон, Україна
СОЄВИРОБНИЦТВО – КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА ГАЛУЗЬ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі однією з головних проблем розвитку сільськогосподарського виробництва залишається істотне збільшення і стабілізація виробництва зернобобових культур, зокрема сої, яка є основним джерелом збалансованого за амінокислотним складом і вмістом екологічно чистого білка. З неї можна отримати пластмаси, лаки, фарби для текстилю; сіно, макуха, білкові концентрати - для тваринництва. Також, соя - це один з кращих попередників у сівозмінах сільськогосподарських культур. Споживання сої в світі і Україні зростає. Ціни на сою забезпечують високу рентабельність, і дозволяє мати попит на сою цілий рік.

Соя має найбільшу частку у структурі світового виробництва олійних. За підсумками 2015 р., вона становила 59%, тоді як ріпаку - 14, а соняшнику - лише 8%. Сою вирощують у 75 країнах, найбільшими із яких є Сполучені Штати Америки, Бразилія, Аргентина та Китай.

Постійний попит на сою і соєві продукти як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках України зумовив розширення площі посівів під цією рослиною і вона стала одною з найприбутковіших культур, які вирощуються у сільськогосподарських підприємствах. В останні роки соя стала однією з основних експортних культур після пшениці та кукурудзи і Україна увійшла в десятку найбільших світових виробників та експортерів сої [1].

Різним аспектам ефективного функціонування аграрного виробництва, питанням економічної ефективності, розвитку виробництва сої присвятили праці вітчизняні вчені Бабиш А., Вишнівський П.С., Гайдуцький П.І., Губський Б.В, Коденська М.Ю., Маслак О., Побережна А.А., Саблук П.Т., Уланчук В.С. та інші науковці. Проте недостатньо вивченими залишаються проблеми розвитку виробництва сої на регіональному рівні.

Слід зазначити, що останніми роками з'явилася явна тенденція до збільшення площі її посівів по регіонах. Так, у 2010 р. площа збирання на Херсонщині становила 86,7 тис. га, а в 2015 р. вже 98,5 тис. га.(табл.1)

У найближчі роки тенденція до збільшення посівних площ під сою серед українських господарств збережеться зважаючи на її значний попит як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Однак при цьому слід констатувати досить низький рівень урожайності сої в Україні, коли реалізація генетичного потенціалу продуктивності сучасних сортів цієї культури у виробничих умовах становить 50 % і менше. Причиною цього є насамперед порушення товаровиробниками технологічного процесу виробництва сої та відсутність чітких науково обґрунтованих рекомендацій з технології її вирощування. В Херсонській області врожайність сої по окремих роках практично в два рази вища ніж по Україні. Ця культура має потребу у

великій кількості вологи, а останні два роки були сприятливими по погодним умовам, а також мали місце впровадження інтенсивних технологій. Виробництво сталих урожаїв сої базується на високій культурі землеробства і використанні сучасних комплексів машин за відповідними технологічними лініями: приготування і внесення добрив; основного, передпосівного обробітку ґрунту та сівби; комплексної боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами; збирання та післязбиральної обробки врожаю.

Таблиця 1

Виробництво сої в Україні та Херсонській області

Рік	Площа збирання, тис. га		Врожайність, ц/га		Валовий збір, тис.т	
	Україна	Херсонська обл.	Україна	Херсонська обл.	Україна	Херсонська обл.
2010	1038,0	86,7	16,1	29,9	1671,0	259,8
2012	1470,7	100,7	16,5	26,8	2426,7	269,7
2013	1356,3	87,4	20,5	34,4	2774,5	300,6
2014	1793,0	101,7	21,6	30,5	3882,0	310,1
2015	2136,0	98,5	18,4	33,3	3931,0	328,0

На внутрішньому ринку соя має стабільний попит, про що свідчить постійне зростання закупівельних цін на неї. Упродовж сезону ціни на сою постійно зростали та досягли на кінець березня 2017 р. 11,5 тис. грн/т. Надалі ціни утримуватимуться на високому рівні. Причинами цього є девальвація гривні і коливання валютного ринку, а також обмеження пропозиції внаслідок загострення конкуренції на внутрішньому ринку.

Попри мінливість кон'юнктури аграрного ринку на сою, спостерігається стала тенденція до зростання обсягів її виробництва та постійного попиту експортерів і переробників. Поточний рік не буде винятком. Навіть за подорожчання матеріально-технічних ресурсів за нинішньої цінової ситуації вирощування сої матиме високу рентабельність [2].

Залежність показників економічної ефективності виробництва насіння сої від урожайності цієї культури потребує зосередження зусиль на інтенсифікації галузі, а не на розширенні посівних площ. Для досягнення належного рівня господарювання, високої прибутковості та ефективності виробництва насіння сої необхідно врахувати те, що основою виробництва є використання земельних, трудових і матеріальних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ільчук Н.М. Виробництво сої в Україні та його ресурсне забезпечення на перспективу / Н.М. Ільчук, І.А. Коновал, З.В. Колос // Біоресурси і природокористування.- 2014. - 6, №1-2. - С.131-137.
2. Маслак О. Економіка сої в Україні / О. Маслак, О. Ільченко // Пропозиція. - 2015. - №3. – С. 42-46.

**Бойко Л.О. – к.с.-г.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
Степанова М.М. – к.е.н., Департамент агропромислового розвитку
Херсонської обласної державної адміністрації, м. Херсон, Україна
*ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ
ПРОДУКЦІЇ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ***

Ринок сільськогосподарської продукції - це один із показників ефективності функціонування аграрного сектора і займає значне місце в структурі економіки України. Херсонська область є частиною причорноморського економічного району країни, який за структурою економіки визначається як аграрно-індустріальний. Область має близько 2 млн га сільськогосподарських угідь і найбільшу кількість орних земель серед інших регіонів України. Обсяги сільськогосподарської продукції на Херсонщині за останні роки постійно зростають. Але продукцію необхідно не тільки виростити, але й вигідно продати, тому збутова діяльність є важливим резервом посилення позицій виробника на продовольчому ринку. На сьогодні особливої уваги набуває проблема створення інноваційної моделі ринку, який би передбачав поєднання класичних форм торгівлі продукцією з розвинутою дистрибуцією та логістичними комплексами.

Зараз як ніколи актуальна необхідність розвитку ринкової інфраструктури, перш за все, створення мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції. Саме організовані оптові ринки сільськогосподарської продукції в максимальній мірі сприяють розвитку АПК та суміжних з ним галузей. Вони відповідають поєднанню інтересів: держави - розвиток вітчизняного агропромислового комплексу та, у зв'язку з цим, підвищення державного регулювання та продовольчої безпеки країни; виробників - затребуваність виробленої ними продукції та забезпечення рівних умов для виходу на конкурентний ринок; споживачів - забезпечення якісними продуктами харчування за низькими цінами; місцевих органів виконавчої влади - приплив інвестицій, розвиток ринкової інфраструктури, створення нових робочих місць; інвесторів - вкладення інвестицій з гарантіями від місцевих органів виконавчої влади [1].

На сьогодні в Херсонській області функціонують 62 ринки з продажу продовольчих товарів. Крім того, з метою упорядкування роздрібної торгівлі та недопущення торгівлі у невстановлених для цього місцях, сприяння стабілізації споживчого ринку, зменшення кількості посередників на шляху товару від виробника до покупця в області створено 56 сезонних майданчики з реалізації плодоовочевої та баштанної продукції.

На територіях ринків, незалежно від форм власності, для реалізації продукції власного виробництва забезпечується безперешкодний доступ безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції та створюються необхідні умови для їх роботи.

Обласною державною адміністрацією приділяється значна увага просуванню продукції місцевих товаровиробників на внутрішні і зовнішні ринки області та держави в цілому.

З метою просування продукції місцевих виробників на ринки області, ознайомлення мешканців міста Херсона, області та представників бізнесових структур інших областей України з найбільш потужними сільгосптоваровиробниками, переробними підприємствами харчової промисловості області та асортиментом якісної харчової продукції місцевих товаровиробників:

- видано доручення голови обласної державної адміністрації від 02 грудня 2015 року № 341-д «Щодо вжиття додаткових заходів, спрямованих на збільшення обсягів реалізації в мережі роздрібно-торгівлі області продукції місцевих товаровиробників», яким започатковано рекламну кампанію «Купуйте Херсонське».

Для вжиття додаткових заходів, спрямованих на збільшення обсягів реалізації в мережі роздрібно-торгівлі області продукції місцевих товаровиробників та з метою подальшого просування продукції місцевих виробників на внутрішній та зовнішній ринки області видано доручення голови обласної державної адміністрації від 06 червня 2016 року № 102-д «Щодо подальшої популяризації якісної харчової продукції місцевих товаровиробників».

На виконання вказаного доручення, для збільшення поінформованості населення області та зацікавлених суб'єктів господарювання, які провадять торговельну діяльність, Департаментом агропромислового розвитку обласної державної адміністрації в шокварталі на офіційному веб-сайті обласної державної адміністрації в рубриці «Купуйте Херсонське» оприлюднюється інформація щодо основних напрямків діяльності та асортименту продукції місцевих товаровиробників:

- з метою налагодження контактів для подальшої співпраці між виробниками та торговельною мережею області, керівникам супермаркетів області листами від 16 серпня 2016 року № 48-4690/0/16/319 надано перелік підприємств-виробників в розрізі галузей;

- для забезпечення населення області якісною продукцією місцевих виробників за доступними цінами щотижнево в містах та районних центрах проводяться ярмаркові заходи. Так, за січень 2017 року в області проведено 297 ярмарок на яких було реалізовано 315,0 тонн продукції на загальну суму 3,5 млн грн.;

- під гаслом «Купуйте Херсонське» в обласному центрі протягом ІV кварталу 2016 року проведено «Осінній» та «Передноворічний» ярмарки;

- Департаментом агропромислового розвитку облдержадміністрації розроблено проект макету бренду «Купуй Херсонське», який презентовано для розгляду на засіданні Ради підприємців при облдержадміністрації 20 січня 2017 року. Макет бренду розміщено на сайті облдержадміністрації та

Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації для обговорення і прийняття пропозицій для доопрацювання;

- підготовлено проект обласної цільової Програми підтримки місцевих товаровиробників «Купуй Херсонське» на 2017-2020 роки, яку надали на погодження керівництву облдержадміністрації. Для створення сприятливих умов для розвитку харчової та переробної промисловості області заходами Програми передбачено виділення коштів з обласного бюджету на рівні 200,0 тис грн. на інформаційну кампанію щодо подальшої популяризації та розповсюдження бренду «Купуйте Херсонське»;

- з 22 по 25 лютого 2017 року на території ККЗ «Ювілейний» (м. Херсон, вул. Перекопська, 11) проведено агропромислову виставку «Південний агропромисловий ярмарок «Фермер-2017», в рамках якої 23 лютого 2017 року відбулася конференція «Новий етап експорту сільгосппродукції» та засідання «круглого» столу з сільгосптоваровиробниками та науковцями області з питання «Фермерське землекористування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення».

В рамках конференції було підписано меморандум про співпрацю та партнерство між обласною державною адміністрацією та Торгово-промисловою палатою України. Зазначений документ сприятиме співробітництву з питань підтримки місцевого виробника, зміцненню експортного потенціалу агропромислової галузі області, залученню в межах компетенції інвестицій та створенню нових робочих місць.

Крім того, з метою налагодження контактів для подальшої співпраці та насичення торговельної мережі області продукцією місцевих товаровиробників, на заходах було розповсюджено збірник з контактними даними підприємств виробників харчових продуктів області.

Обласні державні адміністрації здійснювали державне регулювання цін на соціально значущі продовольчі товари відповідно до:

- пункту 12 додатку до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 року «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів) (із змінами та доповненнями), (регулювання (встановлення) граничних торговельних (постачальницько-збутові) надбавок до оптової ціни виробника (митної вартості) на борошно, хліб, макаронні вироби, крупи, цукор, яловичину, свинину і м'ясо птиці, ковбасні вироби варені, молоко, сир, сметану, масло вершкове, олію соняшникову, яйця курячі не вище 15 відсотків без урахування витрат з їх транспортування у міжміському сполученні);

- постанови Кабінет Міністрів України від 17 жовтня 2007 року № 1222 «Про затвердження Порядку декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари», (погодження декларації зміни оптово-відпускних цін на вищевказаний перелік продовольчих товарів).

- граничні рівні рентабельності виробництва борошна пшеничного вищого, першого і другого сорту, борошна житнього обдирного, хліба вагою більш як 500 грамів з борошна пшеничного вищого, першого і другого сорту та

їх суміші, борошна житнього та суміші борошна пшеничного та житнього простої рецептури (борошно, дріжджі, сіль, вода) без додавання цукру, жиру, інших наповнювачів, а також хліба і хлібобулочних виробів для діабетиків;

- оптово-відпускні ціни на борошно пшеничне вищого, першого і другого сорту, борошно житнє обдирне, крупи гречані, яловичину, свинину, м'ясо птиці, ковбасні вироби варені, молоко коров'яче питне (пастеризоване, фасоване у плівку), сир, сметану, масло вершкове, яйця курячі, цукор, олію соняшникову шляхом декларування їх зміни;

- граничні рівні рентабельності пакування (фасування) продовольчих товарів, щодо яких запроваджено державне регулювання цін, без урахування вартості сировини не вище ніж 10 відсотків.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 року № 656 запроваджено реалізацію пілотного проекту щодо тимчасового обмеження застосування постанов Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 року № 1548 та від 17 жовтня 2007 року № 1222.

Враховуючи викладене, на теперішній час у обласній державній адміністрації повноваження щодо встановлення/регулювання цін на основні продукти харчування відсутні.

Однак, з метою стабілізації цінкової ситуації на ринку продовольчих товарів області, обласною державною адміністрацією постійно проводяться наради у форматі «круглого столу» із залученням керівників підприємств - виробників харчової галузі, сільгосптоваровиробників та керівників підприємств мережевої роздрічної торгівлі/ринків з питань щодо:

- збільшення наповнення торговельних мереж області продукцією місцевих товаровиробників;

- розширення підприємствами харчової та переробної промисловості асортименту продукції, що виробляється;

- сприяння подальшому впровадженню на підприємствах харчової та переробної промисловості систем безпечності та якості.

Крім того, у вихідні та передсвяткові дні в районах та містах області проводяться ярмарки з продажу сільгосппродукції та продуктів переробки. Враховуючи, що на ярмарках населення має змогу придбати якісну продукцію за цінами виробників, зазначені заходи користуються великою популярністю серед населення області, особливо серед малозабезпечених верств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тарасенко А.В. Оптовий ринок сільськогосподарської продукції у системі інфраструктурного забезпечення АПК [Текст] / А.В. Тарасенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. - 2014.-Вип.9-1. част.3.- С.157-160.

2. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Херсонській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua>

Бойко Л. О. – к.с.-г.н., доцент
Чехун В.В. – магістрант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет, м. Херсон, Україна
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ЯЄЦЬ ТА
ЯЙЦЕПРОДУКТІВ

Виробництво харчових яєць - одна із стратегічних галузей сільського господарства України, рівень розвитку якої значною мірою визначає не тільки якість харчування населення і продовольчу безпеку країни, а й її рейтинг на світовому ринку. Виробництво яєць в Україні збільшується щороку на понад 10 відсотків і, за даними Державної служби статистики України, у 2011-2014 рр. перевищило мільйон тонн на рік. У світлі активізації європейського напрямку інтеграційних процесів для галузі яєчного птахівництва України відкриваються додаткові можливості збільшення масштабного експорту яєць до європейських країн.

Проблеми розвитку світового ринку яйця, його сучасний стан, знайшло відображення у наукових працях таких вчених як В.Г. Андрійчука, М.В.Зубця, В.Я.Месель-Веселяка, П.Т.Саблука. Світовий та вітчизняний ринки яйця та яйцепродуктів потребують нових поглиблених досліджень.

Найбільшим імпортером яєчних продуктів з України є Данія, на другому місці - Індонезія, на третьому - Єгипет. Яєчна продукція українських виробників вийшла на європейський ринок. Європа надає прийнятні умови для ввезення українських продуктів, а зі вступом в дію економічної частини угоди про асоціацію з ЄС вони ще спростяться, і це турбує європейських виробників яєць. Українські курячі яйця вже продаються в супермаркетах Ізраїлю (безмитний експорт до Ізраїлю був схвалений 20 серпня 2015 року).

Щоб експортувати яйця за кордон, виробникам потрібно пройти ряд перевірок, в тому числі ветеринарних, причому у кожній окремої країни - власні вимоги до випуску продукції і умов вирощування курей. Європа пропагує вільне утримання несучок. Хоча яйця птиці при цьому менш безпечні для кінцевого споживача. У пташниках з підлоговим утриманням курей можна розсадити 24 тис. курей, тоді як в аналогічному пташнику з клітинними батареями - 70 тис. У першому варіанті протягом 500 днів кури розташовані на підлозі, підстилка під ними не змінюється, що підвищує ризик розвитку бактерій і зараження птахів і яєць. Вимога до експортерів утримувати курей на вільному вигулі має ще й прихований сенс: так Європа захищає своїх внутрішніх виробників яєць від конкуренції з боку імпортерів [1].

Українські виробники випускають яйце високої якості, і проблеми з поставками яєць в Європі виникають на тлі того, що кури-несучки у нас містяться в клітинних батареях, але виробники даного продукту в найближчому майбутньому не планують змінювати свої підходи в роботі. Тому велика ймовірність, що європейські організації із захисту тварин і навіть мережі супермаркетів одного разу відмовляться приймати їх продукцію. В такому випадку український яєчний експорт буде змушений переорієнтуватися на Китай і Близький Схід з лояльними вимогами до виробництва яєць.

Обсяги виробництва яєць і яєчної продукції на Україні постійно зростають. Ключові імпортери українського яйця - ОАЕ, Ірак, Єгипет, Кувейт - сюди вже поставляється 38% даної продукції і планується подальше нарощування обсягів поставок [2].

Також українські виробники розраховують на підписання до 2018 року угоди про вільну торгівлю з Радою співробітництва арабських держав Перської затоки. У РСАДПЗ входять Бахрейн, Катар, Королівство Саудівська Аравія, Кувейт, ОАЕ і Оман. Вже до 2020 року планується подвоїти обсяги експорту в даному напрямку. Нарощувати постачання в найближчій перспективі дозволить і договір з окремим європейськими державами - Латвія і Молдова.

Крім того, Україна має ряд конкурентних переваг перед іншими країнами, які необхідно враховувати при розробці стратегії євроінтеграції птахівничої галузі:

- нижчий рівень собівартості продукції;
- зерно - технічний напрям рослинництва в Україні, який є основою для створення повноцінної кормової бази; переорієнтація експортних зернофуражних потоків на внутрішній ринок забезпечить зниження цін на комбікорми для птахівництва і підвищення цінової конкурентоспроможності продукції;
- низький рівень використання пестицидів при вирощуванні культур може стати основою розвитку органічного напрямку в яєчному птахівництві;
- поглиблення рівня спеціалізації птахівничих підприємств з урахуванням: регіону їх розташування, наявної матеріально-технічної бази, можливості швидкого технічного переоснащення за європейськими вимогами, забезпеченості робочою силою і кваліфікованими кадрами, віддаленості ринків збуту і постачання ресурсів.

Щоб розвивати яєчну промисловість, потрібні величезні інвестиції - як на будівництво нових підприємств, так і на модернізацію існуючих. В умовах нинішньої політичної та економічної кризи в країні зарубіжні інвестори не поспішають вкладати кошти в підприємства українського ринку, а іноземні кредити виділяються тільки великим виробництвам. Допомога держави потрібна в підтримці виробництва через можливість підприємствам користуватися програмами кредитування з низькими процентними ставками. Також потрібно враховувати, що доступ до ринків, найчастіше, залежить від узгодження або визнання на державному рівні міжнародних сертифікатів на імпорт або експорт. У цьому питанні від допомоги державних служб і оперативності їх рішень залежить, наскільки швидко ми будемо експортувати в ту чи іншу країну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 9 вопросов и ответов о яичном экспорте.
<http://www.bakertilly.ua/ru/news/id851>
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.u>

Боліла С.Ю.- к.с.-г.н, доцент, Коваль С.В.- к.е.н., доцент
Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний
аграрний університет», м.Херсон. Україна
РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ АГРАРНИХ СИСТЕМ НА
ПРИНЦИПАХ ІННОВАЦІЙНОСТІ

Однією з причин незадовільного стану аграрного сектору України є неефективна й недосконала система менеджменту на всіх рівнях управлінської вертикалі. Дедалі більша кількість науковців і практиків погоджується з тим, що здійснення реформи управління є першочерговим завданням у контексті вимог, які формуються на даному етапі розвитку ринкової економіки. Однією з таких вимог є необхідність впровадження нових підходів до стратегії управління інноваційною діяльністю в аграрній сфері, бо саме за рахунок інноваційних перетворень зростає конкурентоспроможність регіонального аграрного сектору.

Проблематиці планування й управління інноваційною діяльністю присвячені численні праці провідних учених [1, 2, 3, 4, 5]. Всі дослідники приходять висновку, що за рахунок впроваджуваних нововведень досягається перехід виробництва до якісно нової форми технології, яка здатна породити наступну, ще більш досконалу.

Однак, незважаючи на глибокі дослідження в галузі інноваційного розвитку, багато питань ще залишаються дискусійними та недостатньо вивченими. Більшість робіт присвячені формуванню системи управління інноваційними зрушеннями на рівні економіки в цілому. На жаль, проблематиці інноваційного розвитку аграрного сектору, і зокрема на регіональному рівні, не приділяється достатньої уваги.

На нашу ж думку, реформування управління інноваційною діяльністю в першу чергу повинно включати перенесення акцентів в управлінні на регіональний рівень. На сьогодні слід приділяти більше значення конкретизації напрямів розвитку інноваційної діяльності в аграрній сфері й формуванню механізмів управління на рівні регіону з огляду на особливості галузі.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що нині практично не розроблена методологічна база й відсутні дієві механізми управління інноваційними перетвореннями в аграрній сфері на рівні регіону. Виходячи з цього, головні завдання полягають в обґрунтуванні пропозицій щодо формування регіональної системи управління інноваційною діяльністю в аграрному секторі. У процесі дослідження використовувався метод системного аналізу та абстрактно-логічний метод.

Проведені нами дослідження на прикладі аграрного сектору Херсонської області виявили цілу низку чинників, що гальмують розвиток інноваційної діяльності в сфері агробізнесу, а саме: відсутній ефективний організаційно-економічний механізм стимулювання та підтримки інноваційних процесів в аграрній сфері; недостатній рівень цільового фінансування науково-дослідних програм аграрного спрямування; відсутня системність у прийнятті та реалізації рішень щодо державної інноваційної аграрної політики на регіональному рівні;

відсутні координаційні державні та регіональні структури щодо інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки; відбувається скорочення внутрішнього попиту на продукцію аграрного сектора внаслідок збідніння населення та спостерігається диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію; високий ризик інноваційної діяльності і, як наслідок, нерозвиненість системи ефективного фінансування та кредитування інноваційної діяльності агровиробників державою, інвесторами, спеціалізованими фондами, в тому числі і венчурними; недосконала інформаційна інфраструктура просування інновацій; недосконала нормативно-правова база інноваційної діяльності в аграрній сфері та відсутність ринку землі, сформованого на науково-обґрунтованій основі із системою орендних відносин; відсутній професійний кадровий ризик- менеджмент в аграрному секторі; не проводиться ефективний моніторинг інноваційної діяльності та її результатів в сфері агровиробництва.

Для вирішення зазначених проблем необхідно сформувати неефективну організаційно-економічну систему управління інноваційною діяльністю агровиробників на регіональному рівні. Дуже важливим питанням у формуванні механізмів управління інноваційною діяльністю на рівні регіонального аграрного сектору є визначення суб'єктів (ланок) управління й обґрунтування їхніх функцій. На першому етапі створення системи управління інноваційним розвитком це можуть бути два управлінських блоки: управління на регіональному рівні і локальні системи управління інноваціями на рівні підприємств, організацій, об'єднань тощо.

До першого блоку можна віднести створення на рівні аграрного сектору регіону відділу інноваційних перетворень при департаменті агропромислового розвитку Херсонської області. Головними завданнями цієї управлінської структури можуть бути: формування інноваційної політики та інноваційних стратегій в аграрній сфері регіону; сприяння створенню інфраструктури інноваційної діяльності та інформаційного забезпечення інновацій; вивчення інноваційного середовища й інноваційного клімату в аграрному секторі регіону; здійснення моніторингу інноваційних процесів; розробка програм інноваційної діяльності в регіональній аграрній сфері; сприяння формуванню механізмів розвитку й управління інноваціями; оцінка важливих для регіону інноваційних проектів і сприяння пошуку інвесторів, які побажають взяти участь у реалізації проектів; визначення пріоритетів інноваційної діяльності та координація поширення знань щодо інновацій в аграрній сфері. При прийнятті управлінських рішень на регіональному рівні доцільними є консультації з регіональною спілкою сільгосптоваровиробників та обласною асоціацією фермерських господарств, а також врахування рекомендацій щодо процесів інноваційних перетворень, які розробляються на рівні відповідних департаментів міністерства аграрної політики і продовольства України.

До другого блоку управління інноваційною діяльністю (на рівні локальних систем) доцільно віднести функції управління інноваційними процесами на підприємствах (організаціях, об'єднаннях тощо), створення відділів з інноваційної діяльності у великих підприємствах аграрного спрямування та

введення посад спеціалістів з інноваційних перетворень у середніх і малих підприємствах. Важливими завданнями управління на цьому етапі є: сприяння розробці інноваційних програм і проектів господарюючим суб'єктом, управління ризиками в інноваційній діяльності, сприяння здійсненню реінжинірингових процесів, використання методів програмно-цільового управління, здійснення SWOT — аналізу, організаційно-фінансове забезпечення реалізації інноваційних програм і проектів, визначення ефективності інноваційних процесів тощо.

Таким чином, активізувати інноваційні процеси в аграрному секторі економіки регіону можливо шляхом створення ефективної регіональної системи управління інноваційною діяльністю агровиробників. В процесі її формування слід забезпечити передумови впровадження дієвих механізмів управління інноваційними процесами на рівні регіону: на належному рівні здійснювати фінансове, матеріально-технічне, організаційно-методичне забезпечення інноваційних процесів у аграрній сфері; створити інноваційну інфраструктуру підтримки агропромислового виробництва і використати переваги паркоутворюючих агроформувань та кластерних структур; відпрацювати механізми максимально можливого залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в інновації; проводити інформаційні компанії щодо інноваційних моделей розвитку агробізнесу; впроваджувати оволодіння технікою управління інноваційною діяльністю в навчальний процес підготовки фахівців-аграріїв з залученням до цих процесів аграрних начальних центрів, консультаційних та дорадчих служб; розробити довідник типових функцій спеціалістів з інноваційної діяльності; обґрунтувати систему стимулів сприяння інноваційній діяльності; сприяти розвитку системи інформаційного забезпечення підприємств аграрної сфери з різних аспектів науково-технічного прогресу; запровадити ефективну систему моніторингу інноваційних процесів та їх результатів в аграрній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаман М. Державна стратегія розбудови національної системи інноваційного бізнесу / М. Гаман // Вісник Національної академії державного управління. - 2004.- №3.- С. 199-206.
2. Дацій О. Формування моделі інноваційно активних підприємств / О. Дацій // Вісник Національної академії державного управління. - 2004.- №4.- С. 174-179.
3. Матюшенко И., Федоренко Е. Проблемы инновационного развития Украины на современном этапе / И. Матюшенко, Е. Федоренко // Экономика, финансы, право. - 2002.- №3.- С.11-12.
4. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України : монографія / Н.М. Сіренко. — Миколаїв, 2010. — 416 с.
5. Гудзинський О.Д. Мотиваційний механізм в системі активізації діяльності аграрних підприємств / О.Д. Гудзинський, Н.М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2009. — Вип. 1 (48).— С. 9—15.

**Бородіна О.М.- к.е.н., доцент, Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон, Україна
СТАН ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
ІЗ КРАЇНАМИ ЄС**

Аналіз зовнішньоекономічних відносин свідчить, що за 2016р. експорт товарів до країн ЄС становив 13497,7 млн.дол. США і збільшився порівняно з 2015р. на 3,7% (на 482,5 млн.дол.), імпорт – 17138,2 млн.дол. та збільшився на 11,8% (на 1808,0 млн.дол.). Негативне сальдо становило 3640,5 млн.дол. (у 2015р. також негативне – 2315,0 млн.дол.) [1].

Рис. 1 – Темпи зростання (зниження) експорту-імпорту товарів із країнами ЄС, 2016 р.

Джерело: систематизовано автором.

У загальному обсязі зовнішньоторговельних операцій частка країн ЄС порівняно з 2015р. збільшилась і становила в експорті 37,1%, в імпорті – 43,7% (за 2015р. відповідно 34,1% і 40,9%).

Найбільші обсяги експорту до країн ЄС склали продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості – 30,5% від загального обсягу експорту, недорогоцінні метали та вироби з них – 22,9%, чорні метали та вироби з них – 21,9%, електричні та механічні машини – 14,7%.

Найбільші експортні поставки здійснювались до Польщі – 16,3% від загального обсягу експорту до країн ЄС, Італії – 14,3%, Німеччини – 10,5%, Угорщини – 7,8%, Іспанії та Нідерландів – по 7,4%, Румунії – 5,3% та Чехії – 4,2% [2].

Проти 2015р. обсяг експорту товарів серед найбільших країн-партнерів збільшився до Румунії на 25,8%, Угорщини – на 15,8%, Польщі – на 11,3% Нідерландів – на 10,0% та Німеччини – на 7,2%.

Найвагоміші обсяги імпорту товарів із країн ЄС склали механічні та електричні машини – 21,1% від загального обсягу імпорту, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 17,8%, мінеральні продукти – 15,2%, товари агропромислового комплексу та харчової промисловості – 10,0%, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 8,9%.

Найбільші імпортні поставки серед країн ЄС здійснювались із Німеччини – 25,2% від загального обсягу імпорту до країн ЄС, Польщі – 15,7%, Франції – 8,9%, Італії – 7,9%, Угорщини – 4,7% та Великої Британії – 4,1%. Обсяг імпорту товарів проти 2015р. серед найбільших країн-партнерів збільшився із Франції на 71,4%, Італії – на 39,1%, Великої Британії – на 24,4%, Польщі – на 15,9% та Німеччини – 8,6%.

Щодо експорту послуг, то у 2016р. їх експорт до країн ЄС становив 2950,9 млн.дол. США і збільшився порівняно з 2015р. на 0,8% (на 23,0 млн.дол.), імпорт – 2336,7 млн.дол. та зменшився на 15% (на 413,4 млн.дол.). Позитивне сальдо становило 614,2 млн.дол. (у 2015р. – 177,8 млн.дол.).

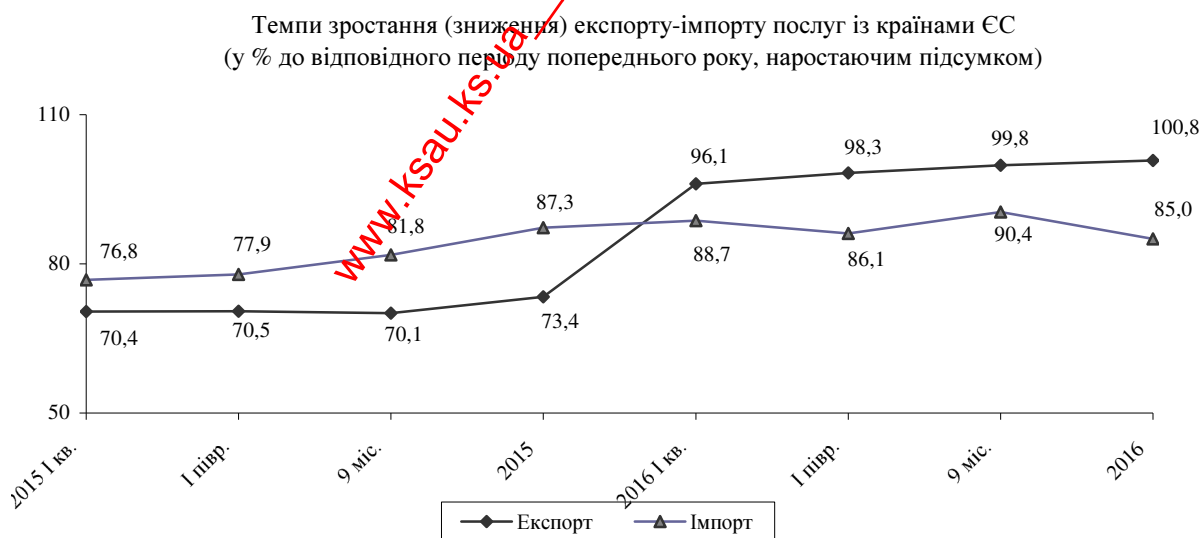

Рис. 2 – Темпи зростання (зниження) експорту-імпорту послуг із країнами ЄС, 2016 р.

Джерело: систематизовано автором.

Частка послуг, наданих країнам ЄС, збільшилась у загальному обсязі експорту послуг і становила 30,6%, в імпорті – зменшилась і склала 44,0% (у 2015р. відповідно 30,1% та 49,8%).

Найбільші обсяги експорту послуг країнам ЄС припадали на транспортні послуги – 37,8% від загального обсягу експорту послуг країнам ЄС, з переробки матеріальних ресурсів – 22,8%, у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні – 20,0% та ділові – 11,7%.

Серед країн ЄС найбільші обсяги послуг надавалися Німеччині – 16,3% від загального обсягу експорту послуг, Великій Британії – 15,4% та Кіпру – 7,8%.

Порівняно з 2015р. обсяг експорту послуг серед країн-партнерів ЄС збільшився до Швеції на 49,9%, Естонії – на 25,4% та Польщі – на 23,2%.

Натомість зменшилися його обсяги до Болгарії на 38,3%, Великої Британії – на 18,1% та Кіпру – 8,2% [2].

Найбільшу частку в загальному обсязі імпорту послуг від країн ЄС становили транспортні послуги – 23,8% від загального обсягу імпорту послуг країн ЄС, послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, – 17,2%, ділові – 16,6% та послуги, пов'язані з подорожами, – 10,6%. Серед країн ЄС найбільші обсяги послуг були отримані від Великої Британії – 23,3% від загального обсягу імпорту послуг країн ЄС, Німеччини – 14,2%, Кіпру – 10,5%. Проти 2015р. зросли обсяги імпорту послуг з Чехії на 56,3%, Ірландії – на 47,2%, Польщі – на 36,1%. Одночасно скоротилися обсяги послуг, одержаних від Німеччини на 38,2%, Великої Британії – на 24,1% [1].

Підводячи підсумки проведеного аналізу зовнішньоекономічних відносин можна говорити про необхідність налагодження безперешкодних експортно-імпортних процесів товарообігу України з країнами- членами ЄС. При розробці експортно-імпортової політики України з країнами ЄС потрібно враховувати конкурентні переваги своєї країни у світовому торгово-економічному співробітництві, об'єктивні зміни в геополітичній ситуації в світі, інтереси окремих країн-партнерів при зовнішньоекономічних зв'язках та міжнародні правові аспекти торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/ztt/ztt_u/ztt0117_u.htm

**Вермієнко Т.Г. – к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

На особливості формування, ефективного функціонування та вдосконалення організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення діяльності аграрних підприємств впливає численний комплекс чинників, які можна виокремити у блоки. Передусім це організаційно-економічні елементи, які містять у собі:

1) владні та ринкові інструменти (державне, регіональне, інституціональне регулювання та саморегулювання);

2) організаційні важелі (організація управління, система планування, маркетинг і зовнішньоекономічна діяльність, організація ринкової інфраструктури, механізм лізингу та оренди);

3) економічні важелі (інноваційно-інвестиційні заходи, фінансово-кредитний механізм, страхування та оподаткування, ціноутворення, мотиваційний потенціал, стимулювання підвищення конкурентоспроможності).

Також це функціональні і забезпечувальні елементи, які складаються з фінансового забезпечення (за рахунок власного, позичкового капіталу і залучених засобів) та із забезпечувальних систем (правової, кадрової, нормативно-регулюючої, інформаційної, консалтингу) [1].

Для пошуку шляхів удосконалення моделі раціонального організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення діяльності аграрних підприємств необхідно враховувати різноманітні принципи: децентралізації, компактності, інтенсивності, скорочення проміжних ланок, діалектичної взаємодії саморегуляції з державним регулюванням, гнучкості, відкритості, адекватності соціально-економічній ситуації та ін.

Для забезпечення фінансовими ресурсами аграрних підприємств необхідний фінансовий інститут, який сприяв би руху тимчасово вільних коштів у їх розпорядження. Існуючі фінансові інститути не орієнтовані на інтереси підприємств агросфери. Насамперед це зумовлюється тим, що в умовах України банки надають переважно короткострокові кредити під заставу, вартість якої набагато перевищує надану позику. Водночас, як відомо, для діяльності аграрних підприємств найпривабливішими є довгострокові банківські кредити, бо це впливає із специфіки галузі сільського господарства. У зв'язку з цим потрібно встановити диференційовані строки видачі короткострокових кредитів для окремих галузей АПК (аграрні, переробні, заготівельні, торгові), диференційовані процентні ставки для різних галузей народного господарства залежно від швидкості обороту капіталу зі збереженням середньої ставки загалом у народному господарстві, дозволити банкам брати участь у виробничій діяльності (у тому числі бути власником виробничих підприємств) та у всіх видах управління їх діяльністю, ввести

пільгове оподаткування та знизити економічні нормативи комерційним банкам, що стосуються кредитного обслуговування аграрних товаровиробників, запровадити систему страхового забезпечення діяльності кредитних структур, які обслуговують аграрну сферу, передбачити страхування кредитів (внутрішніх і зовнішніх) та всіх різновидів застави [2].

Перебудову організаційно-економічного механізму на господарському рівні треба розпочинати із запровадження на аграрних підприємствах планування та нормування оборотних засобів. Запровадження нормування, у свою чергу, сприятиме:

- визначенню нормованих оборотних засобів і об'єктивної потреби у власних оборотних коштах шляхом аналізу фінансового стану кожного аграрного підприємства;

- активному управлінню цими ресурсами банками: складання господарствами щомісячного фінансового плану з урахуванням нормативу власних оборотних коштів і визначення на кожний період потреби у кредитах і інше.

В Україні та інших постсоціалістичних країнах планування почали замінювати прогнозуванням, тобто показниками-орієнтирами, не обов'язковими для виконання. Звідси прогнозування поступово стає одним із елементів управління економікою нашої країни, повністю замінюючи планування. Світовий досвід свідчить, що планування можна замінити прогнозуванням лише за умов стійкого економічного становища та успішного функціонування економіки. В умовах невизначеності планування на аграрних підприємствах є одним із членів удосконалення організаційно-економічного механізму фінансування. Такої думки дотримуються вітчизняні та зарубіжні економісти [3].

Отже, вдосконалення та реформування організаційно-економічного механізму фінансування підприємств аграрної сфери потребує вирішення таких завдань, як докорінна перебудова організації управління їх фінансово-економічної діяльності, розробку і уточнення функціональних обов'язків та прав керівників і спеціалістів та ін. Серед напрямів удосконалення цього механізму, також можна виокремити: розробку плану прогнозу фінансово-економічної діяльності, проведення маржинального аналізу виробничо-господарської діяльності підприємства, застосування системи оціночних показників і нормативів, що характеризують ефективність функціонування організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення діяльності аграрних підприємств, введення системи бюджетування, розробку пропозицій щодо вдосконалення кредитної, податкової системи, страхування, амортизаційних відрахувань, корпоратизації та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жидяк О.Р. Проблеми вдосконалення механізму фінансування підприємницьких структур аграрної сфери / О.Р. Жидяк // Бізнес-інформ. – 2013. – № 2. – С.139-141.

2. Танклевська Н. С. Фінансова політика сталого розвитку аграрних підприємств України: теорія, методологія, практика : монографія / Н. С. Танклевська. – Херсон : Айлант, 2010. – 376 с.

3. Саблук П. Т. Соціально-економічна модель пост реформованого розвитку агропромислового виробництва в Україні / П. Т. Саблук // Матеріали Других Всеукраїнських зборів вчених економістів-аграрників. – Економіка АПК – 2000. – № 2. – С. 4 – 25.

**Галат Л.М. – к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ГАЛУЗІ ОВОЧІВНИЦТВА УКРАЇНИ**

Галузь овочівництва в Україні в останні десятиліття розвивається стрімкими темпами. Практично за 15 років обсяги виробництва в усіх категоріях господарств зросли з 6 млн. т до понад 9 млн. т., змінилися категорії виробників та асортимент овочевої продукції, що вирощується, на ринках окремих видів овочів час від часу спостерігається перевиробництво і виробники втрачають доходи, на сьогодні лише незначну частину овочів українського походження можна віднести до конкурентоспроможних, є проблеми з логістикою овочів та зберіганням. Подолання цих проблем, та пошук механізмів взаємодії учасників овочевого ринку та виробників сприятиме розвитку галузі, підвищенню її конкурентоспроможності, зростанню доходів фермерів і господарств населення [1].

Виробництво овочів в Україні (табл. 1) за 25 років зросло на третину, практично у розрахунку на 1 особу воно зросло вдвічі. Найбільшого обсягу виробництва овочів досягнуто у 2012 році – більше 10 млн т. У подальші роки обсяги виробництва дещо скоротилися і причинами того стали не лише несприятливі погодні умови в окремі роки, а і проблеми зі зберіганням та збутом овочевої продукції.

Серед регіонів України Херсонська область по виробництву овочів в останні роки посідає перше місце. У загальному обсягу виробництва овочів України питома доля Херсонської області 13,6% (у 2010 році вона становила 13,1%). Крім того, привабливість галузі для товаровиробників регіону зростала, тому в останні роки обсяги виробництва овочевих культур з року в рік збільшувалися, після 2010 року вони перевищили показники 1990 року у три рази, а у розрахунку на одну особу в 3,5 рази. Крім того, виробництво значних обсягів овочів і їх стихійна реалізація господарствами населення діяльність яких слабо верифікується дає підстави припустити, що реальні обсяги виробництва овочів набагато більші. В той же час, структура виробництва овочів, його економічна ефективність, зберігання, реалізація, ціноутворення на овочеву продукцію, недостатнє забезпечення населення овочами на протязі року, перевиробництво окремих видів овочів і низькі ціни, що ведуть що

збитковості виробництва - це проблеми які залишаються не вирішеними як в Україні, так і у Херсонській області[1].

Таблиця 1

**Валове виробництво та на 1 особу овочів в Україні та Херсонській області,
тис. т. /кг**

Роки	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Валове виробництво овочів в Україні	6666,4	5821,3	8122,4	9832,9	10016,7	9872,2	9637,5	9214,0
Виробництво овочів на 1 особу в Україні	128	118	177	215	230	217	224	215
Валове виробництво овочів у Херсонській обл.	423,4	421,5	841,5	1123,8	1287,7	1161,2	1282,3	1251,5
Виробництво овочів на 1 особу у Херсонській обл.	338	352	771	1035	1191	1080	1198	1175

Політичні і економічні події останніх трьох років суттєво вплинули на овочевий ринок, особливо Херсонської області, як регіону постачальника овочів. У нас суттєво скоротилося споживання плодоовочевої продукції на внутрішньому ринку через практичне вилучення з овочевого обороту зони АТО та анексії Криму, споживання в цих регіонах завжди було значним. Припинено постачання овочів до Росії. Як результат пропозиція овочів на внутрішньому ринку зросла, а споживання скоротилося. Це стало головною причиною зниження цін на овочі власного виробництва на внутрішньому ринку. Навіть не спостерігається традиційного весняного подорожчання цін на капусту, буряк, моркву, цибулю.

Дещо скоротилася якість овочевої продукції. Причиною цього стало більш економне використання фермерами добрив, засобів захисту рослин, застосування дешевшого насіння через девальвацію гривні та подорожання імпортованих ресурсів. Як результат фермери стали зменшувати кількість обробки рослин, скоротилася кількість добрив, що вносяться, купувалося не найкраще насіння. Все це призвело до порушення технологічних схем виробництва і різкому падінню якості продукції. Таку продукцію не можна експортувати і на внутрішньому ринку продати складно. При цьому собівартість такого товару доволі висока: урожайність і якість невисокі, а витрати значні.

Споживання овочів знаходиться у прямо пропорційній залежності від рівня доходу, при цьому пропозиція на душу населення є найбільшою в країнах з високим рівнем доходу. У таких країнах пропонується широкий вибір продуктів, оскільки більше різноманіття продукції дає місцеве виробництво, а

додаткова кількість, для задоволення зростання попиту, імпортується. Ця ж тенденція спостерігається в Україні, але для незначної частини міського населення, решта споживачів надають перевагу овочам, які споживаються на сезонній основі - це продукти місцевого виробництва, тому що люди не можуть собі дозволити купувати дорогі імпортні продукти, крім того широко розповсюджено вживання овочів власного виробництва.

За цих умов фермери шукають для виробництва нові види овочів, нові ринки збуту, відбувається продуктова та поглиблена виробнича спеціалізація, збутова та закупівельна кооперація. Так, як повідомляють експерти овочевого ринку у 2016 році поставки томатів до Європейського Союзу зросли у 2,2 разів. За період січня – серпня цього ж року на європейський ринок відправлено 17,1 тис. т. овочів. Основними покупцями українських томатів є Латвія та Польща, а також Білорусь. В країнах ЄС цікавляться в останній час замороженою та очищеною цибулею. Така ринкова ніша виникла через відносно невисокий рівень оплати ручної праці, яка використовується при очищенні цибулі, тому собівартість такої продукції нижче в Україні порівняно з Польщею. У листопаді 2016 року польські переробники купували заморожену цибулю по 0,48-0,52 євро/кг, тоді як українські підприємства пропонують цю продукцію по 0,33-0,34 євро/кг [2, с.9].

Велику роль у стимулюванні розширення та спеціалізації торгових потоків продукції овочівництва включаючи диверсифікацію маркетингових каналів, відіграли нові технологічні можливості. Попит на свіжі продукти збільшився у зв'язку з вдосконаленням технології пакування та перевезення. Завдяки кращим технологіям у пакуванні, транспортуванні та селекції, овочі тепер можна перевозити не тільки на великі відстані та впродовж довгого часу, і вони все одно будуть зберігати товарний вигляд та якість. Завдяки селекції виникли нові сорти традиційних овочів, таких як пурпурова цвітна капуста, жовті кавуни та ін. Відповідно нові овочі привернули увагу споживачів, а відтак почав з'являтися попит на цю продукцію.

Яскравим прикладом цього може бути виробництво овочів у Польщі. Польща та Україна виробляють приблизно однакові обсяги цієї продукції. Але в зимово-весняний період переважна частина імпорту овочів транспортується саме з Польщі. Це відбувається тому, що польські виробники та оптові продавці використовують сучасні технології зберігання, пакування та транспортування зокрема овочів, наприклад, такі як зберігання продукції у модифікованому газовому середовищі або швидке заморожування. Це дає можливість зберігати поживні властивості овочів при їх тривалому зберіганні. Капуста в умовах контрольованої атмосфери дозволяє зберігатися свіжою і хрусткою до наступного врожаю. Як наслідок, високоякісну свіжу капусту маємо весь рік, і це збільшило споживання капусти набагато довше, ніж восени та на початку зими. Поряд з цим Україна робить лише перші кроки в бік використання нових технологій зберігання та пакування овочів для найкращого задоволення очікувань споживачів. Завдяки покращеним можливостям зберігання різну овочеву продукцію можна споживати цілий рік.

Важливість експортного ринку дуже різниться залежно від продукції, але взагалі експорт був традиційно невеликою часткою ринку овочів, що швидко псується, що зокрема пояснювалось високими торгівельними бар'єрами та труднощами, а також великими витратами на перевезення на великі відстані.

Прогрес у технології зберігання зібраної продукції, такий як розвиток технологій по модифікації атмосфери в контейнерах, використання заморозки та ефективної упаковки свіжих овочів та фруктів також сприяли розвитку експорту на віддалені ринки, від чого перш за все виграли експортери. Маркетингові канали експорту та імпорту продукції диверсифікуються по мірі того, як все більше фірм намагаються знайти виробників-постачальників та продавати свою продукцію на глобальному ринку. Якщо рівень доходів у в країнах світу продовжуватиме зростати, то буде зростати і попит, розширюватися асортимент високоякісних свіжих овочів.

Цифрові технології – швидко розвиваються та мають значний потенціал для застосування в секторі свіжої овочевої продукції, що зможе зменшити частку суперечок стосовно якості продукції. Тепер стало можливим робити цифрові знімки продукції і негайно передавати ті фотографії продавцю через Інтернет. Це особливо підсилює можливості торгівлі для малих фірм, які експортують продукцію, не маючи власних представництв на іноземних ринках.

Та сама технологія пропонує новий маркетингово-рекламний інструмент експортерам, великим та невеликим. Використовуючи Інтернет, фірми можуть передати покупцям повні специфікації товару, в тому числі зовнішній вигляд, пакування, вагу та кількість, і все це дійсно полегшує процес торгівлі. За допомогою Інтернету зараз можна подивитися ціни та об'єми виробництва та споживання овочів та іншої сільськогосподарської продукції по всьому світу[3, с. 35].

Українські виробники овочів для забезпечення своєї конкурентоспроможності та майбутнього виходу на ринки інших країн мають змінювати діючу практику організації своєї діяльності при цьому керуватися такими критеріями:

- планувати свою діяльність не на поточний рік, а на 3-5 років, зосереджуючись перш за все на якості продукції. Українські фермери нерідко орієнтуються на поточні тенденції ринку, корегують свої плани, виходячи з можливості заробити тут і сьогодні, не орієнтуючись на далеку перспективу[4, с.45];

- таким чином планувати виробництво та зберігання продукції, щоб бути присутнім на ринку постійно, або протягом сезону, бо саме це необхідно покупцеві його продукції. Такий підхід дає змогу мінімізувати втрати у випадку перевиробництва, а в сезони з низьким врожаєм рентабельність зростає щомісячно;

- виробник овочів має усвідомити, що він вирощує не продукцію, а сировину, яку ще слід зробити продуктом, і навіть для внутрішньому ринку де

торгівельні мережі інтенсивно розвиваються і проблема якості стає актуальною, не згадуючи ринки таких країн як ЄС.

- ті, хто мають наміри експортувати свою продукцію в інші країни не мають забувати як про її сертифікацію, так і про надійність поставок у визначені терміни. Для європейського споживача надійність поставок в строк та якість продукції мають пріоритетне значення навіть у порівнянні з ціною. Європейські торговельні мережі більш вимогливі до постачальників плодів і овочів ніж українські колеги щодо термінів, умов договорів, обов'язковості їх виконання, цін [4, с.46].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Розділ «Сільське господарство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу://http://www.ukrstat.gov.ua/.
2. ЕС интересуется замороженным луком // Овощеводство. - 2016. - №11. – С.9.
3. Сыч З. Эволюция технологий в овощеводстве: причины, тенденции и перспективы/ З.Сыч // Овощеводство. -2016. - №11. – С.34 – 40.
4. Гетьман Т. Секреты выживания на плодоовощном рынке/ Т.Гетьман// Агроиндустрия. – 2017. - №2. – С.42 -46.

Грановська В.Г., - к.е.н., доцент

Шестун М.Ю. – аспірант, Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
СИСТЕМА НАССР, БЕЗПЕЧНІСТЬ І КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ
ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Безпечність продуктів харчування і сировини – основна складова продовольчої безпеки держави, яка визначає спроможність країни ефективно конкурувати на світовому ринку продовольства на кожному етапах виробництва продукції, розширювати обсяг та структуру експорту. Норми безпеки, які стрімко змінюються в розвинених країнах, в нашій державі залишаються незмінними тривалий час. Це призводить до невідповідності продукції, що виробляється вимогам світових стандартів та потребам споживача Однією з найперспективніших систем контролю і якості, являється НАССР [1].

НАССР – система аналізу ризиків, небезпечних чинників і контролю критичних точок. Система є науково обґрунтованою, що дозволяє гарантувати виробництво безпечної продукції шляхом ідентифікації й контролю небезпечних чинників. Система НАССР стане обов'язковою в Україні з 2019 р., втім виробники продуктів харчування не поспішають переходити на неї, хоча мали перейти на 10 років тому, на початковому етапі все і залишилось.

Впровадження системи HACCP в Україні, має враховувати світовий приклад її застосування, де почали впроваджувати дану систему з великих компаній, і потім поступово у всі інші. Так, у Румунії більшість компанії використовують дану систему, якщо ж виробництво невеликих розмірів, то здебільшого застосовується система GMP (Належна виробнича практика — система норм, правил і вказівок щодо виробництва). Коли Румунія була одним із кандидатів на членство у Європейському союзі, впровадили закон про те, що всі компанії мають слідувати HACCP, але з часом зрозуміли, що це не є необхідним для малих підприємств. Наприклад, якщо мова йде про пекарню, це не є необхідним, а якщо про хлібозавод — він мусить мати сертифікацію HACCP. У Європейському союзі забруднювачі за походженням підрозділяють на три класи: хімічні продукти, фізичні і біологічні організми. Всі вони є досить небезпечними, але головною проблемою для всієї Європи, як, я вважаю, і для України, є хімічне забруднення. Пестициди, нітрати залишаються у воді і дуже легко потрапляють до нашої їжі. Якщо повернутися до історії, то систему HACCP розробила компанія «Пілсбурі» для NASA. Життєво важливо було гарантувати безпеку їжі для американських астронавтів. Ця система мала забезпечувати високу якість продуктів харчування.

Сьогодні, якщо європейські споживачі отримують продукцію низької якості, відповідальність лежить на виробнику. Це є головною метою системи HACCP. Контроль із боку держави за допомогою різних законів та агентств також присутній, але у випадках, коли продукти небезпечні, штраф виплачує саме виробник.

Реалізація програми впровадження світових стандартів якості має враховувати національну специфіку та наявну інфраструктуру. На сьогодні у нашій країні дуже низький рівень захисту від хімічних забруднень. Більшість українців переймається здоровою їжею, і дана тенденція призводить до того, що вже через декілька років споживачі самі вимагатимуть, аби забезпечувався відповідний рівень захисту. Ініціатива впровадження та сертифікації HACCP має йти як від виробників, так і від держави [2].

Однією з перших компаній в Україні, що впровадила на своєму підприємстві систему HACCP – «Миронівський хлібопродукт». На всіх підприємствах «Миронівського хлібопродукту» (МХП) із виробництва харчової продукції впроваджені системи менеджменту безпечності харчової продукції. Ці системи були реалізовані на основі аналізу ризиків та критичних точок контролю, належної виробничої практики (GMP — Good Manufacturing Practice) та сертифіковані на відповідність вимогам ключових стандартів управління, таких як BRC Food, схема сертифікації FSSC 22000, ISO 22000. Дієздатність впроваджених систем менеджменту щороку підтверджується сертифікаційним органом SGS.

Вибір стандарту BRC Food обумовлений тим, що на сьогоднішній день це один із найжорсткіших стандартів за його вимогами до підприємства в цілому і до системи управління зокрема. У багатьох країнах сертифікація на

відповідність стандарту BRC Food асоціюється з найкращою практикою в харчовій галузі. Застосування стандарту за межами Великобританії зробило його глобальним. Переважна частина мереж роздрібної торгівлі Великобританії та скандинавських країн працює лише з тими постачальниками, які мають сертифікат на відповідність Глобальному стандарту BRC Food. Оскільки ці мережі присутні у значній кількості в інших країнах або мають там постачальників, стандарт поширився майже у всьому світі. Підприємства МХП, що мають сертифіковані системи на відповідність BRC Food, не потребують обов'язкових щорічних аудитів постачальників.

Наступним важливим елементом сертифікації є сертифікація системи управління, що являє собою процедуру підтвердження відповідності вимогам того чи іншого стандарту незалежною третьою стороною, яка забезпечує високий рівень об'єктивності результатів такого підтвердження. Основна мета — структурувати управління в рамках підприємства та бути впевненим у якості і безпечності не лише продукції, а й процесів управління.

Таким чином, впроваджені системи управління дозволяють підвищити ефективність ведення бізнесу в цілому, досягти відповідності очікуванням партнерів та вийти на нові ринки збуту. Інвестори також приділяють велику увагу наявності в компанії системи безпеки і контролю якості продукції. Вони хочуть бути впевненими, що вкладають гроші в компанію зі стабільним зростанням, високими якісними і кількісними показниками, прогресивним минулим та правильною стратегією побудови бізнесу. Їх цікавлять компанії, що виробляють якісний продукт. Впевненість в останньому дає саме сертифікація системи управління.

Додатково необхідно відмітити, що у 2016 році в МХП розпочато впровадження інтегрованої системи управління сільськогосподарським виробництвом Global G.A.P., яка охоплює процеси вирощування птиці від отримання яйця до транспортування птиці на забій. Вимоги стандарту ґрунтуються на належній сільськогосподарській практиці (GAP — Good Agricultural Practice), системі аналізу ризиків та критичних точок контролю (Система HACCP), охороні навколишнього середовища, здоров'ї та добробуті працівників, благополуччі тварин. Якщо сертифікація стандарту BRC Food — це здебільшого вимога, що продиктована ринком збуту, а саме — європейських країн, то впровадження Global G.A.P. — виключно наша ініціатива. Беручи до уваги досвід МХП, завдяки дієздатній системі управління можна досягти: довіри до виробника з боку замовників і споживачів; підтримки конкурентоспроможності продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках; оптимізації виробничих процесів; забезпечення випуску продукції в суворій відповідності до встановлених вимог, тобто запланованого, заданого рівня якості; зниження кількості браку продукції; скорочення тривалості вимушених простоїв; підвищення професійного рівня персоналу; зниження витрат сировини та енергії, які призводять до зменшення собівартості продукції.

Можна отримати сертифікат із метою досягнення певних оперативних цілей і вирішення короткочасних завдань, наприклад, участі в тендері, але для досягнення світових стандартів менеджменту, підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості компанії потрібно мати дієздатну систему управління, а значить — необхідне впровадження на постійній основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Саблук П. Т. Формування виробничого потенціалу та ринку засобів виробництва / П. Т. Саблук. – К., 2016. – 264 с.
2. Борик О. Особливості формування промислово-фінансових груп в умовах країн ЄС та СНД та використання зарубіжного досвіду для України / О. Борик // Соціально-економічні проблеми і держава. – Тернопільський ін-т соціальних та інформаційних технологій. – 2015. – № 1(2). – С. 87-92.
3. Балацкий О.Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем / О.Ф. Балацкий. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2016. – 973 с.
4. Должанський І.З. Управління потенціалом підприємства / І.З. Должанський, Т.О. Загорна, О.О. Удалих, І.М. Герасименко, В.М. Ращупкина – К.: Центр навчальної літератури, 2016. – 362 с.
5. Касьянова Н.В. Потенціал підприємства: формування та використання: підручник / Н.В. Касьянова, Д.В. Солоха, В.В. Морева, О.В. Белякова, О.Б. Балакай. – Донецьк: Вид-во Цифрова типографія, 2015 – 257 с.

Грудинін Б.Р. студент ІV курсу, Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон, Україна
МЕТОДИ ТОВАРОПОСТАЧАННЯ

Товаропостачання в роздрібній торговельній мережі здійснюється з різних джерел, основними з яких є виробничі підприємства, оптові бази і склади, сільськогосподарські та заготівельні підприємства. На сьогоднішній день існують різні форми і методи товаропостачання. Правильний вибір форм або методів товаропостачання, в тій чи іншій ситуації, дасть можливість знизити витрати на доведення товару до споживача.

Процес товаропостачання повинен бути економічним, тобто мати невеликі витрати на транспортування товару, забезпечувати високу оборотність товарів, їх збереження і в кінцевому підсумку, привести до зниження витрат на його реалізацію.

В цілому процес товаропостачання спрямований на забезпечення повноти асортименту, чіткого взаємозв'язку технологічних процесів в оптовій і роздрібній торгівлі, раціонального розподілу праці між ними, підвищення ефективності та достовірності вивчення попиту. Раціональна організація і технологія товаропостачання вимагають вибору найбільш ефективних методів

доставки товарів в роздрібну торгову мережу. На практиці набули поширення два основні методи товаропостачання: децентралізоване завезення і централізована доставка [4, С.112].

Об'єктом товарознавства в умовах товарного виробництва є продукти праці, які задовольняють особисті потреби людини і розподіляються шляхом купівлі-продажу, тобто набувають форму товару. У маркетингу товар розглядається, в першу чергу, як засіб, за допомогою якого можна задовольнити певну потребу, а потім вже як продукт праці, вироблений для продажу. Ці поняття узагальнені у визначенні, даному Ф. Котлером: [2, С.246]. Товар (product) – все, що може задовольнити потреби або нестачу і пропонується ринку з метою привернення уваги, придбання, використання споживачем.

Часто товар може бути визначений і як продукція, що представляє собою сукупність продуктів виробництва або окремий продукт виробництва.

Відповідно до існуючої класифікації всі товари поділяються на дві групи: товари індивідуального (широкого) споживання і виробничого (промислового) призначення.

Товари індивідуального або широкого споживання призначені для задоволення особистих потреб людей (споживачів). У зв'язку з цим, вони ще носять назву споживчих товарів.

Товари виробничого або промислового призначення класифікуються за ступенем їх участі у виробничому процесі на три групи: матеріали та деталі, капітальне будівництво, допоміжні матеріали і послуги [3, С.46].

Товари індивідуального споживання в свою чергу поділяються за ступенем довговічності на чотири групи:

- 1) тривалого призначення – купуються рідко, витримують багаторазове використання (телевізор, меблі і т.п.);
- 2) короткострокового призначення – купуються часто, споживаються за один або кілька циклів у використанні (продукти харчування, косметика, ліки, перев'язувальні матеріали);
- 3) послуги – об'єкти продажу у вигляді дій, вигод. Послуги можуть бути пов'язані з товарами в їх матеріальному вигляді, а також можуть надаватися і в нематеріальній формі (наприклад, інформаційні послуги);
- 4) товари ексклюзивного асортименту – якщо товар відсутній, то покупець чекає, поки він з'явиться на ринку; якщо покупець не знаходить такого товару, то не купує взагалі.

Попит на товари промислового призначення, як правило, формується в тісному взаємозв'язку з попитом на споживчі товари. Наприклад, попит на обладнання для виробництва сучасних пакетів з еко-матеріалів виникає як наслідок, по-перше, підвищеній потребі населення в пакетах з таких матеріалів, і, по-друге, необхідність заміни пакетів з поліетилену, який несе екологічні навантаження на зовнішнє середовище.

Товаропостачання – це система заходів, що представляє собою комплекс комерційних і технологічних операцій щодо доставки товарів до підприємств

роздрібної торгівлі [1, С.330]. Воно включає наступні процеси: закупівлю, доставку, приймання і зберігання, підготовку і продаж. На практиці застосовуються дві форми товаропостачання: транзитна – надходження закуплених товарів у магазинах безпосередньо від постачальників; складська – надходження закуплених товарів через склади оптових посередників.

Весь процес системи раціонального товаропостачання базується на наступних принципах: плановірність, ритмічність, оперативність, економічність, централізація, технологічність.

Удосконалення товаропостачання викликає необхідність створення єдиної системи управління цим процесом. Основу такої системи складають диспетчерські служби, організовані в різних ланках управління торгівлею, в тому числі і в роздрібній, основними завданнями яких є контроль і регулювання завезення товарів в роздрібну торгову мережу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства: підручник / А.А. Мазаракі, Л.О. Лігоненко, Н.М. Ушакова. – К.: Хрещатик, 2002. – 800 с.
2. Котлер Ф., Келлер К.Л. Маркетинг менеджмент. 14-е изд. СПб., – 2011. – с. 246.
3. Виноградська А.М. Комерційна діяльність торговельного підприємства: Навч. посіб. / Київський національний торговельно-економічний ун-т. – К.: КНТЕУ, 2005. – 280 с.
4. Гриньова В.М. Механізми стратегічного управління підприємством на засадах логістики / В.М. Гриньова, К.М. Таньков, С.О. Огієнко. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2011. – 232 с.

Губа М.І. - к.е.н., доцент

Карташова О.Г. - к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна

СВІТОВИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ АГРАРНОГО РИНКУ

Розвинені країни, сповідуючи екологізацію виробництва, надзвичайно велику увагу приділяють питанням аграрної сфери, котра займає центральне місце у продовольчій політиці й безпосередньо пов'язана із здоров'ям людини та екологічною безпекою в цілому. Саме тому державне управління аграрним сектором у розвинених країнах спрямоване на пошук шляхів забезпечення екологічної безпеки у поєднанні з економічною ефективністю.

Для стабілізації аграрного виробництва та підвищення ефективності функціонування аграрного ринку в зарубіжних країнах використовується система прямих і непрямих важелів державного впливу: регулювання цін і фермерських доходів, бюджетне фінансування, кредитування, оподаткування, стабілізація ринку сільськогосподарської продукції тощо.

При цьому практично всі західні країни у відносинах сільського господарства з іншими галузями, у питаннях експорту й імпорту сільськогосподарської сировини дотримуються принципу аграрного протекціонізму [1].

Досвід низки розвинутих країн, таких як США, Канада, Японія, країни Європи (Данія, Швеція, Австрія, Німеччина, Франція, Угорщина та ін.) свідчить, що держава всебічно підтримує аграрний сектор економіки країни та галузі, які з ним щільно пов'язані. Так, у США, незважаючи на загальну ідеологію вільного ринкового господарства, держава здійснює активну аграрну політику регулюючого та підтримуючого характеру, що реалізується шляхом:

- прямої державної підтримки та лобювання продажу сільськогосподарської продукції на світовому ринку
- контролю за дотриманням паритетних засад у взаєминах сільського господарства й промисловості. [2].

Загалом, у будь-якій країні за будь-якої соціально-економічної системи економіка регулюється певним втручанням держави. При цьому державні заходи впливу включають: прямий вплив шляхом директивних, адміністративних, економічних методів регулювання; опосередкований вплив, який забезпечується ціновим, кредитно-фінансовим, податковим, інвестиційним механізмами.

Відносно сільського господарства використовуються різні методи державного регулювання. Зокрема: податкове регулювання; грошово-кредитне регулювання; бюджетне регулювання; регулювання шляхом державного замовлення; цінове регулювання; соціальне регулювання; регулювання трудових відносин та оплати праці; регулювання охорони та відновлення навколишнього середовища; регулювання за допомогою обмежень; безпосереднє управління сільськогосподарськими підприємствами, що є державною чи муніципальною власністю. Механізми державного управління аграрним ринком у розвинутих країнах спрямовані у першу чергу на забезпечення головного ресурсу аграрного сектору – сільськогосподарських земель.

Що стосується країн-членів Європейського Союзу, то пріоритетами ринкової економіки в цих країнах є право на вільний рух капіталу, на відкриття та ведення приватного бізнесу та відсутність дискримінації. Однак, в деяких країнах нових членах ЄС запроваджені тимчасові обмеження на володіння землями сільськогосподарського призначення для іноземних громадян, юридичних осіб та урядів. Наприклад, Польща, Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Угорщина, Чехія (2004), а потім - Румунія, Болгарія (2007) встановили перехідний період (тривалістю до 7 років, починаючи з часу приєднання до ЄС, Польща - 12 років), протягом якого фізичні особи-іноземці не можуть купувати сільськогосподарські землі. Зазначені обмеження стосуються перш за все резидентів країн, які не є членами ЄС. Громадяни та юридичні особи з країн-членів ЄС можуть набувати сільськогосподарські землі у власність за умови дотримання певних вимог (не менше 3 років легального перебування в країні та ведення сільськогосподарської діяльності на

орендованих землях, заснування юридичної особи і т.п.) [3]. Дана специфіка державного впливу на агросектор в країнах ЄС зумовлена механізмами адаптації нових країн-членів ЄС, котрі нещодавно приєдналися й проходять період адаптації до сформованих європейських стандартів. Цей період є найважливішим у процесі євроінтеграції, й головним завданням України виступає необхідність максимально наблизитись до даних стандартів ще до вступу у ЄС.

Провідні позиції ЄС в аграрному виробництві й світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією значною мірою обумовлені особливими умовами розвитку аграрного комплексу Євросоюзу, які були створені в результаті впровадження у 1962 році Спільної аграрної/сільськогосподарської політики ЄС. У загальному розумінні Спільна Аграрна Політика Європейського Союзу (САП ЄС) (Common Agricultural Policy of European Union) є системою субсидій, які виплачуються фермерам країн ЄС. Головні цілі САП – це гарантування виробництва достатньої кількості продовольства й забезпечення справедливого рівня життя людей, які займаються сільським господарством [4].

На сьогоднішній день в аграрному секторі США існує чітко визначена структура державного регулювання, основою якої є програми, прийняті урядом в різний час. До основних із них слід віднести Програму стабілізації доходів фермерів, Програму платежів, стимулювання росту ефективності виробництва, охорона сільськогосподарських ресурсів, фінансування і управління наукою у сфері сільського господарства, стимулювання зовнішньої торгівлі.

Серед представників Латинської Америки найбільш цінним для України можна назвати досвід таких країн, як Аргентина, Бразилія та Мексика. Це зумовлено наступним: їх сільськогосподарською спрямованістю, відносною успішністю у залученні іноземних інвестицій, існуванням диктатури у державному управлінні цих країн у минулому з наступним обранням ліберального шляху розвитку держави.

Прийнято вважати, що в Аргентині створено та діє найбільш сприятливий інвестиційний клімат у світі з позиції саме іноземного інвестування. Основою цього, безумовно, є аргентинське законодавство. Серед чинників, що сприяли притоку інвестицій у сільське господарство Бразилії, можна назвати: невисокі податкові ставки та широке використання прогресивних методів нарахування податку; використання приватизації як способу стимулювання економіки, а не переділу власності; ліберальна зовнішньоторговельна політика [5].

Мексиканський досвід державного управління аграрним сектором цікавий з огляду на два критерії. З однієї сторони, економіка цієї країни значною мірою орієнтована на сільське господарство. З іншої, - не зважаючи на те, що Мексика входить в число країн, що розвиваються, вона є учасником Північноамериканської зони вільної торгівлі наряду з Сполученими Штатами Америки та Канадою. Саме поєднання цих двох чинників зробило аграрний сектор Мексики привабливим для іноземних інвесторів [5].

Отже, світовий досвід організації аграрного ринку та управління його функціонуванням на прикладі окремих розвинених країн засвідчує три основні стратегічні напрями державного управління аграрним сектором, а саме:

- регулювання землекористування;
- збалансований контроль над ціноутворенням;
- економіко-правові стимулятори інвестування.

У цьому процесі для вітчизняної практики перспективним видається обрання синтетичних моделей удосконалення державного управління агросектором, котрі повинні будуватися на базі європейських стандартів за умов адаптування найбільш ефективних елементів для української аграрної практики та системи державного управління нею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Майстро С.В. Державне регулювання аграрного ринку України в умовах глобалізації. Автореф. дис. д-ра. держ. управління: 23.00.02. – Запоріжжя, 2009. – 43 с.
2. Терновых К., Нечаев Н. Государство в системе современных аграрных отношений / К. Терновых, Н. Нечаев // Международный сельскохозяйственный журнал. - 2006. - № 2. - С. 18-21.
3. Козловський С. В. Світовий досвід та перспективні напрями формування ринку землі в Україні / С. В. Козловський, Н.М. Махначова // Зб. наук. праць Вінн. нац. аграр. ун-ту. Серія: Економічні науки. – 2012. – №1 (56). – С. 24 – 31.
4. Побирченко В.В., Шутаева Е.А., Коломиец Е.С. Европейский опыт реализации концепции единой аграрной политики // Європейські перспективи № 4 ч.3, 2011 – 50. – С. 5 – 15.
5. Грущинський М.М. Іноземний досвід створення правових передумов залучення інвестицій у сільське господарство // Часопис Київського університету права – 2010. – № 3. – С. 227 – 231.

**Дудченко В.С. – магістрант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
Науковий керівник: Крикунова В.М. – к.е.н., доцент
БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК УПРАВЛІНСЬКА ТЕХНОЛОГІЯ**

Управління підприємством потребує чіткого визначення цілей і результатів роботи, формування детальних програм їх досягнення та чіткої оцінки параметрів роботи шляхом вимірювання конкретних результатів на різних етапах досягнення поставлених цілей. Одним із сучасних методів, що підвищують рівень управління фірмою, використовуються для забезпечення її ефективного функціонування у довгостроковій перспективі і у поточному режимі, є бюджетування.

Даний термін має подвійне – теоретичне і прикладне, – трактування. За визначенням І.А. Бланка, бюджетування – це система узгодженого управління підрозділами підприємства в умовах диверсифікованого бізнесу, який динамічно розвивається [1]. Отже, це інструмент фінансового менеджменту, оскільки він охоплює всі функції управління – планування, контроль, прийняття рішень і оцінку результатів, – які інтегровані в процес підготовки бюджетів та моніторинг їх виконання, порівняння планових індикаторів з фактичними результатами. З іншого боку, бюджетування являє собою процес, певну управлінську технологію, методом впливу, який є показником якості управління підприємством, відповідності рівня її менеджменту та прийнятих управлінських рішень сучасним вимогам.

Як інструмент управління бюджетування охоплює такі елементи: аналітичну роботу; фінансове планування; критерій результативності; контроль; мотивацію; координацію; комунікацію; сприяння прийняттю рішень; моніторинг їх виконання [2].

Головний інструмент і мета контролю – виявлення відхилень фактично досягнутих показників від запланованих. Менеджменту потрібно приймати оперативні рішення і впливати на роботу підприємства, тільки якщо виникли істотні відхилення. Для того, щоб сконцентрувати увагу на суттєвих відхиленнях, потрібно проаналізувати роботу компанії за попередні роки, визначити діапазон допустимих відхилень і впровадити систему сповіщень.

Оцінюючи суттєвість відхилень, потрібно враховувати ряд чинників, зокрема:

- специфіка діяльності компанії;
- період планування.

На практиці при визначенні меж відхилень в основному використовують два підходи:

- експертні оцінки;
- статистичний аналіз.

В якості експертів, як правило, виступають керівники підрозділів, відповідальні за той чи інший операційний бюджет. Використання експертного методу оцінки виправдано на підприємствах, що реалізують одиничну або дрібносерійну продукцію, нові проекти, в будівельних і провідних науково-дослідних компаніях.

Статистичний аналіз відхилень, що виникали в попередні бюджетні періоди, дозволяє дати обґрунтовану оцінку меж допустимих відхилень. Проте варто зазначити, що використання цього підходу можливо лише у компаніях з серійним і потоковим виробництвом, в транспортних компаніях, на підприємствах видобувних галузей і т. ін.

Результати діяльності компанії, як правило, не можна спланувати зі стовідсотковою точністю, тому що вони залежать від багатьох випадкових факторів, які не можуть бути враховані. Тому, оцінюючи межі допустимих відхилень, можна використовувати методи теорії ймовірностей і

статистичного аналізу і значення за будь-який з бюджетних статей розглядати як випадкову величину.

Основним елементом системи контролю є звітність про відхилення. Вона може формуватися щодня, щотижня або щомісяця залежно від характеру контрольованих показників і надаватися керівнику у вигляді довідок (повідомлень) про відхилення або звітів, в яких показники, що мають суттєві відхилення від планових, яким-небудь чином виділяються із їх загального переліку. Найбільш простий варіант – кольірне виділення в звіті показника, який має суттєве відхилення від плану. Вибір кольору залежить від величини відхилення: позитивні відхилення зафарбовуються відтінками зеленого кольору, негативні – червоного, а значення в межах норми не виділяються. Останнім часом все більшого поширення набувають діаграми типу «спідометр». На них кольором виділяються сектори: «Норма», «Краще», «Гірше», а положення стрілки свідчить про стан показника.

Автоматизувати технологію управління за відхиленнями можна за допомогою будь-яких програмних продуктів, що дозволяють складати бюджети і збирати дані про їх виконання. Проте найбільш корисними є системи, що відносяться до категорії інформаційно-аналітичних (Cognos, Plan Designer, Oracle BI, SAP SEM і т.д.), оскільки в них реалізовані зручні засоби формування та аналізу звітів, а також можливість вирішувати різні завдання моделювання і прогнозування [2]. Автоматизовані системи управління не тільки формують інформацію про найбільш суттєві відхилення, які виникли при виконанні бюджетів, але й уможливають моделювання наслідків цих чи інших рішень, покликаних усунути відхилення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланк І. О. Інвестиційний менеджмент: Підручник / І. О. Бланк, І. М. Гудяєва. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. – 398 с.
2. Брег С. Настольная книга финансового директора / С. Брег; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 536 с.
3. Кармінський А. М. Контролінг у бізнесі: Методологічні та практичні засади побудови контролінгу в організаціях / А. М. Кармінський та ін. – М. : Фінанси і статистика, 2002. – 312 с.

Ігнатенко М.М. – д.е.н., професор, Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди», м. Переяслав-Хмельницький, Україна
КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА КОРПОРАЦІЙ

Науковці та практики мають приділяти велику увагу розвитку інститутів корпоративного управління, насамперед, законодавства. Адже в Україні воно потребує удосконалення в напрямі впровадження корпоративної соціальної відповідальності. Міжнародний досвід свідчить, що діяльність корпоративних господарських структур регулюється значною кількістю законодавчих актів як світового, так і міждержавного та національного рівня. Соціальна відповідальність стала не лише невід'ємною складовою бізнесу (до Глобального договору ООН з соціальної відповідальності приєдналося понад 6,5 тис. підприємств з 130 країн світу), але й вагомим важелем поліпшення соціального та екологічного стану територій багатьох розвинених країн, формування позитивного ділового іміджу власне суб'єктів господарювання, в т.ч. в агросфері.

У зв'язку з цим основоположне значення має обґрунтування критеріїв здійснення соціальної відповідальності та її оцінки [1, с. 32]. Це завдання має особливу вагу та складність в аграрній сфері економіки, оскільки з її основною продукцією пов'язана безпосередня діяльність, продовольча безпека та відтворення населення, а також екологічні аспекти ресурсокористування, соціальний розвиток на значних територіях. На нашу думку, критеріями оцінки діяльності соціально відповідального аграрного підприємства можуть бути визначені: обсяги виготовлення та реалізації якісної й екологічнобезпечної сировини і продовольчої продукції; постійні показники підвищення фаховості та соціального забезпечення працівників; обсяги сплачених податків; виконання вимог міжнародного, державного, регіонального законодавств щодо боротьби з корупцією та тіньовою економікою.

Велике значення мають показники реалізації корпоративних програм з охорони та зміцнення здоров'я, відпочинку, освіти працюючих; морального стимулювання персоналу; участі у формуванні позитивної суспільної думки про агробізнес, у т.ч. корпоративний через різноманітні піар-акції та заходи. Доцільно враховувати показники колективного меценатства та волонтерства, індивідуальної допомоги соціально найменш захищеним людям. Нарешті, обов'язково оцінюється вплив соціальної відповідальності на комплексний розвиток сільських територій.

Необхідно вказати й на рейтингові оцінки підприємств агросфери за рівнем здійснення соціальної відповідальності [2, с. 286]. Вони дозволяють приймати стратегічні управлінські рішення щодо можливостей державно-приватного партнерства, державної підтримки тих чи інших сільськогосподарських підприємств або галузей. Також соціальну відповідальність можна розглядати як конкурентну перевагу суб'єкта

господарювання на аграрному ринку. Тому необхідно утверджувати у власників та менеджерів переконання у її необхідності. Це не лише красивий жест або популістський вчинок, але ті витрати, які є одночасно або у перспективі вагомим економічним активом.

Так, завдяки впровадженню соціальної відповідальності можна отримати економічні результати поліпшення показників дохідності, фінансово-економічної стійкості, сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності підприємств агросфери [3, с. 80]. До них належать, насамперед, такі: забезпечення високої суспільної репутації підприємств і організацій; зростання довіри суспільства, споживачів, партнерів до результатів діяльності; підвищення фаховості, покращення морального клімату та розвиток кадрового потенціалу й людського капіталу загалом; формування безпечного і гармонійного внутрішнього середовища, підвищення корпоративної культури підприємств; збільшення вкладу у децентралізацію влади, становлення нових демократичних відносин у суспільстві.

Отже, поліпшення соціального розвитку, формування соціальної політики аграрних підприємств вважається можливим завдяки впровадженню соціальної відповідальності в їх діяльність. У свою чергу, це повинно сприяти соціальному розвитку сільських територій, сільських громад та окремих сільських жителів. Створення умов, що дозволять уникнути маргіналізації сільських жителів, деградації сільських територій, урівноважити соціальні внутрішньофірмові відносини, тобто впровадження КСВ, додають підприємницьким структурам агробізнесу та регіонам або сільським територіям їх розміщення нові вигоди. Крім цього, соціальна відповідальність агробізнесу сприяє стабілізації соціальної ситуації на селі.

Соціальна відповідальність означає також удосконалення бізнес-процесів на основі зростання продуктивності та доходів, економії виробничих та ресурсних витрат при використанні екологічнобезпечного устаткування й агротехнологій сільськогосподарського виробництва. По-друге, це формування нової ділової репутації аграрних підприємств як результату підвищення лояльності клієнтів і цінності їх брендів та торгових марок, економії ресурсів за рахунок розв'язання бюрократичних проблем з органами влади та контролю, налагодження партнерських зв'язків на взаємовигідних засадах.

Соціальна відповідальність означає також підвищення продуктивності праці, досягнення стабільності трудових ресурсів як результатів оптимізації бізнес-процесів, залучення, мотивації й утримання кваліфікованих фахівців. Нарешті, це ефективне управління ризиками господарської діяльності як наслідок своєчасного й оперативного доступу до інформації з безлічі компетентних джерел і можливості швидко реагувати на критичні тенденції, виклики, проблеми в середовищі господарювання [4, с. 18].

На нашу думку, значним резервом впровадження соціальної відповідальності є створення громадських організацій, спеціалізованих ендаумент-фондів та залучення їх коштів та інвестицій під соціально- та екологоорієнтовані програми, реалізовані соціально відповідальними

підприємствами. У сукупності, дотримання сукупності критеріїв, індикаторів та рейтингів соціальної відповідальності, отримання її результатів та вигод дасть можливість аграрним підприємствам доступу до нових аграрних ринків у національному та світовому вимірах, збереження конкурентних позицій та зростання конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грицина Л.А. Еволюція та формування концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємства / Л. А. Грицина // Наука та технології: крок в майбутнє – 2007: Міжнар. наук.-практ. конф.: тези допов. – Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2007. – Т. 2. – С. 30-36.

2. Полякова О.М. Особливості формування і розвитку соціальної відповідальності підприємств в Україні / О.М. Полякова, П.Ю. Кас // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – Вип. 32. – С. 284-289.

3. Ігнатенко М.М. Теоретичні засади та практичні напрями формування корпоративної соціальної відповідальності аграрних та харчових підприємств / М.М. Ігнатенко // Економіка АПК : Міжнар. наук.-вир. жур. – № 1, 2015. – С. 78-83.

4. Зінченко А. Г. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010: стан та перспективи розвитку / А. Г. Зінченко, М. А. Саприкіна. – К. : Фарбований лист, 2010. – 56 с.

**Кан О.В. – студентка, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна**

Петрова О.О. - к.е.н., доцент

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мале підприємництво, як самостійний й водночас важливий елемент ринкової системи господарювання істотно впливає на структурну перебудову економіки країни, сприяє економії і раціональному використанню ресурсів, створює сприятливе середовище для розвитку конкуренції і усунення монополізму, забезпечує сильнодіючі стимули до інноваційних процесів та високоєфективної праці. Проте належний розвиток малого бізнесу вимагає гнучкої й водночас виваженої системи державного регулювання економічних процесів.

В умовах, коли суб'єкти малого підприємництва (МП) змушені певною мірою обмежувати свою діяльність через нестачу власних і малу доступність інших фінансових ресурсів, ослаблене підприємництво не може належним чином виконувати свої функції з “оздоровлення” та соціалізації національної економіки. Тому першочерговим завданням для виходу МП на якісно новий рівень функціонування в Україні є впровадження ефективного механізму державної політики його підтримки [1].

В зарубіжній економічній літературі теоретичні та прикладні питання розвитку підприємництва та ролі державного регулювання та сприяння підприємницької діяльності досліджуються давно і ґрунтовно. Широко відомі наукові праці С.Брю, Дж.Кейнса, К.Макконнелла, В.Ойкена, А.Сміта та інших. Значний внесок у розв'язання проблем у цій сфері зробили ряд таких вітчизняних науковців як: С.Береславський, З.Варналій, К.Ващенко, В.Воротін, Л.Воротіна, В.Геєць, С.Дрига, Я.Жаліло, О.Кужель, Е.Лібанова, Л.Лігоненко, Д.Ляпін, А.Мазаракі, І.Манцуров, М.Миколайчук, С.Соболь та інші.

Особливе значення для соціально-економічного розвитку держави має малий бізнес, оскільки саме він сприяє соціалізації ринкового механізму та створює передумови для економічного піднесення. Досліджуючи фактори впливу на розвиток МП, встановлено, що окремої уваги потребують фактори зовнішньої дії, оскільки малий бізнес є надзвичайно «вразливим» сектором економіки. Тому МП має бути важливим об'єктом державної підтримки.

В умовах світової фінансової кризи мале підприємництво є значним стабілізаційним фактором і заслуговує на пильну увагу та підтримку, але в Україні воно реалізує свій потенціал не повною мірою, далеко відстає від можливих і необхідних масштабів виробництва. Для розвитку малих підприємств необхідно створення сприятливого підприємницького середовища, що відповідає їх потребам.

В Україні відбувається процес формування механізму державної підтримки сектора малого підприємництва, однак він поки не здатний забезпечити необхідні умови для розвитку МП, що обумовлює необхідність розвитку форм їх самоорганізації, створення довготривалих партнерських угод між ними й іншими ринковими структурами з метою підвищення конкурентоспроможності кожного з партнерів. Безумовно, у таких галузях, як енергетика, оборонна промисловість, важке машинобудування малі підприємства не в силах реально конкурувати з великим бізнесом, але в інших галузях вони здатні скласти конкуренцію корпораціям.

Державна політика сприяння розвитку малого бізнесу повинна бути виваженою, науково обґрунтованою, відповідати стратегії соціально-економічного розвитку країни. Лише тоді державні програми підтримки МП матимуть системний характер, а державна політика відобразатиме послідовність, відповідальність та забезпечить досягнення намічених цілей. В сучасних умовах розвитку господарських відносин в Україні економічна політика держави щодо МП повинна містити збалансоване поєднання як проявів жорсткого регулювання, так і заходів сприяння.

Світовий досвід свідчить про те, що особливо велику роль відіграє державна підтримка малого підприємництва у кризових умовах, коли економіка потребує докорінної структурної перебудови і вкрай необхідне зниження соціальної напруги. Прикладом цього можуть бути післявоєнні Японія і Німеччина, Англія кінця 70-х років, країни Східної Азії в останні 10—15 років. Досвід зарубіжних країн становить певний інтерес для України, і загальні риси,

властиві багатьом країнам, мають враховуватися при формуванні державної політики підтримки малого підприємництва в Україні.

Прогресивним напрямком сприяння розвитку МП в Україні є формування системи аутсорсингу й субконтрактингу. Переваги роботи з використанням аутсорсингу дозволяють:

- скоротити витрати,
- зменшити фінансові й виробничі ризики,
- досягнути підвищення ефективності діяльності без великих інвестицій,
- покращити адаптацію підприємства до умов зовнішнього середовища,
- зосередитися на розробці нових продуктів і послуг,
- поліпшити якість продукції й послуг тощо.

Дослідження показало, що МП, як правило, мають менші витрати виробництва за рахунок низької оплати праці працівників, високої організаційної й управлінської ефективності та значного рівня мобільності. Складовою частиною аутсорсингу, що охоплює виробничу сферу діяльності, виділено субконтрактацію. Впровадження субконтрактних відносин дозволить малому підприємству зайняти власну нішу у виробничій структурі й виведе його на якісно новий, більш високий рівень розвитку.

Цілеспрямована державна підтримка малого підприємництва має виключно важливе значення для перехідної економіки України. Необхідно зазначити, що формально державна підтримка малого підприємництва вже кілька років визначається в урядових документах як один із головних напрямів економічної реформи.

Під державною підтримкою слід розуміти, з одного боку, державне регулювання цього сектору економіки, що передбачає насамперед свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення і розвитку малого підприємництва, а, з іншого боку, — створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються у сферу малого підприємництва на пільгових засадах або безоплатно.

Досвід більшості зарубіжних країн підтверджує, що державна політика щодо малого підприємництва є важливим самостійним системним напрямом соціально-економічної політики держави в цілому відповідно до основних національних інтересів. Ця політика формується за принципом створення сприятливого середовища щодо розвитку малого підприємництва, особливо в тих напрямках діяльності, які дають максимальний соціально-економічний ефект у країні або в регіоні.

Однак система державної підтримки малого підприємництва, про що свідчить світовий досвід, формується з урахуванням державного й політичного устрою, напрямів економічного розвитку, традицій регулювання і самоорганізації підприємницької діяльності, стану бюджетної та кредитно-фінансової системи, рівня громадської свідомості та інших факторів. Тому пряме перенесення на український ґрунт американської, французької, німецької

або будь-якої іншої моделі державної підтримки малого підприємництва не можливе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережницька У. Б. Організаційно-економічний механізм державної підтримки малого підприємництва : автореф. дис ... канд. екон. наук: 08.00.03 / У.Б. Бережницька . – Київ : Б.в., 2010 . – 20 с.

Качанова А.О. – студентка
Федорова Н.Є. – асистент Херсонський національний технічний
університет, м. Херсон, Україна
ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ НА
РИНКУ ВИНА

Виноградні вина України завжди посідали значне місце на світовому ринку, в той час як сам ринок вважається дуже перспективним. Традиційні технології, особливі агрокліматичні умови та кваліфікований персонал виноробних підприємств Одещини, Миколаївщини, Херсонщини, Закарпаття створюють важливі передумови подальшого розвитку галузі.

Лідерами українського ринку вина є ТОВ „Коблево” (ТМ „Коблево”, Миколаївська область), „Котнар” + VINIA TRAIAN (ТМ „Vinia”, Закарпаття), „Шабо” (ТМ „Шабо”, Одеська область), ТОВ „Сандора” (ТМ „Святкова колекція”, Миколаївська область), ТОВ „Бізнес вин” (ТМ „Гарутинські вина”, Одеська область) [1].

Проблема конкурентоспроможності продукції виноградарсько-виноробного підкомплексу України стоїть особливо гостро через прагнення вступу нашої держави до ЄС. І варто сказати, що інтегрування України у світове господарство має ряд переваг, серед яких: залучення іноземних інвестицій для розвитку галузі, доступність та впровадження нових технологій і адаптування їх до місцевих умов, збільшення обсягів експорту та ін. Та разом з відбувається значний ріст конкуренції у кожному товарному сегменті продукції виноробства. Тому необхідно приділити особливу увагу питанням організації маркетингу в системі формування ринку, що дозволить адаптуватися до нових умов діяльності.

Система маркетингу продукції виноградарства й агромаркетингу в цілому є більш чутливою, сприйнятливою та адаптивною порівняно з системами інших видів маркетингу, що можна пояснити впливом наступних факторів: гостра конкуренція через ідентичність сільськогосподарської продукції; залежність від погодних умов, що вимагає самоорганізації системи маркетингу; різноманітність конкурентних організаційно-правових форм, через що система агромаркетингу повинна швидше адаптуватись до державних рішень [2, с.122].

Щоб вести агробізнес ефективно, необхідний комплексний підхід до застосування маркетингових засобів, реалізація всіх їх функцій з урахуванням

зазначених особливостей. У комплексі маркетингу можна виділити чотири складові – це товар, ціна, система розподілу товару та система просування. Щодо останнього, варто розглянути особливі засоби маркетингових комунікацій, які сприяють вдосконаленню методики просування виноробної продукції.

Найбільш популярним засобом маркетингових комунікацій вважається реклама, яка забезпечує ряд переваг: налагодження економічних зв'язків між виробниками та споживачами товарів; сприяння зростанню ділової активності; розширення ринків збуту. Проте, відповідно до ст. 22 ЗУ „Про рекламу”, реклама алкогольних виробів забороняється на радіо та телебаченні з 6 до 23 години; в усіх друкованих засобах масової інформації (крім спеціалізованих видань); за допомогою заходів рекламного характеру (крім спеціальних виставкових заходів алкогольних напоїв); на зовнішніх та внутрішніх поверхнях транспортних засобів загального користування та метрополітену; у вигляді заохочення до вживання.

На сьогоднішній день розроблено проект ЗУ „Про внесення зміни до ст.22 ЗУ „Про рекламу”(щодо реклами вина виноградного) ” підготовлений з метою підтримки вітчизняного товаровиробника у реалізації продукції на рівні європейських стандартів, забезпечення рентабельності та конкурентоспроможності виробництва і спрямований на упорядкування рекламування вин виноградних натуральних [3]. Незважаючи на це, виникає необхідність дослідження інших інструментів маркетингових комунікацій для виноробної продукції.

Одним із сучасних способів налагодження контакту з цільовою аудиторією, для виробників вина є робота в каналах HoReCa (Hotel, Restaurant, Cafe/Catering – готель, ресторан, кафе/кейтерінг), які можна розглядати як інструмент персонального продажу. Загалом, HoReCa – специфічний канал, у якому існує безпосередній вплив на цільову аудиторію; використовується для розширення власних позицій на ринку і створення іміджу марки. Тут маркетологи мають змогу відстежити та встановити фільтр за віком, рівнем доходів, інтересів споживачів, добре вивчити їх діалектику попиту, ринкову кон'юнктуру та прогнозувати тенденцію задоволення попиту.

Також постачальники та виробники вина звертаються до інтегрованих маркетингових комунікацій на місці продажу. За визначенням Окландера М.А., їх використання сприяє стимулюванню роздрібною торгівлі через привернення уваги споживачів до певних торговельних марок чи груп товарів в місцях продажу без активної участі спеціального персоналу [4, с.78]. В даному випадку існує відповідність не лише законодавству України, а й особливостям поведінки споживачів, адже дві третини людей приймають рішення щодо покупки безпосередньо у місцях продажу. У трейд-каналах дозволяються різноманітні рекламні заходи, такі як дегустації та програми лояльності, що спрямовані на стимулювання продажів.

Такі інструменти комунікації для встановлення зв'язків з громадськістю як проведення прес-конференцій, спонсорство, а також організація екскурсій по

підприємству, виділені американськими вченими Ф. Котлером та К.Л. Келлером, можна також вдало використовувати щодо виноробної продукції [5, с.400].

У період розвитку інформаційних технологій не можна оминати таку інноваційну форму маркетингової комунікації на ринку вина як Інтернет-комунікації, а саме сайт бренду. Для споживача, зазвичай, тут представлена номенклатура продукції, її переваги та особливості, різноманітні акції та конкурси, які здатні зацікавити потенційних покупців, а тому існує беззаперечний вплив на імідж компанії-виробника вина, залучення споживача до комунікації, тим самим підкріплюючи та формуючи образ бренду.

Якість українських вин забезпечує високий рівень їх конкурентоспроможності серед зарубіжних брендів та дає можливість брати участь у міжнародних галузевих виставках. Виставкова діяльність має багато цілей, серед яких особливе значення надається рекламуванню, інформуванню потенційних споживачів про підприємство і його продукцію, а також обміну комерційною інформацією [2, с. 127]. Україна є членом Міжнародної Організації Винограду та Вина (МОВВ), а тому участь українських офіційних делегацій виноградарів та виноробів у роботі Міжнародних конгресів і засідань сесій Генеральних Асамблей 45 країн-членів МОВВ надає можливість реалізовувати інструменти міжнародного маркетингу через постійні ділові зустрічі з представниками компаній, що зацікавлені у співробітництві з українськими виноробними підприємствами.

Отже, в умовах реформування галузі виноградарства та виноробства України особливу увагу слід приділяти сфері реалізації та стимулювання збуту продукції, а тому і розвитку маркетингу й пошуку інноваційних інструментів маркетингової комунікації, що дозволить більш повно задовольняти потреби споживачів у виноградарсько-виноробній продукції та підвищувати конкурентоспроможність її товаровиробників на внутрішньому та світовому ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний департамент продовольства України. Укрвинпром. Новини. [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.fooddept.gov.ua.
2. Белоус І.В. Стратегія розвитку виноградарства і виноробства України та передумови виходу їх продукції на світовий ринок: монографія / І.В. Белоус. – Одеса: ННЦ «ІВіВ ім.В. Є. Таїрова», 2015. – 204 с.
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до статті 22 Закону України "Про рекламу" (щодо реклами вина виноградного)" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GG3I800A.html.
4. Окландер М.А. Маркетингові комунікації промислових підприємств в умовах інформаційної економіки: Монографія / М.А. Окландер, І.Л. Литовченко, М.І. Ботушан. – К.: – Знання. – 2011. – 232 с.
5. Kotler Ph. "Marketing Management" [Text] / Ph. Kotler, K.L. Keller. – Prentice Hall, Inc., 14th ed., 2012. – 479 p.

Кирилов Ю.Є. – д.е.н., доцент

**Желуденко К.В. – аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
*МЕТОДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ***

В умовах інтеграції України в європейське і світове економічне співтовариство набуває актуальності підвищення конкурентоспроможності національних підприємств. Ефективність їх виробничої та господарської діяльності і зміцнення позицій на ринку зумовлена конкурентоспроможністю продукції. Процес дослідження конкурентоспроможності продукції є важливою складовою при здійсненні аналізу ринку конкурентів та визначенні механізму його функціонування, тому вибір найбільш ефективного методу оцінки конкурентоспроможності продукції підприємств є надзвичайно важливим для нього завданням. Вивчення процесу конкурентоспроможності продукції в цілому залежить від обраної методики дослідження. На вибір методів впливає залежність конкурентоспроможності продукції від великої кількості різних факторів, що значно ускладнює її оцінку.

Проблеми оцінки конкурентоспроможності продукції знайшли своє відображення в працях зарубіжних вчених, а саме: І. Ансоффа, М. Альберта, П. Друкера, Ф. Котлера, Ж.-Ж. Ламбена, М. Мескона, М. Портера, Ф. Хедоурі, Е. Чемберлена та інших. Серед вітчизняних науковців, які здійснили значний вклад у розробку даної проблематики, в тому числі і у галузі сільського господарства необхідно виділити: О.Д. Гудзинського, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, В.Я. Амбросова, М.Й. Маліка, О.М. Шпичака, О.В. Ульяновченка, Л.А. Євчука, І.В. Саєнка, Б.М. Хусаїнова, Я.Б. Базилюка, М.П. Канівського, І.В. Гуророва. Але, не зважаючи на вагомі та численні дослідження, залишаються невирішеними питання, пов'язані з методологією оцінки конкурентоспроможності продукції.

На сьогодні існує велика кількість методів визначення конкурентоспроможності продукції, що засновані на різних підходах до її розрахунку. Але навіть на рівні галузей, що об'єднують типові підприємства, не існує загальноприйнятої методики оцінки. Вибір методів обумовлений доцільністю їх застосування у вирішенні конкретної задачі [4]. Оскільки конкурентоспроможність продукції виникає у процесі порівняння товару з товарами-конкурентами і залежить від великої кількості різних факторів, виникають певні обмеження у виборі методів оцінки. Тому для отримання об'єктивних висновків необхідно чітко визначити склад цих факторів та методику їх розрахунку. Встановлено, що на рівень конкурентоспроможності продукції підприємства впливають такі фактори [3]: рівень якості продукції; рівень ціни на продукцію; споживчі фактори; інституційні фактори. Також чинниками забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємства є [7]: властивості продукції; ціна; збутові канали; реалізація; кадровий потенціал.

Оцінюючи конкурентоспроможність продукції, науковцями

використовуються методи: диференціальний, комплексний, графічний. Кожний з них має переваги і недоліки, та може бути використаний при оцінюванні конкурентоспроможності продукції на досліджуваному підприємстві [3].

Диференціальний метод враховує дослідження одиничних параметрів продукції, яку аналізують, бази порівняння та їх співставлення. Даний метод визначає наскільки досягнуто рівень конкурентоспроможності, які показники відрізняються від базових, і за якими параметрами конкурентоспроможність не досягається. Диференціальний метод констатує конкурентоспроможність продукції та наявність в ній недоліків порівняно з товаром-суперником. При цьому не враховується, як впливає кожний параметр на вибір товару покупцем.

Комплексний метод враховує комплексні (групові, інтегральні, узагальнені) показники або співставлення корисних характеристик товару, який аналізують.

При здійсненні оцінки конкурентоспроможності продукції графічним методом будується багатокутник товарів-конкурентів різних підприємств-суперників. У матрицю конкурентоспроможності товару входять такі фактори: якість (відповідність стандарту); ціна; торгова марка; екологічність; упаковка; асортимент; реклама. Товар з оптимальним співвідношенням даних параметрів має найбільшу конкурентоспроможність. Запас конкурентоспроможності товару залежить від різниці між споживчою цінністю товару для покупця і ціною, яку він за нього платить. Багатокутник конкурентоспроможності дозволяє товаровиробнику, використовуючи певні показники, виявляти переваги і недоліки свого товару, і товарів підприємств-суперників.

У змішаному методі використовуються принципи диференціального і комплексного методів. Оцінюючи конкурентоспроможність за допомогою змішаного методу, неможливо врахувати ті властивості товару, що є важливими для покупця. Вони визначаються ступінню новизни товару, символічними факторами, які розглядаються в розрізі суспільних норм (товар надає певного статусу його власнику), додатковими факторами, що безпосередньо не відносяться до продукту [3].

Водночас науковці з-поміж методів здійснення діагностики конкурентоспроможності продукції підприємств виділяють такі основні методи [5]: матричний метод; метод експертних оцінок; метод набору конкурентоспроможних елементів. Якщо необхідно визначити загальний показник конкурентоспроможності продукції на основі її індивідуальних показників, науковці використовують матричний метод. Він створює більш об'єктивні результати оцінки і передбачає побудову матриць, що містять значення кількох основних показників-факторів конкурентоспроможності. При застосуванні матричного методу визначається кількісне значення інтегрального рейтингового показника конкурентоспроможності підприємства або його конкурентна позиція у графічній інтерпретації в матриці конкурентоспроможності за певними параметрами. Вісі матриці у графічному вираженні розбиваються на кілька рівнів і характеризують один з параметрів конкурентоспроможності або кілька параметрів, що об'єднані інтегральним

критерієм їх вимірювання. У результаті отримується набір комбінацій, кожна з яких відповідає певній позиції в конкурентній боротьбі [1]. Основною перевагою матричних методів є відносна простота їх застосування і наочність результатів. Проте вони враховують тільки ринкові фактори, ігноруючи чинники сфер ресурсного забезпечення, виробництва та управління.

Метод експертних оцінок використовується при недостатньому інформаційному забезпеченні. Експерти оцінюють конкурентоспроможність продукції підприємства з позиції управління підприємством, виробництва, маркетингу, кадрів, продукту, фінансів. Ця методика розроблена, враховуючи такі основні моменти: підприємство є малим; підприємство спеціалізується на виробництві одного виду продукції [7].

При застосуванні методу набору конкурентоспроможних елементів забезпечується поетапне вивчення конкурентоспроможності продукції підприємства, починаючи з порівняльної оцінки конкурентоспроможності продукції, системи управління, техніко-технологічної бази тощо [6].

Отже, оцінка конкурентоспроможності продукції є важливим елементом виробничо-господарської діяльності підприємств у ринкових умовах. На основі проведеного аналізу робиться висновок про конкурентоспроможність продукції і формується політика підприємства. Методи оцінки конкурентоспроможності продукції є недостатніми, щоб сформулювати висновок про конкурентоспроможність підприємства у цілому, однак у більшості випадків науковці використовують саме такий підхід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронкова А. Е. Моделювання управління конкурентоспроможністю підприємства: еколого-організаційний аспект: монографія / Воронкова А. Е., Рамазанов С. К., Родіонов О. В. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. – 368 с.
2. Герчикова И. Н. Менеджмент: учебник / И. Н. Герчикова. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ, 2002. – 501 с.
3. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти. Монографія. – К.: ДАКККіМ, 2006. – 160 с.
4. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: [монографія / за заг. ред. О.Г. Янкового]. – Одеса: Атлант, 2013 – 470 с.
5. Троян А.В. Проблеми оцінки конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств / А.В. Троян // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 5. – С. 98–107.
6. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств (організацій): навч. посіб. / [за ред. І. Ю. Сіваченка]. – К. : ЦУЛ, 2003. – 186 с.
7. Циганок О.О. Загальна схема оцінки конкурентоспроможності продукції: теоретичний та методологічний аспекти / О.О. Циганок // Економіка промисловості. – 2009. – № 44. – С. 60–68.

Кирилов Ю.Є. – д.е.н., доцент
Осадчий А.А. – аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

За сучасних умов господарювання виробники продукції чи надавачі послуг перебувають під постійним конкурентним пресингом, тому повсякчас постає питання виживання та розвитку аграрного підприємства. Здатність конкурувати характеризує таку економічну категорію, як конкурентоспроможність. Ринкові умови господарювання вимагають підтримки високого рівня конкурентоспроможності – однієї з основних складових успіху на аграрного підприємства внутрішні і міжнародних ринках. Термін «конкурентоспроможність» застосовується до товарів або продукції виробників або постачальників послуг для регіонів і навіть окремих країн і національних економік. Звичайно, суть концепції в залежності від категорії застосування диференціюється в деякому роді, проте єдиним є те, що поняття «конкурентоспроможності» відображає здатність об'єкта дослідження ефективно виконувати свої функції в ринкових конкурентних умовах.

Науковий доробок вітчизняних і зарубіжних вчених в окресленому колі питань свідчить про різноплановість досліджень, що пов'язані з конкуренцією та конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання. На сьогодні це чи не найпоширеніша тематика серед економістів. Так, вважаємо за необхідне особливо наголосити на працях Р.А. Фатхутдінова [1], В.Г. Шинкаренко [2], С.М. Клименко [3], Г.Л. Азоева [4], Н.І. Перцовського [5] та цілої низки інших, не менш іменитих вчених.

Щоб повніше зрозуміти сутність конкуренції, наведемо її визначення, сформульовані деякими авторами. Так, відомі вчені К.Р.Макконнелл і С.Л.Брю стверджували, що конкуренція – це наявність на ринку великої кількості незалежних покупців та продавців, можливість для покупців та продавців вільно входити на ринок і виходити з нього [6].

Деяко простішим є визначення запропоноване Й.Шумпетером, який визначав конкуренцію як суперництво старого з новим, з інноваціями [7, с.160].

Нобелівський лауреат з економіки 1974 р., австрійський вчений Фридрих А. фон Хайек відзначає, що конкуренція – це процес, за допомогою якого люди отримують і передають знання. На його думку на ринку тільки дякуючи конкуренції приховане стає явним.

У своїй книзі “Міжнародна конкуренція” М.Портер зазначає, що конкуренція – це динамічний процес, який розвивається, це ландшафт, який безперервно змінюється, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси та нові ринкові сегменти [8].

Дослідник Г.Л. Азоєв під конкуренцією розуміє суперництво у будь-якій сфері діяльності між окремими юридичними або фізичними особами (конкурентами), зацікавленими у досягненні однієї мети [4, с. 5].

Вчений-економіст А. Ю. Юданов стверджує, що ринкова конкуренція – це боротьба фірм за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, яка ведеться ними на доступних сегментах ринку [9, с. 12]. Разом з тим, він вважає, що і досі у світі відсутнє єдине поняття “конкуренція”. Зокрема, на його думку вчені дотримуються однієї із трьох трактовок конкуренції: поведінкової; структурної; функціональної.

Трактування конкуренції з боку поведінки – боротьба за гроші покупця шляхом задоволення його потреб. Структурна трактовка конкуренції – аналіз структури ринку з метою визначення ступеню свободи продавця та покупця на ринку (форми ринку) і способу виходу з нього. Функціональна трактовка конкуренції – суперництво старого з новим, з інноваціями, коли приховане стає явним.

Цікавим, на нашу думку, є визначення конкуренції Р.А.Фатхутдіновим. Саме він визначає цю категорію з урахуванням сучасної трактовки теорії порівняльних переваг. Конкуренція – це процес управління суб'єктом своїми конкурентними перевагами з метою одержання перемоги або досягнення інших цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб в межах законодавства або в природних умовах [1, с. 16].

Н.Педченко вважає, що в розвинутому товарному виробництві конкуренція є об'єктивним економічним явищем, яке примушує господарюючі суб'єкти прагнути до збільшення прибутку за рахунок розширення масштабів діяльності, удосконалення форм організації виробничого процесу, зростання продуктивності праці [10, с. 48].

У цілому більшість сучасних економістів термін "конкуренція" трактують як суперництво чи боротьбу за досягнення чи отримання чогось.

Дослідники виділяють також предметний (суперництво між виробниками аналогічних товарів, які відрізняються за певними параметрами) та функціональний (боротьба між виробниками товарів, які задовольняють потреби різними способами) типи конкуренції. Також можна ще зустріти таке поняття як видова конкуренція. Крім цього, за методами та способами конкурентної боротьби розрізняють цінову (зниження ціни за рахунок скорочення витрат виробництва, завдяки використанню досягнень НТП, кращої організації праці, підвищенню продуктивності) і нецінову конкуренцію (підвищення якості продукції, надійності, застосування сучасних методів дизайну, реклами, вдосконалення після продажного обслуговування тощо).

Слід також звернути увагу на те, що в працях окремих сучасних авторів можна зустріти твердження про існування закону конкуренції, що як і будь-який інший економічний закон виражає стійкі, ті, що повторюються, причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ чи процесів. Причиною

механізму дії закону є наявність відособлених товаровиробників, які виготовляють аграрну продукцію в різних умовах для одного контингенту споживачів. Наслідком дії закону є конкуренція між товаровиробниками. У процесі конкурентної боротьби виникає суперечність між попитом споживачів і пропозицією продавців. Засобом подолання суперечності також виступає конкуренція.

Отже, із вищезазначеного витікає, що конкуренція між відособленими товаровиробниками є суперництвом (боротьбою) між ними стосовно задоволення власних інтересів: вигідних умов виробництва та збуту товарів, одержання високих прибутків. Аналіз визначень конкуренції приводить до висновку, що всі вони враховують такі її якості, як динамічність, евристичний характер, примусовість, єдність конкурентних і монополістичних засад, зв'язок з інноваційними процесами. Із цього витікає, що конкуренція – це об'єктивні економічні відносини у процесі динамічного суперництва (яке має примусовий, суперечливий та евристичний характер) між господарюючими суб'єктами, які мають спільні цілі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. – М. : Маркетинг, 2002. – 892 с.
2. Шинкаренко В.Г. Управление конкурентоспособностью предприятия / В.Г. Шинкаренко, А.С. Бондаренко. – Харьков : Изд-во ХНАДУ, 2003. – 186 с.
3. Клименко С.М. Управление конкурентоспособностью предприятия / С.М. Клименко, Т.В. Омельяненко, Д.О. Барабась. - К.: КНЕУ, 2008. - 520 с.
4. Азоев Г.Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г.Л. Азоев, А.П. Челенков. – М. : Новости, 2006. – 267 с.
5. Перцовский Н.И. Международный маркетинг: учеб. пособие / И.А. Спиридонов, С.В. Барсукова; под ред. Н.И. Перцовского. – М. : Высшая школа, 2001. – 239 с.
6. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Аналітична економія: Принципи, проблеми і політика. Частина 2. Мікроекономіка. – Львів: Просвіта, 1999.
7. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982.
8. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. / Под ред. И с предисловием В.Д.Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993.
9. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика. – Москва, Изд-во “АКАЛИС”, 1996 г.
10. Педченко Н.С. Деякі аспекти конкуренції і конкурентоспроможності в ринковій економіці. // Регіональні перспективи. – 2000. - № 4 (11).

**Ковальов Д.В. - к.с.-г.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ХЕРСОНСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

Ринкові умови господарювання, посилення конкуренції, глобалізація вітчизняної економіки змушують товаровиробників, у тому числі й аграрної сфери, концентрувати увагу не лише на досягненні поставлених цілей, а й постійно враховувати витрати у процесі діяльності. Адже основною існування та розвитку будь-якого бізнесу є підвищення ефективності власної діяльності.

Одним з основних показників економічної ефективності виробничої діяльності підприємств є собівартість одиниці продукції. В даному показнику містяться всі досягнення підприємства у створенні продукту. Оскільки основними видами продукції сільськогосподарських підприємств Херсонської області є продукція рослинного і тваринного походження, дослідження собівартості здійснювали у розрізі відповідних двох галузей.

Так, з даних табл. 1 видно, що собівартість 1 ц продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємств Херсонщини протягом 2014-2016 рр характеризується тенденцією до зростання. Зокрема, собівартість 1 ц зерна підвищилася на 27,8 грн або на 20,7 % і складає 162,1 грн; собівартість 1 ц насіння соняшнику – на 119,4 грн або на 56,7 % і становить 329,9 грн (у ФГ «Перлина степу» собівартість 1 ц насіння соняшнику становить 400 грн), вартість 1 ц картоплі – на 89,2 грн або на 63,2 % і складає 230,2 грн; собівартість 1 ц овочів – на 37,1 грн або на 46,7 % і становить 116,4 грн; собівартість 1 ц ягід – на 50,3 грн або у 2,3 рази і складає 88,2 грн.

Таблиця 1

Собівартість 1 ц продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах, грн

Вид продукції	Рік			2016 р до 2014 р	
	2014	2015	2016	+/-	%
Зерно	134,3	135,3	162,1	27,8	120,7
Насіння соняшнику	210,5	298,6	329,9	119,4	156,7
Картопля	141,1	147,9	230,2	89,2	163,2
Овочі	79,3	83,8	116,4	37,1	146,7
Ягоди	37,9	66,8	88,2	50,3	232,7

Щодо продукції тваринництва, то собівартість виробництва її одиниці має аналогічну тенденцію зміни. Собівартість 1 ц м'яса великої рогатої худоби підвищилася на 0,2 тис. грн або на 5,1 % і складає 3,1 тис. грн; собівартість 1 ц м'яса свиней – на 0,6 тис. грн або на 46,8 % і становить 1,9 тис. грн; собівартість 1 ц молока – на 102,1 грн або на 36,2 % і складає 384,2 грн; собівартість яєць за 1 тис шт – на 332,7 грн або на 79,9 % і становить 749 грн; собівартість 1 ц вовни – на 3,6 тис. грн або у 2,3 рази і складає 6,3 тис. грн (табл. 2).

Отже, економічна ефективність виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств області протягом досліджуваного періоду характеризується зниженням. Проте в умовах інфляції, які нині притаманні вітчизняній економіці, підвищення собівартості виробництва одиниці продукції може зумовлюватися й об'єктивними факторами. Виходячи з чого, необхідним є продовження дослідження шляхом оцінювання ефективності інших видів діяльності підприємств – маркетингової діяльності – та застосування комплексних показників ефективності.

Таблиця 2

Собівартість 1 ц продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах, грн

Вид продукції	Рік			2016 р до 2014 р	
	2014	2015	2016	+/-	%
М'ясо великої рогатої худоби	2928,5	3334,6	3078,5	150,0	105,1
М'ясо свиней	1310,4	1522,5	1923,1	612,7	146,8
Молоко	282,1	317,5	384,2	102,1	136,2
Яйця (за 1 тис. шт)	416,3	402,1	749,0	332,7	179,9
Вовна	2709,0	5694,0	6327,0	3618,0	233,6

Як свідчать дані табл. 3, рівень рентабельності виробництва зерна у 2016 р порівняно з 2014 р збільшився на 62,4 пункти і становить 105,8 %. Рівень рентабельності насіння соняшнику підвищився на 62,4 пункти і становить 167,6 % (у ФГ «Перлина степу» рівень рентабельності насіння соняшнику складає 0 %). Рівень рентабельності овочів – на 4,9 пункти і складає 81,7 %. А рівень рентабельності картоплі та ягід зменшився відповідно на 51,7 і 116,7 пункти і становить 69,4 і 51,7 %. Як наслідок, в середньому по галузі рослинництва сільськогосподарських підприємств області рівень рентабельності виробництва продукції становить 61,5 %.

Таблиця 3

Рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах, %

Вид продукції	Рік			2016 р до 2014 р, +/-
	2014	2015	2016	
Зерно	43,4	110,1	105,8	62,4
Насіння соняшнику	105,2	144,9	167,6	62,4
Картопля	121,1	123,3	69,4	-51,7
Овочі	76,8	156,8	81,7	4,9
Ягоди	168,4	64,7	51,7	-116,7
У середньому по галузі	54,4	67,2	61,5	7,1

Значно гірша ситуація з виробництвом продукції тваринництва. В цілому по галузі виробництво продукції є рентабельним, хоча і характеризується негативною тенденцією зміни. Проте у розрізі видів продукції щонайменше два з них нині є збитковими. Так, рівень збитковості м'яса великої рогатої худоби складає 24,4 %, вовни – 64,1 % (табл. 4).

**Рівень рентабельності (збитковості) виробництва продукції тваринництва
у сільськогосподарських підприємствах, %**

Вид продукції	Рік			2016 р до 2014 р, +/-
	2014	2015	2016	
М'ясо великої рогатої худоби	-50,8	-32,6	-24,4	26,4
М'ясо свиней	20,9	21,6	25,2	4,3
Молоко	33,6	40,4	46,7	13,1
Яйця	101,3	188,1	19,4	-81,9
Вовна	-27,0	-62,4	-64,1	-37,1
У середньому по галузі	36,5	31,2	5,4	-31,1

Узагальнюючи результати проведеного дослідження економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств Херсонської області варто зазначити, що не зважаючи на наявність деструктивних явищ та процесів – щодо відтворення ресурсного потенціалу, обсягів виробництва продукції та формування витрат – в цілому вони є ефективними. Проте поліпшення потребує не лише галузь тваринництва підприємств, яка за умови збереження існуючих в ній тенденцій через 1-2 роки стане збитковою, а й галузь рослинництва. Вважаємо, що виявлення та впровадження у практичну діяльність сільськогосподарських підприємств Херсонщини резервів зростання економічної ефективності є необхідним і невідкладним завданням. Лише на даній основі аграрний сектор області зможе реалізувати свій потенціал і забезпечувати в повному обсязі потреби населення у високоякісних продуктах харчування, промисловості у сировині, державний бюджет податковими надходженнями.

**Ковтун В.А. – к.с.-г.н, доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ – НАЙЕФЕКТИВНІШИЙ МЕТОД КОНТРОЛЮ
ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА**

Цілі контролю можуть бути пошуковими: збір попередніх даних, які висвітлюють проблему та допомагають виробити гіпотезу; описовими: вони передбачають опис окремих явищ; експериментальними: перевіряють причини і наслідки та їхній взаємозв'язок. Необхідно виявити вид інформації, яка цікавить, або наявність того чи іншого виду інформації. Інформація поділяється на: первинну — збирається з певною метою та безпосередньо учасниками контролю; вторинну — інформація, яка вже існує і була зібрана для інших цілей.

Збір інформації — найтриваліший етап дослідження. На цьому етапі найбільше припускаються помилок. Під час збору інформації застосовуються кабінетні та польові дослідження. Кабінетні дослідження використовуються

для збору вторинних джерел інформації, а польові — передбачають збір первинної інформації. Залежно від ґрунтовності дослідження та періодичності здійснення аналітичних оцінок склалися три методичних способи оперативного аналізу витрат: за циклами робіт; за роботами, які об'єднують комплекс технологічних операцій; поопераційний аналіз. Поопераційний аналіз витрат відповідає вимогам внутрішньогосподарського управління і його можна використовувати для організації обліку витрат за центрами відповідальності [1].

Для правильного здійснення внутрішнього контролю, отримання достовірних даних найефективнішим методом контролю за наявністю і рухом ПБА тваринництва є визначення їх фактичного стану, тобто проведення інвентаризації. Для здійснення річної інвентаризації поточних біологічних активів тваринництва підприємства необхідні дані бухгалтерського обліку про їх залишки.

До початка проведення підприємством інвентаризації в присутності комісії матеріально відповідальні особи складають звіт про останні проведені операції, відображають їх у складському обліку і разом з описом документів під розписку здають до бухгалтерії. Також до початка інвентаризації перевіряється стан ваговимірального господарства, точність ваги, гир та іншої апаратури. Дані про наявність поточних біологічних активів тваринництва із зазначенням назви, відміних ознак, включаючи номенклатурний номер, одиниці виміру і кількості фактично виявлених натуральних одиниць, записуються до інвентаризаційного опису.

Мета проведення інвентаризації полягає у виявленні фактичної наявності поточних біологічних активів тваринництва, установленні їх надлишку або нестачі; перевірці дотримання умов утримання тощо. З урахуванням інформаційних запитів суб'єктів внутрішнього контролю, організацію і методику проведення внутрішнього контролю операцій з поточними біологічними активами тваринництва необхідно здійснювати з урахуванням галузевих особливостей діяльності агропідприємств.

Інвентаризація молодняка тварин, худоби на відгодівлі проводиться щомісяця. Дорослу продуктивну і робочу худобу заносять в інвентарний опис з зазначенням номера худоби (бирки), клички, віку, породи, вгодованості і живої ваги. Велику рогату худобу відносять в окремий інвентарний опис. Молодняк великої рогатої худоби включають в інвентарний опис окремо із зазначенням номера, статі, клички, породи тощо. Інвентарні описи складають за видами тварин на фермах, у відділках, бригадах і по матеріально відповідальних особах. Відповідно до рішень інвентаризаційної комісії та актів із визначення вартості тварин у бухгалтерії господарства складають відповідні бухгалтерські проводки [2].

У складі молодняка тварин і тварин на відгодівлі постійно відбуваються зміни. Кількість тварин збільшується за рахунок одержаного приплоду від власного маточного поголів'я, придбання на стороні, вибракування худоби з основного стада і постановки на відгодівлю. Зміни відбуваються також внаслідок переведення тварин з однієї групи в іншу, переміщення з ферми на

ферму, збільшення живої маси внаслідок її приросту, а також збільшення вартості тварин внаслідок витрат на їх утримання. З підприємства вибувають тварини в порядку продажу. Значну частину молодняка використовують для формування власного основного стада, частину тварин забивають на м'ясо.

При встановленні інвентаризацією статевих пересортувань молодняка ВРХ необхідно виявити причини їх утворення. При виявленні підроблених документів на закупівлю худоби у населення необхідно отримати письмові пояснення посадових осіб і тих осіб, що продали худобу, скласти про це акт і вимагати відшкодування заподіяного господарству збитку.

Окремо перевіряють правильність визначення і оприбутковування приросту тварин. Нерідко бувають випадки приписок приросту з метою збільшення заробітку працівників, списання перевитрат кормів. Зустрічаються також випадки заниження приросту за окремими обліковими групами худоби. У результаті створюється резерв ваги поголів'я, за рахунок чого при забої в господарстві списують тварин значно меншою забійною вагою. Для встановлення вказаних фактів необхідно відомості зважування тварин і розрахунки визначення приросту звірити з розрахунками по нарахуванню оплати праці працівникам тваринництва [3].

Ефективним прийомом контролю є співставлення даних про приріст тієї або іншої групи тварин за суміжні періоди, що дозволяє виявити приписки приросту. З господарства тварини вибувають у результаті їх реалізації, забою, загибелі та з інших причин. Реалізація худоби є одним із основних напрямів зменшення поголів'я. При перевірці операцій з реалізації худоби встановлюються законність, доцільність, правильність оформлення і відображення цих операцій в обліку. Реалізація є законною в тому випадку, якщо вона проводиться згідно з бізнес-планом або за рішенням керівництва. Щоб оцінити доцільність реалізації худоби, необхідно встановити, чи не було випадків безконтрольного продажу поголів'я чи не допускалися випадки реалізації худоби низької ваги і вгодованості, внаслідок чого господарство несе незаплановані втрати худоби, отримує менше виручки від реалізації і прибутку. У ході контролю необхідно перевірити документи на забій худоби в господарстві, що дозволяє встановити причини забою, відповідність фактичного виходу продуктів нормативам, повноту і своєчасність оприбутковування м'ясопродуктів, а також правильність їх використання.

Окремо перевіряють факти вимушеного забою тварин. Для цього вивчають акти на вибуття поголів'я, діагноз хвороб, що стали результатом падежу. Якщо хвороби є наслідком незадовільного утримання і годівлі тварин, необхідно встановити винних посадових осіб, визначити суму втрат від падежу худоби. При цьому потрібно на основі актів на вибуття тварин складати накопичувальну відомість, що дозволяє провести всебічний аналіз причин втрат. Крім того, перевіряється правильність складання актів на вибуття тварин (заповнення реквізитів, підписи, вказані види і кількість отриманої продукції і її призначення, затвердження актів керівником аграрного підприємства).

Необхідно проводити контрольну інвентаризацію тварин, для перевірки, як забезпечується збереження тварин, встановити допустимі факти їх розкрадань, неповного оприбутковування приплоду та інших зловживань, Її поєднують з оглядом стану тваринницьких ферм. До початку інвентаризації завідувач фермою чи інша матеріально відповідальна особа повинна зробити на підставі наявних документів записи у Книзі обліку руху худоби і вивести залишок поголів'я па день інвентаризації. Перерахунок тварин одночасно ведуть суб'єкт проведення контролю і матеріальна відповідальна особа. При розбіжності даних застосовується повторний перерахунок. Роботу слід організувати таким чином, щоб перераховане поголів'я не могло бути знову пред'явлено до інвентаризації і враховано кілька разів. Результати контрольної інвентаризації тварин оформляються актом, який підписується членами інвентаризаційної комісії і матеріально відповідальною особою.

Залежно від ґрунтовності дослідження необхідно застосовувати три методичних способи оперативного аналізу витрат: за циклами робіт; за роботами, які об'єднують комплекс технологічних операцій; поопераційний аналіз. Для правильного здійснення внутрішнього контролю, отримання достовірних даних найефективнішим методом контролю за наявністю і рухом ПБА тваринництва є проведення інвентаризації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Плахтій Т.Ф., Перепелиця Г.І. Поточні біологічні активи тваринництва: особливості відображення в обліку / Т.Ф. Плахтій, Т.І. Перепелиця // Аграрна економіка. – 2012. – № 3. – С. 21-26.
2. Столяр Л.Г. Організація внутрішнього контролю / Л.Г. Столяр. [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/inek/208/eo>
3. Жук В.М. Методологічний супровід застосування П(С)БО 30 «Біологічні активи» / В.М. Жук // Облік і фінанси АПК. – 2008. – №2. – С. 75-83.

**Кононець Н.Г. – аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський держаний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ СУЧАСНИХ СОРТІВ
ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ В УМОВАХ СТЕПУ УКРАЇНИ**

Вивчення поточної ситуації, що склалася в зерновій галузі, свідчить, що на сьогодні потребує вирішення проблема забезпечення сталості виробництва продовольчого зерна пшениці високої якості, підвищення його конкурентоспроможності та прибутковості.

З досліджень наукових установ, держсортодільниць та передового досвіду відомо, що одним із найважливіших інструментів збільшення врожайності, підвищення якості зерна та досягнення високого рівня рентабельності виробництва зерна пшениці озимої є сортозміна.

Проблему розвитку виробництва зерна, зокрема пшениці, та інтенсифікації галузі досліджували такі вчені, як С. С. Бакай, В. І. Бойко, М. Г. Лобас, П. М. Рибалкін, В. С. Рибка [1], В. Ф. Сайко, А. І. Степанов, М. І. Щур та інші.

Встановлено, що зростання врожайності пшениці на 50–70 % за останні 50 років зумовлено використанням у виробництві високопродуктивних сортів. Однак генетично-селекційне поліпшення та створення сортів з подальшим підвищенням потенціалу продуктивності, стійкості до несприятливої дії абіотичних і біотичних чинників середовища є надто важким завданням, що зумовлено надзвичайною складністю і комплексністю цих показників [2, 3]. Зниження рівня матеріально-технічного забезпечення вітчизняного зерновиробництва, порушення технологій вирощування пшениці, а також жорстокі флуктуації погодних умов потребують створення сортів інтенсивного типу з максимально визначеними адаптивними властивостями, високою якістю, морозо- й зимостійкістю, посухостійкістю, стійкістю до збудників хвороб, осипання зерна, витривалістю до різних відхилень у технології вирощування тощо [3].

Нині до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, внесено близько 240 сортів пшениці м'якої озимої різних селекційних центрів. З одного боку, це дає зерновиробникам додаткові можливості добору кращого сортового матеріалу, з іншого – зростає імовірність придбання недостатньо перевіреного сорту в конкретній ґрунтово-кліматичній зоні, що призводить до значного ушкодження його в зимовий період, негативного впливу посух, ураження хворобами і, як наслідок, – зниження врожайності, валових зборів та прибутковості зерновиробництва як на рівні окремого господарства, так і держави в цілому. У зв'язку з цим, як вважає низка дослідників [2]. Це стосується сортів як вітчизняної, так і зарубіжної селекції, які активно залучають до вирощування. Зокрема, на особливу увагу заслуговують сорти далекого зарубіжжя, переважно німецької та канадської селекції, які останніми роками широко пропагують і впроваджують на полях нашої країни, зокрема в зоні Степу.

Метою дослідження є обґрунтування шляхів підвищення ефективності виробництва зерна пшениці озимої в Степу України на основі добору сортів з високим урожайним та адаптивним потенціалом. Завдання – провести економічну оцінку багаторічних експериментальних даних сортовипробування пшениці озимої в ґрунтово-кліматичних умовах Степу України та визначити перелік сортів, вирощування яких забезпечує найкращі показники врожайності та прибутковості.

Економічна оцінка проводилася на основі застосування загальноприйнятої методики, яка дає змогу оцінити варіант технології за рівнем урожайності, собівартості виробництва одиниці продукції, прибутковості гектара посівної площі та рівнем рентабельності. [1].

Аналіз результатів сортовипробування показав, що протягом 2010–2015 рр. на ступінь реалізації сортового потенціалу та рівень прибутковості вирощування досліджуваних сортів великий вплив здійснювали погодні умови. Вони за весь період досліджень були досить різними як за температурним режимом, так і за кількістю опадів під час вегетації пшениці озимої. Це дало можливість одержати достовірні дані щодо реакції рослин різних сортів на вплив абіотичних чинників протягом їхньої вегетації. Найсприятливіші погодні умови для вирощування пшениці озимої, що забезпечувало одержання високих показників врожайності, були в 2010, 2011, 2013, 2015 роках.

Несприятливий гідротермічний режим, що тривав більшу частину вегетаційного періоду озимини, спостерігався в 2012 та 2014 рр., що дало змогу всебічно перевірити сортовий склад на стійкість до посушливих умов в осінній і ранньовесняний період та низьких температур узимку. Як свідчать результати економічного аналізу, вирощування кращих сортів пшениці озимої протягом 2010–2012 рр. забезпечувало отримання з 1 гектару посіву 5,0–5,9 т високоякісного зерна та 5,9–7,7 тис. грн. чистого доходу за рівня рентабельності 92,0–115,3 %. Зокрема, у 2010 році серед 34-х досліджуваних сортів найвищу врожайність сформували сорти Подолянка (5,86 т/га), Антара (5,79 т/га), Смуглянка (5,71 т/га), Ізюльник (5,62 т/га) і Ліст 25 (5,51 т/га) та забезпечили досягнення рівня рентабельності відповідно 115,3, 113,5, 111,4, 109,0 і 106,1 % та отримання 6,95–7,69 тис. грн. чистого доходу в розрахунку на 1 га посіву. Найгірші показники були отримані на ділянках де висівали сорти Пегасос, Акратос та Астрон: за врожайності 2,90–3,69 т/га було отримано 1,43–3,10 тис. грн. чистого доходу в розрахунку на 1 га посіву та 0,25–0,52 грн. – на 1 грн. виробничих витрат. У 2013 році формування найкращих показників продуктивності та прибутковості забезпечило вирощування сортів Смуглянка, Подяка, Кірія, Ліст 25 і Золотоколоса, коли за врожайності 5,00–5,62 т/га рівень собівартості 1 т зерна становив 1174–1278 грн., чистого доходу з 1 га – 5,87– 7,18 тис. грн., а рівень рентабельності – 92,0– 109,0 %. Найнижчу врожайність сформували сорти Антара (4,07 т/га), Коханка (4,28 т/га) та Антонівка (4,29 т/га) за рівня рентабельності 64,3–71,1 %. У 2015 році найкращі показники економічної ефективності сформувалися на ділянках, де вирощували сорти Шестопалівка, Золотоколоса, Кірія, Епоха одеська, Благодарка одеська: за врожайності 5,51–5,64 т/га 1 гривня витрачених коштів забезпечувала отримання 1,06–1,10 грн. чистого доходу. Сорти Варвік, Коханка та Актер були найменш конкурентоздатними за показників урожайності 4,52–4,78 т/га та рентабельності 78,1– 85,7

Як показали одержані результати, серед досліджуваних сортів найбільш адаптованими до несприятливих умов вегетації (посушливі умови в осінній та весняно-літній періоди, низький температурний режим узимку) стали сорти Богдана, Епоха одеська, Заграва одеська, Снігурка, Ліст 25,

Розкішна і Краснодарська 99, які навіть у надзвичайно складних умовах 2012 року сформували врожай зерна на рівні 3,13–3,49 т/га.

За результатами проведених досліджень встановлено, що всі сорти зарубіжної селекції, які вивчали в дослідах, поступалися за врожайністю сортам вітчизняної селекції і характеризувалися нижчою зимо- та посухостійкістю, а також були більш пізньостиглими, через що зазнавали інтенсивного впливу високих температур під час формування й дозрівання зерна. Беручи до уваги мінливість температурних показників, фактичний сортовий склад пшениці озимої та спираючись на результати багаторічних досліджень ДУ Інституту сільського господарства степової зони НААН та інших наукових установ, було сформульовано рекомендації щодо вдосконалення сортової структури з урахуванням адаптивного потенціалу та рівня зимостійкості сортів. Раціональний сортовий склад у більшості областей зони Степу має становити 17–19 сортів із відхиленням як у бік зменшення до 14–17, так і збільшення їх до 19–21 залежно від розмірів озимого клину.

Отже, з метою раціонального використання сортового складу та щорічного одержання сталих урожків пшениці озимої рекомендується висівати в господарствах 3–5 сортів із різними біологічними та господарськими ознаками. Здійснення правильного добору сортового складу має враховувати не лише врожайний, але й адаптивний потенціал сучасних технологічно орієнтованих сортів, їх стійкість до стресових умов, вилягання, обсіпання зерна під час дозрівання та проростання зерна в колосі. Водночас мають переважати сильні та цінні сорти пшениці вітчизняної селекції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економіка виробництва зерна в зоні Степу України (з основами організації і технології виробництва) : монографія / [Черенков А. В., Рибка В. С., Шевченко М. С. та ін.] ; за ред. А. В. Черенкова і В. С. Рибки. – Дніпропетровськ : Нова ідеологія, 2015. – 300 с.

2. Науково-практичний довідник по обґрунтуванню поелементних нормативів трудових, грошово-матеріальних та енергетичних витрат на виробництво зернових культур / [Черенков А. В., Рибка В. С., Кулик А. О. та ін.] ; за ред. А. В. Черенкова і В. С. Рибки. – Дніпропетровськ : Нова ідеологія, 2014. – 180 с.

3. Нові сорти озимої м'якої пшениці інтенсивного типу для степової та лісостепової зон, особливості їх агротехніки та насінництва / [Лифенко С. П., Ериняк М. І., Нарган Т. П., Наконечний М. Ю.] // Посібник укр. хлібороба. – К., 2010. – С. 243–245.

**Кривець Ю.М. – к.е.н., докторант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ
ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗ
ТА НЕСИСТЕМНИХ ВИКЛИКІВ**

Підприємства сільського господарства України в основі свого функціонування та розвитку спираються на потужний природно-ресурсний потенціал. Однак ресурсо- та енергокористування в галузях агросфери є менш ефективним, ніж у провідних ринкових країнах. Особливо це відноситься до вітчизняного тваринництва, характер відтворення якого передбачає значну ресурсо- та енергоємність. При цьому слід враховувати, що галузі агросфери зазнають впливів невизначеності, ризиків погодних умов, циклічності та криз, притаманних економіці в цілому; значних коливань кон'юнктури аграрного споживчого ринку у світовому вимірі.

Разом з тим, сільському господарству властиві й специфічні виробничо-економічні та соціально-екологічні виклики, які мають ряд особливостей: охоплюють тільки його галузі або підприємства, не мають циклічної природи і є значно довшими, ніж промислові [1, с. 67]. Крім цього, тісний зв'язок аграрної сфери з іншими сферами суспільного виробництва зумовлює можливість так званої відображеної аграрної кризи, викликані кризою в суміжних галузях.

Дійсно, криза в переробній промисловості, у галузях по виробництву засобів виробництва для сільського господарства, у сфері селекції рослинництва і тваринництва, меліораціях, паливно-енергетичному комплексі через певний час, як правило, обов'язково відображається на темпах розвитку як окремих аграрних підприємств, так і всієї галузі в цілому. Проте через важливі об'єктивні причини, а саме потреби населення у харчуванні як базові для людини, обсяг сільськогосподарського виробництва у зв'язку з кризовим падінням цін скорочується дещо повільніше, ніж в інших галузях макроекономіки. У багатьох випадках, він може не відбуватися взагалі.

З іншої сторони, і вихід з кризи для агросфери розтягується на більш тривалий термін. Це відбувається через перевиробництво, наявність значних обсягів незавершеного виробництва, вплив агрокліматичних чинників невизначеності, які важко піддаються прогнозуванню та регулюванню. Отже, нелінійний характер зовнішнього середовища робить циклічну динаміку несинхронізованою [2, с. 241]. Тому ситуація розвитку та ресурсокористування агросфери як господарсько-економічної системи постає як поліваріантна, різновекторна і важкопрогнозована.

Іншими словами, процеси використання та відтворення ресурсів розгортаються на різних рівнях її організації (домогосподарств, підприємств, галузей) як паралельно, так і перехресно, нівелюючи або посилюючи один одного. Визначене значно ускладнює управління й соціально-економічну самоорганізацію процесів ресурсокористування у сільському господарстві. Так, сучасна криза, яка вразила фінансову та банківську систему, галузі промисловості та сільського господарства країни, характеризується складністю

через прояви та накладання одна на одну. Тому домогтися досягнення економічного зростання окремих товаровиробників, всієї аграрної сфери на цій основі, вкрай складно.

Насамперед, йдеться про уникнення таких негативних проявів, як рейдерські обставини реструктуризації підприємств через злиття та поглинання; надмірну концентрацію та монополізацію виробництва в агрохолдингах та інших корпоративних структурах [3, с. 54]. Значне занепокоєння викликає повільне відтворення основних засобів на засадах використання вторинної техніки, дефіцит обігових засобів та недосконалу організацію операційних та бізнес-процесів у малих і середніх аграрних підприємствах. У соціальній сфері мова йде про безробіття та бідність сільського населення, постійне його скорочення, неprestижність сільського способу життя.

Також спостерігається недосконале інноваційне та фінансово-інвестиційне забезпечення суб'єктів господарювання; неефективні управлінські рішення щодо товарних та цінових фінансових інтервенцій на споживчому ринку. Слабкий контроль за господарською діяльністю спричиняє забруднення довкілля та виснаження природних ресурсів. У сукупності, це спричиняє процеси деградації відносно сільських територій загалом. Отже, для забезпечення раціонального ресурсокористування та виходу окремих галузей агросфери, сільських територій з кризового стану необхідно мати державну підтримку для всіх суб'єктів господарювання, покриття частини витрат на інновації, органічний розвиток, раціональне ресурсокористування та ресурсозбереження, його моніторинг та контроль.

В умовах проголошення децентралізації важливо збільшити частку коштів місцевих бюджетів, направлену на вирішення соціальних проблем і розвиток села, будівництво доріг, житла, інших об'єктів, придбання основних та обігових засобів виробництва. До пріоритетних завдань державної аграрної політики з метою підтримки раціонального ресурсокористування та сталого розвитку галузей сільського господарства доцільно віднести відновлення паритету цін, гарантування мінімальних цін на основні види продукції на рівні, що забезпечує сільським товаровиробникам розширене відтворення [4, с. 25]. Потрібна ефективна система їх кредитування і страхування, яка так і не є сформованою вже тривалий період.

На нашу думку, перспективним є впровадження товарного кредитування для малих і середніх сільськогосподарських підприємств з метою їх збереження як осередків зайнятості та збереження середнього класу на селі. Важливо розвивати обслуговуючу кооперацію, інтеграцію та кластеризацію аграрного виробництва. Більш чітко має бути розроблений механізм виділення бюджетних коштів на капітальні вкладення, дотації і компенсації на відновлення природної родючості ґрунтів, поліпшення продуктивності земель та інших природних агроресурсів. До цієї діяльності мають бути більш широко залучені сільські громади, громадські організації, органи регіональної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мармуль Л.О. Ринок праці та зайнятість населення сільських територій: теорія і практика регулювання / Л.О. Мармуль, І.А. Романюк. – Херсон: Айлант, 2015. – 266 с.
2. Михасюк І.Р. Державне регулювання економіки в умовах глобалізації: [монографія] / Михасюк І.Р., Залога З.М., Сухай О.Є. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2010. – 320 с.
3. [Алексеев С.Б.](#) Визначення поняття “ресурсний потенціал підприємства” / С. Б. Алексеев, Є. І. Жебокритський // [Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво.](#) – 2014. – № 2. – С. 53-56.
4. Россоха В.В. Теоретико-методичні засади формування, розвитку та оцінювання виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства / В.В. Россоха. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 94 с.

Крикунова В.М. – к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Термін «конкуренція» походить від латинського *concurrentia* – «збігаючий», «стикаюся» і позначає суперництво між учасниками ринкового господарства. За традиційним підходом, конкуренція – економічне змагання виробників однакових видів продукції на ринку за залучення більшої кількості покупців і одержання максимального прибутку. Водночас, конкуренція як стан ринку характеризується наявністю великої кількості незалежно діючих продавців і покупців. Основу конкуренції у такому випадку становить розсіювання економічної влади, що обмежує можливості зловживання нею.

Сучасне тлумачення конкуренції є більш широким і стосується не лише підприємств-конкурентів, що постачають товари і послуги на ринок; більше того, означає не лише змагання, а й взаємодію. Конкурентами фактично є усі наявні і потенційні суб'єкти ринкових відносин, що виникають під час виробництва та реалізації будь-якої продукції. Конкуренцію при цьому розглядають як основну рушійну силу економічного розвитку, конкретизуючи її тлумачення з урахуванням найбільш важливих, на думку певних учених, теоретичних і прикладних аспектів.

Дефініції «конкуренції» можна об'єднати за такими напрямками [1]:

1. Поведінкова концепція (або процесний підхід) (А. Тюрго, А. Сміт, Дж. Мілль, Дж. Кларк, А. Маршалл). Конкуренція – це боротьба за платоспроможний попит покупця шляхом кращого задоволення його потреб, процес суперництва і механізм саморегулювання ринку.

2. Структурне пояснення конкуренції (А. Курно, Е. Чемберлін, Ф. Еджуорт, Дж. Робінсон, А. Чендлер). Передбачає аналіз структурних характеристик ринку для визначення ступеня свободи продавця й покупця,

ринкових бар'єрів, можливості ринкових суб'єктів впливати на загальний рівень цін на ринку тощо.

3. Функціональне (інноваційне) трактування конкуренції (Й. Шумпетер, Ф. Хайек) полягає у дослідженні таких її проявів, як суперництво старого з новим, трансформації її ролі в ефективному функціонуванні на ринку на основі впровадження підприємцями інновацій. Визначальний вплив в економіці відіграє не конкуренція цін або якості, а конкуренція нововведень, які є головними чинниками формування конкурентних переваг. Конкуренція «формує» лінію поведінки фірми та виявляє її успішність.

4. Стратегічний підхід (М. Портер, Ф. Найт) – це сучасна практична інтерпретація поведінкового трактування, що враховує ускладнення зовнішнього середовища функціонування підприємств, підвищення рівня нестабільності та посилення асиметрії інформації тощо. Головною стратегічною метою є отримання та закріплення конкурентних переваг, які забезпечать лідерство на ринку. Визначальним завданням є не тільки зберегти свої позиції лідера, але й докладати максимальних зусиль для захоплення потенційних ринків, вихід на нові або навіть їх створення. Серед пріоритетних напрямків конкурентної боротьби з'являються взаємовигідне співробітництво та пошук нових ринків вільних від конкурентної боротьби (стратегія блакитного океану).

Економічні суб'єкти – учасники внутрішньогалузевої і міжгалузевої конкуренції, залежно від ринкових умов і завдань, які вони перед собою ставлять, можуть здійснювати такі типи конкурентної поведінки: креативну, пристосувальну, гарантувальну. Креативний тип конкурентної поведінки передбачає забезпечення переваг суперникам шляхом запровадження інновацій, пристосувальний – повторення дій конкурентів у галузі модернізації виробництва, гарантувальний – забезпечення стабілізації досягнутих позицій на ринку та підвищення їх за рахунок поліпшення якості продукції, зміни її асортименту, надання додаткових послуг, пов'язаних з гарантійним обслуговуванням [2].

Незважаючи на те, що вибір конкурентної стратегії залежить від виду діяльності підприємства та його конкретних характеристик, можна виділити низку загальних завдань: контроль витрат і частки ринку, впровадження інновацій різних видів, маркетингові дослідження для оцінювання ефективності вжитих заходів і специфіки конкуренції. Важливим завданням є також вибір оптимального варіанту взаємодії: інтеграція з відсутніми ланками в технологічному ланцюгу «проектування – виробництво – реалізація продукції», пряма інтеграція (у напрямі доведення продукції до кінцевого споживача), зворотна (у напрямі створення умов і передумов для виробництва продукції), а також вибіркова інтеграція, – що може розширити сферу впливу підприємства й виявитися вигідним для споживача і для фірми. У такому контексті співробітництво можна вважати різновидом сучасної конкуренції – економічною взаємодією суб'єктів, співконкуренцією, змагальною взаємодією суб'єктів господарювання [3].

Отже, аналіз розвитку теорії конкуренції виявив, що жодне підприємство не може досягти переваги над конкурентами за всіма характеристиками. Тому необхідний вибір пріоритетів і розробка стратегії, яка комплексно відповідає ринковій ситуації й найкращим чином використовує сильні сторони діяльності фірми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг : пер. с англ., 4-е из. – М. : Дело Лтд, 1994. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/blaug/19.php

2. Келічавий А. В. Еволюція конкуренції: від зародження поняття до сучасних особливостей / А. В. Келічавий // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 5(115). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ird.gov.ua>

3. Тарнавська Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика / Н. П. Тарнавська. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 570 с.

**Лобода О.М.- к.т.н., доцент, Кириченко Н.В.- к.е.н., доцент,
Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний
університет», м. Херсон, Україна**

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ДОПОМОГОЮ ДОСТАТНІХ УМОВ ОПТИМАЛЬНОСТІ

У сучасних умовах вимоги до ефективності функціонування підприємства не відповідають можливостям традиційного управління. Дослідження орієнтоване на створення інформаційних методів і моделей автоматизованих систем управління на базі сучасних комп'ютерних засобів дозволяє вирішувати завдання вибору управлінських рішень по окремим галузям, а також по господарству в цілому на основі порівняльного аналізу виробничих функцій. Завдання особливо актуальна, в умовах ринкової економіки і спроба вирішувати цю задачу в умовах конкуренції, безумовно, може бути використана керівником господарства. Тому проведення нових досліджень, розробка моделей, алгоритмів, методів, програм, інформаційних технологій для удосконалення функціонування підприємств є актуальною науковою задачею.

Виробництво - складний керований процес перетворення ресурсів в суспільний продукт. При розробці економіко-математичного апарату для аналізу, планування і прогнозування виробництва створюється система моделей, яка базується на уявленні економіки аграрного підприємств як складної ієрархічної системи. При математичному моделюванні взаємозв'язок між факторами виробництва і його результатом зазвичай відображають за допомогою виробничих функцій. При побудові виробничих функцій слід мати на увазі, що витрати факторів виробництва на випуск продукції завжди невід'ємні. Крім того, при моделюванні виробничих функцій треба відзначити,

що відсутність одного з факторів призводить до нульового випуску продукції. Вважають також, що фактори виробництва змінюються безперервно, а випуск продукції змінюється досить гладко при зміні факторів, що природно при розгляді виробництва на макрорівні.

Економічно доцільно також, щоб при збільшенні кількості використаного ресурсу випуск продукції зростав, тобто для диференційованої виробничої функції можна записати наступні нерівності:

$$\frac{\partial F(K, L)}{\partial K} > 0, \frac{\partial F(K, L)}{\partial L} > 0,$$

де K - основні виробничі фонди;

L - трудові ресурси.

Переліченим умовам відповідають мультиплікативні виробничі функції виду

$$X = aK^\alpha L^\beta, a > 0, \alpha > 0, \beta > 0,$$

де X - випуск продукції;

α, β - параметри виробничої функції.

Мультиплікативна виробнича функція дає можливість відобразити ефект масштабу виробництва, який існує тільки при одночасній зміні факторів K і L .

Тривалі спостереження показують, що в умовах чисто екстенсивного виробництва збільшення витрат тільки одного з факторів виробництва призводить до зниження ефективності його використання, тобто $\frac{\partial^2 F(K, L)}{\partial K^2} < 0, \frac{\partial^2 F(K, L)}{\partial L^2} < 0$. Це означає, що кожна наступна одиниця зростаючого фактора з'єднується з меншою кількістю іншого фактора і його зростання дає зменшення приросту продукції.

Для екстенсивного способу розвитку характерно $\lim_{K \rightarrow 0} \frac{\partial F(K, L)}{\partial K} = \infty, \lim_{L \rightarrow 0} \frac{\partial F(K, L)}{\partial L} = \infty$, і $\lim_{K \rightarrow \infty} \frac{\partial F(K, L)}{\partial K} = 0, \lim_{L \rightarrow \infty} \frac{\partial F(K, L)}{\partial L} = 0$.

Розглянемо економіку сільськогосподарського підприємства, що характеризується в кожен момент часу t набором змінних X, Y, C, K, L, I , де X -інтенсивність валового продукту; Y - інтенсивність кінцевого продукту; C - невиробниче споживання; I - валові капітальні вкладення; K - обсяг основних виробничих фондів; L - трудові ресурси. Ці змінні взаємопов'язані. Перш за все має місце умова балансу в кожен момент часу $X = aX + Y$, де $0 < a < 1$.

У свою чергу, кінцевий продукт розподіляється на валові капітальні вкладення і невиробниче споживання $Y = I + C$, де валові капітальні вкладення витрачаються на приріст основних виробничих фондів і їх відновлення за рахунок амортизаційних відрахувань: $I = \dot{K} + \mu K$, де μ - коефіцієнт амортизації. Тоді $\dot{K} = I - \mu K$ або $\dot{K} = (1 - a)(1 - u)X - \mu K$, де $u = C/Y$ - доля невиробничого споживання: $0 \leq u \leq 1$.

Будемо вважати, що розміри валового продукту визначаються заданою виробничою функцією, що характеризує можливості виробництва в залежності від величини виробничих фондів K , трудових ресурсів і часу t , тобто

$$0 \leq X \leq F(K, L, t).$$

Передбачається, що виробнича функція $F(K, L, t)$ неперервна і двічі диференційована, причому виконуються наступні умови:

1) функція завжди невід'ємна: $F(K, L, t) > 0$;

2) функція зростає по кожному з аргументів $\frac{\partial^2 F}{\partial K^2} > 0, \frac{\partial^2 F}{\partial L^2} > 0$;

3) якщо хоча б один з ресурсів K або L дорівнює нулю, то і $F(K, L, t) = 0, F(0, L, t) = 0, F(K, 0, t) = 0$;

4) передбачається, що з ростом кожного з аргументів приріст валового продукту зменшується: $\frac{\partial^2 F}{\partial K^2} < 0, \frac{\partial^2 F}{\partial L^2} < 0$

$$5) \lim_{K \rightarrow 0} \frac{\partial F}{\partial K} = \infty, \lim_{L \rightarrow 0} \frac{\partial F}{\partial L} = \infty$$

6) функція має властивість однорідності по аргументам K і L , тобто зміна масштабу виробництва призводить до пропорційної зміни випуску продукту: $F(\lambda K, \lambda L, t) = \lambda F(K, L, t)$. Параметр t вводиться в виробничу функцію, щоб врахувати цілий ряд зовнішніх факторів, що впливають на модель, в тому числі вплив науково-технічного прогресу;

7) функція зростає за часом: $\frac{\partial F}{\partial t} > 0$.

Задача управління даною економікою господарства полягає в тому, щоб знайти такий процес $v = (K(t), X(t), u(t))$, який забезпечував би найбільше середнє споживання на даному часовому інтервалі з урахуванням дисконтування споживання, тобто $f = \int_0^T e^{-\delta t} \frac{X}{L} dt$.

Проведемо редукцію задачі. Для цього введемо відносні змінні: $k = K/L$ - фондоозброєність, $c = C/L$ - середнє споживання, $x = X/L$ - продуктивність праці. Так як $K = kL, X = xL$, то рівняння набуде вигляду $(\dot{k}L) = (1-a)(1-u)xL - \mu kL$. Враховуючи правило диференціювання складної функції, одержимо $\dot{K} = (\dot{k}L) = \dot{k}L + k\dot{L}$.

Будемо вважати, що приріст трудових ресурсів здійснюється з постійним темпом, тобто $\dot{L} = nL$. Тоді $(\dot{k}L) = (\dot{k} + kn)L$. Остаточнo диференціальне рівняння зв'язку в відносних змінних набуде вигляду $\dot{k} = (1-a)(1-u)x + (\mu + n)k$.

Обмеження на управління u залишається, тобто $0 \leq u \leq 1$, а на продуктивність праці x набуде вигляду $0 \leq x = f(k, t)$, де $f(k, t) = \frac{1}{L} F(K, L, T)$.

Обмеження на виробничі фонди замінимо обмеженнями на фондоозброєність: $k(t) \geq k_3(t), k(0) = k_0$.

Економічні моделі дозволяють виявити зміни зведених показників і дають цінну інформацію про темпи і пропорції розвитку господарства. В роботі показана необхідність адаптації та доопрацювання моделей і методів управління сільськогосподарськими підприємствами, використовуючи в якості керуючого впливу обсяг інвестицій, а також зроблено уточнення моделі

запізнювання при освоєнні капітальних вкладень. Встановлено необхідність створення, на основі достатніх умов оптимальності, моделі оптимального розвитку сільськогосподарського підприємства, що дозволило розробити основну характеристику збалансованого зростання (магістраль) сільськогосподарського підприємства та розглянуто задачу оптимізації моделі з урахуванням запізнювання введення основних виробничих засобів, вибираючи в якості критерій оптимальності, загального для будь-якої економіки, максимум споживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анфилатов В.С. Системный анализ в управлении/ В.С.Анфилатов, А.А.Емельянов, А.А.Кукушкин. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 368 с.
2. Гилл Ф. Практическая оптимизация/ Ф.Гилл, У.Мюррей, М.Райт.– М.: Наука, 1984.
3. Дубров А.М. Моделирование рискованных ситуаций в экономике и бизнесе/ А.М. Дубров, Б.А. Лагоша, Б.Ю. Хрусталева.– М.: Финансы и статистика, 1999. – 172 с.

Мармуль Л.О. – д.е.н., професор, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, Україна
ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ СИСТЕМНОГО УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ АГРОФОРМУВАНЬ
УКРАЇНИ

Нестабільність зовнішнього та внутрішнього бізнес-середовища функціонування підприємницьких структур, ризику різкого падіння національної валюти та зростання інфляції, недосконалого інституційного регулювання, погіршення загального інвестиційного клімату та звуження можливостей бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників загострили проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств, які функціонують в аграрній сфері економіки [1, с. 146]. Перед суб'єктами господарювання агросфери нової актуальності набувають завдання інвентаризації та оцінки наявних і потенційних ресурсів та резервів діяльності, рівня раціональності їх використання, можливостей залучення до нових її видів та напрямів, оптимізації бізнес-процесів, удосконалення системи управління. Це дозволить зменшити або нівелювати наявні виклики, ризики та загрози, орієнтуватися на досвід та прогресивні стратегії європейської й світової аграрної політики.

У сукупності таких стратегій чільне місце в умовах, що склалися, потрібно надати інноваційним. Вони визначаються як система заходів безпеки агроформувань, заснована на розробці та впровадженні нововведень на всіх стадіях агровідтворювального процесу. Вони покликані створювати сприятливий інноваційно-інвестиційний клімат у процесі виробництва та у

захисті підприємств від внутрішніх та зовнішніх загроз; залучати фахівців з безпеки; розробляти відповідну корпоративну культуру серед працівників. Маючи найбільш загальний характер, визначені заходи можуть мати різну пріоритетність та послідовність, масштаби залучення для малих, середніх та великих підприємств; для тих з них, які перебувають на різних стадіях життєвого циклу; в залежності від управлінських та маркетингових, виробничо-екологічних рішень менеджменту або власників.

Шляхом використання вказаних та подібних інструментів, методів і механізмів можливо уникнути ризиків помилкового вибору інноваційно-інвестиційних проєктів та інших чинників невизначеності [2, с. 85]. Здебільшого, такі ризики виникають через неправильні оцінки ринкової ситуації та загальної стратегії розвитку аграрних підприємств, неправильно визначені обсяги та канали збуту сільськогосподарської продукції, перспективи попиту і пропозиції на ті або інші її види, рівень конкуренції, погоднокліматичні чинники невизначеності. Наступна група ризиків та викликів стосується обсягів та структури інвестицій; залучення та повернення кредитів або позик; виникнення непередбачуваних витрат та зниження прибутків як основного джерела фінансово-економічної безпеки та фінансово-економічної стійкості агроформувань.

Ризики маркетингу або продажів виникають через недоліки у проведенні маркетингової політики просування та збуту готової продукції, недостатній моніторинг та неправильний вибір аграрних ринків, недостовірність отриманої інформації щодо конкурентної продукції. Необхідно зважати на можливість невиконання господарських договорів партнерами і контрагентами, прояви недобросовісної конкуренції. Варто враховувати й недостатню якість та конкурентоспроможність власної продукції, її слабку рекламу, обмеження або квоти для вітчизняних товаровиробників на європейських ринках тощо. Нарешті, мова може йти й про недостатню фаховість маркетологів, рекламистів, фахівців із збуту та логістики.

Необхідно зазначити, що з огляду на значні розміри, території розміщення та диференціацію умов і ресурсів сільськогосподарського виробництва, інноваційно-інвестиційні проєкти його розвитку мають чітку зональну зумовленість. Це є умовою їх певної уніфікації та групування, що здешевлює вартість розробки та впровадження принаймні для сільських домогосподарств та малих фермерських підприємств, вимагаючи лише уточнень у конкретних випадках використання на рівні суб'єктів господарювання [3, с. 143]. У разі державно-приватного партнерства, підтримки місцевими бюджетами, товарного кредитування великим та середнім агробізнесом, це сприяло б зростанню їх фінансово-економічної безпеки, формуванню середнього класу на селі. Такі проєкти були б направлені й на припинення процесів деградації та занепаду сільських територій, забезпечували б зростання їх демографічного та соціально-економічного статусу.

Загалом, всі методи та інструменти мінімізації або повної ліквідації ризиків та викликів використання інноваційних стратегій діяльності та

управління фінансово-економічною безпекою аграрних підприємств доцільно об'єднати у п'ять груп: 1. Скорочення та компенсації ризиків витрат: стратегічне планування та регулювання діяльності; обґрунтований маркетинг та реклама; моніторинг та прогнозування зовнішнього середовища; створення системи резервів; оптимізація бізнес-процесів. 2. Розподілу ризиків: диверсифікація видів діяльності; диверсифікація збуту і постачання; сегментація споживачів; реструктуризація кредитної заборгованості; диверсифікація інвестицій; розподіл відповідальності між учасниками (центри відповідальності); розподіл ризиків у часі. 3. Локалізації ризиків: створення організацій венчурного фінансування; створення спеціальних підрозділів для виконання інноваційних проектів; використання аутсорсингу; використання спеціальних інвестиційних фондів та грантів. 4. Локалізації відповідальності: впровадження контролінгу; створення центрів відповідальності; залучення зовнішнього аудиту. 5. Уникнення ризиків: відмова від ненадійних партнерів; відмова від ризикованих проектів; страхування різних видів ризиків; пошук гарантованих каналів постачання та збуту; використання аграрних розписок; використання програмних управлінських технологій та прогнозування [4].

Відповідно до стратегій системного управління підвищенням фінансово-економічної безпеки аграрних підприємств використовуються наступні їх види: наступальна, оборонна, авангардна, імітаційна. Наступальна стратегія характерна для агроформувань, основою діяльності яких є "підприємницька конкуренція". Їх інноваційна діяльність направлена на виробництво нової продукції або сировини з принципово новими властивостями, розширення її асортименту (наприклад, органічна продовольча продукція). Оборонна стратегія притаманна суб'єктам господарювання, які націлюють свою маркетингову діяльність на утримання конкурентних позицій на відомих або традиційних ринках. Авангардну стратегію застосовують підприємства, які мають сильні ринкові (імідж, товарні бренди, популярність) та/або виробничо-технологічні позиції. Завдяки цьому вони не застосовують додаткових маркетингових зусиль для підвищення попиту. Імітаційна стратегія властива всім підприємствам, які у своїй інноваційній діяльності копіюють основні технології, маркетингові заходи, управлінські рішення, властиві пілотним проектам або агрофірмам-лідерам [5, с. 217].

В умовах глобалізації та євроінтеграції, крім визначених стратегій, запорукою фінансово-економічної безпеки та конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств є заходи встановлення відповідності, стандартизації та сертифікації виробничо-економічних процесів, сировини та готової продукції. Саме ці заходи є умовою їх виходу та/або розширення присутності на європейському й світовому продовольчих ринках. Також вони направлені на удосконалення структури та підвищення рівня й якості споживання продуктів харчування населенням України. Стандартизація й сертифікація є запорукою управління зменшенням енерго- та ресурсоемності виробництва, реформування функціонування агросфери на принципово нових

концептуальних засадах послідовності, чіткої регламентованості та системного характеру фінансово-економічної безпеки агроформувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захаров О.І. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності: [навч. посіб.] / О.І. Захаров, П.Я. Пригунов. – К.: КНТ, 2008. – 257 с.
2. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства: [навч. посіб.] / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
3. Мойсеєнко І.П. Особливості формування фінансово-економічної безпеки підприємства / І.П. Мойсеєнко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2011. – Вип. 1. – С. 140-147.
4. Закон України “Про аграрні розписки” / Відомості Верховної Ради України. – 2013. – №50. – С. 396.
5. Васильців Т.Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: [монографія] / Т.Г.Васильців. – Львів: Ліга-Прес, 2012. – 386 с.

Минкіна Г. О. – к.с-г.н, доцент, Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ІНВЕСТИЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ПОСИЛЕННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В нинішніх умовах функціонування вітчизняних підприємств одним із основних завдань є завоювання чи покращення, а також довгострокове збереження їхніх позицій на ринку з врахуванням постійних змін у зовнішньому середовищі. Для того, щоб забезпечити більш високий рівень конкурентоспроможності, підприємствам необхідно здійснювати певні зміни в їхній діяльності в кращу сторону, тобто впроваджувати інновації. Джерелом інновацій являються інвестиції в матеріальні і нематеріальні активи, які і дозволяють підприємствам досягати конкурентних переваг у швидко змінюваному світі. Особливо це важливо при виході підприємств на світові ринки, де загострюється боротьба за споживача. В зв'язку з цим особливої актуальності набуває розвиток інвестиційної діяльності підприємства, основною метою якої є реалізація інвестиційної стратегії.

Інвестиційну стратегію визначають як сформовану систему довгострокових цілей інвестиційної діяльності і вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення [3, с. 184]; рішення стосовно довготермінового вкладення капіталу у певну діяльність підприємства [2, с. 12].

Інвестиційна стратегія являється однією з найважливіших в діяльності підприємства і розробляється з урахуванням його місії і загальної стратегії (корпоративної і/чи ділової). В той же час вона повинна бути узгоджена з

іншими функціональними стратегіями, що досягається шляхом узгодженої діяльності всіх підрозділів, координації їх роботи та врахування першочергових потреб підприємства. Крім того, при визначенні інвестиційної стратегії необхідно враховувати зміни у зовнішньому середовищі, внутрішній інвестиційний потенціал. Дана стратегія повинна бути розроблена таким чином, щоб керівництво підприємства здатне було швидко реагувати на зміни факторів зовнішнього середовища і усувати їх негативні прояви, використовуючи нові інвестиційні можливості, та маневрувати інвестиційними ресурсами. В свою чергу, результати реалізації інвестиційної стратегії впливають на визначення загальних стратегічних цілей підприємства.

Інвестиційна стратегія може розроблятися в складі фінансової стратегії або самостійно. Залежно від цього її виділяють в стратегічному наборі підприємства або ні. З'єднуючою ланкою між фінансовою та інвестиційною стратегіями виступають інвестиційні витрати. Це відбувається наступним чином. Фінансова стратегія формує фінансові ресурси за рахунок власних, позикових і залучених коштів, здійснює їх розподіл між усіма стратегіями і ефективне використання в процесі їх реалізації. Інвестиційна стратегія ж, використовуючи сформовані ресурси, сприяє збільшенню вартості активів підприємства і покращує різні сфери його діяльності. Дана стратегія не має змісту, якщо визначені довгострокові інвестиційні цілі не можуть бути профінансовані. Тому, керівництво підприємства, формуючи інвестиційну стратегію, перш за все визначає потребу в загальному обсязі інвестиційних ресурсів, а потім визначає можливості їх формування за рахунок різних джерел з урахуванням специфіки діяльності підприємства.

Основними джерелами інвестування є бюджетне фінансування, власні накопичення підприємства, приватні інвестиції, банківські кредити та іноземні інвестиції. Останні в нинішніх умовах набувають важливого значення, оскільки бюджетне фінансування є досить проблематичним, а накопичення підприємств майже не здійснюються. Саме тому, першочерговою проблемою, яка виникає при розробці інвестиційної стратегії, є пошук інвестиційних ресурсів, а одним з основних завдань підприємства - їх ефективне використання.

Інвестування власного підприємства націлене на розвиток його стратегічного потенціалу. Таким чином здійснюють вкладення коштів в освоєння конкурентоспроможних видів продукції, заміну чи удосконалення основних засобів, проведення НДДКР, збільшення обсягів виробництва, впровадження нових технологій та сучасних методів управління. Такі інвестиції здійснюються, щоб поживити виробництво, збільшити його рентабельність, зміцнити конкурентні переваги.

За наявності тимчасово вільних грошових коштів (з цією ж метою можуть використовуватись короткострокові боргові зобов'язання) підприємство здатне виступати у ролі інвестора для інших. В цьому випадку інвестиції - це вкладення коштів у розвиток підтримуючих галузей, з якими співпрацює дане підприємство, наприклад, з метою його забезпечення ресурсами необхідної якості і в необхідній кількості, або вкладення коштів у соціальну

інфраструктуру підприємства-інвестора, що сприяє підвищенню ефективності виробництва, високій результативності виробничої і комерційної діяльності підприємства. Як правило, такі інвестиції здійснюються у вигляді пайової участі у спільних проектах, у вигляді прямого кредитування певних об'єктів або за рахунок діяльності на ринках цінних паперів. При здійсненні подібного інвестування важливо обирати об'єкти, які пов'язані з попередньою діяльністю підприємства. В цьому випадку, зосереджуючись на найважливіших напрямках і вкладенні коштів в них, підприємство стає більш конкурентоздатним. Диверсифікація ж, направлена на нові види діяльності для даного підприємства, може спричинити неефективні витрати його капіталу і погіршити його здатність здійснювати довгострокові інвестиції. В найгіршому випадку недоцільне використання інвестиційних ресурсів може означати крах для підприємства.

Оскільки інвестиційна стратегія передбачає вкладення коштів у великих об'ємах і на досить тривалий період часу, то при виборі інвестиційних проектів необхідно враховувати наслідки їх реалізації для поточної і довгострокової діяльності підприємства. Довгострокові інвестиції можуть спричинити зниження рівня платоспроможності в поточному періоді. Якщо ж інвестування здійснюватиметься за рахунок залучених коштів, то це негативно може позначитись на рівні фінансової стійкості підприємства. Щоб уникнути подібних ситуацій чи знизити їх негативний вплив необхідно продумано обирати інвестиційні проекти, щоб збалансувати такі показники як платоспроможність, фінансова стійкість, ризики і прибутковість.

Інвестиційна стратегія – одна з функціональних стратегій в стратегічному наборі підприємства. Вона сприяє посиленню його конкурентних переваг, забезпечує збільшення вартості активів підприємства. Її розроблення потребує ретельного дослідження факторів зовнішнього і внутрішнього середовища і врахування можливих змін цих факторів. Кожне підприємство формує інвестиційну стратегію, виходячи з власних потреб в інвестуванні і враховуючи віддачу від вкладень з точки зору отримання прибутку і забезпечення соціального ефекту. Ефективна реалізація стратегії пов'язана з вибором об'єктів інвестування і оптимізацією показників ризику і доходності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс. - К.: Эльга - Н., Ника - Центр, 2001. - 448 с.
2. Лабенко О.М. Інвестування та фінансування: співвідношення економічних понять//Економіка, фінанси, право. - 2012. - №7. - С. 10-12.
3. Мартиненко М.М., Ігратьєва І.А. Стратегічний менеджмент: Підручник. - К.: Каравела, 2006. - 320с.
4. Шляхи підвищення інвестиційної діяльності в Україні: Монографія./ За заг. ред. Федоренка В.Г. - Ніжин: «Видавництво «Аспект - Поліграф», 2003. - 724 с.

**Морозов О.В. – д.с.-г.н., професор, Грановська Л.М. – д.е.н., професор
Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний
університет, м. Херсон, Україна**

**Морозова О.С. – к.е.н., Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон, Україна
*ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЕЛЬ ЗА
РІЗНИМИ ФОРМАМИ ВЛАСНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ХЕРСОНСЬКОЇ
ОБЛАСТІ)***

Сільське господарство – одна з найбільших і провідних галузей економіки України, що залучає землі сільськогосподарського призначення в економічний та ринковий обіг. Основу формування і розвитку земельних відносин становить власність на землю [1].

Дослідженню процесу формування відноси власності на сільськогосподарські землі, зокрема у вітчизняній літературі, приділено багато уваги. Цим проблемам присвячено наукові праці Ю. Д. Білика, Л. Ю. Мельника, А. С. Даниленка, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, Р. І. Михайсюка, М. М. Павлишенка [2; 3] та інших вчених. Проте проблема форми власності на землі сільськогосподарського призначення в умовах зрошення потребує подальшого дослідження.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану використання земель сільськогосподарського призначення в умовах зрошення, визначення впливу структурних змін у земельних відносинах на умови використання зрошувальних систем.

Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей.

Земельні відносини - це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. Суб'єктами земельних відносин є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади. Об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї). Земельні відносини регулюються Конституцією України, цим Кодексом, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами [6].

Становлення різних форм земельної власності в Україні розпочалося з прийняття нормативно-законодавчих документів. Проте вони не змогли відобразити всієї складності процесів земельних перетворень і тому мали обмежений характер [7].

Сьогодні держава декларує три форми власності на землю: державну, комунальну і приватну.

Державна форма власності забезпечує реалізацію інтересів усього суспільства, здатна створити найкращі умови для орендаторів, які

користуються землею, що належить їй. Терміни користування землею держава встановлює довготривалі, а за певних умов і безстрокові.

Приватна власність на землю є однією з найбільш ефективних форм власності. В умовах, коли власник одночасно є товаровиробником, вона обумовлює максимізацію дбайливого ставлення господаря до землі. Водночас можливість широкого спектра дій відносно землі (застава, продаж, передача в оренду тощо) дають можливість власнику пристосуватись до короткострокових і довготривалих змін у кон'юктурі ринку, підвищують його мобільність як власника [8].

Землі, які належать на праві власності територіальним громадам сіл, селищ, міст, є комунальною власністю. Комунальна власність відповідно до Конституції України є самостійною формою власності, яка на рівних правах з іншими правами захищається законом.

Згідно з ч. 2 ст. 83 Земельного Кодексу України у комунальній власності перебувають усі землі у межах населених пунктів, крім земель державної і приватної власності, а також земельні ділянки за їхніми межами, на яких розташовано об'єкти комунальної власності. Суб'єктами права комунальної власності на землю є територіальні громади [9].

Аналіз розвитку сільськогосподарських підприємств в умовах зрошення показує чітку тенденцію до збільшення кількості організаційно-правових форм господарювання (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка зміни кількості сільськогосподарських підприємств на зрошуваних землях у Херсонській області, одиниць

Сільськогосподарське підприємство	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
сільськогосподарські підприємства	393	413	470	493	471
державні підприємства	17	18	13	14	11
недержавні підприємства	376	395	457	479	460
у тому числі із них:					
господарські товариства	92	95	111	117	115
сільськогосподарські кооперативи	8	7	8	7	5
підприємства інших форм господарювання	11	9	8	8	8
приватні підприємства	86	87	97	99	95
фермерські господарства	179	197	233	248	237

Джерело: складено автором на основі даних Держкомстату України

У 2015 р. кількість підприємств, що займаються рослинництвом на зрошуваних землях Херсонської області, складала 471, у тому числі державних підприємств – 11, недержавних – 460, з них господарські товариства – 115, сільськогосподарські кооперативи – 5, приватні підприємства – 95, фермерські господарства – 237. За останні роки спостерігається тенденція до подальшого подібнення зрошуваних земель та збільшення кількості землекористувачів, за рахунок фермерських господарств.

Розподіл кожної меліоративної системи на невеликі ділянки в результаті розпаювання земель призвів до зниження ефективності її використання.

Сільськогосподарські підприємства, які знаходяться у складному економічному становищі, не можуть забезпечити раціональне використання зрошуваних земель, що призводить до погіршення їх еколого-агромеліоративного стану.

Реформування аграрного сектору, передача внутрішньогосподарських систем у комунальну власність та розпаювання земель стали причиною порушення технологічної цілісності зрошуваних комплексів, появи дрібноконтурності земельних ділянок, великої кількості дрібних землевласників, що створює певні труднощі в управлінні зрошуваними землями, експлуатації зрошувальних систем і потребує їх консолідації для підвищення ефективності використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Розпорядження [схвалено Кабінетом Міністрів України 17.10.2013 р. № 806-р]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>
2. Актуальні питання розвитку земельної реформи в Україні / [Даниленко А. С., Білик Ю. Д., Гарбуз М. Ю. та ін.] ; за ред. Ю. Д. Білика. – К. : Вид-во «Урожай», 2004.–96 с.
3. Саблук П. Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 3-13
4. Никонов А. А. Спираль многовековой драмы: аграрная наука и политика XVIII – XX вв. / А. А. Никонов. – М. : Наука, 1995. – 429 с.
5. Земельний кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 25.10.2001 № 2768-III
6. Третяк А. М. Історія земельних відносин та землеустрою в Україні : [навч. посіб.] / А. М. Третяк. – К. : Аграрна наука, 2002. – 280 с.
7. Онищенко О. М. Ринкові трансформації в аграрному секторі // Перехідна економіка : [підручник] / [Онищенко О. М., Геєць В. М., Панченко Є. Г. та ін.]. – К. : Вища шк., 2003. – 591 с.
8. Кошкалда І. В. Особливості приватного землекористування в Україні / І. В. Кошкалда // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1. - Т. 2. – С. 153-160.
9. Алексєєв В. М. Перспективи розвитку системи управління комунальною власністю/В.М. Алексєєв // Вісн. НАДУ.–2005. – № 1.–С. 492-497.
10. Закон України «Про землеустрій» [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/858-15>.

**Морозов Р.В., д.е.н., професор, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м Херсон
Дудченко В.В., д.е.н., Інститут рису НААН, с. Антонівка
*ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ РИСУ В УКРАЇНІ***

Стабільність сучасного суспільства значною мірою визначається характером аграрного виробництва – одного з основних видів економічної діяльності в Україні, що забезпечує населення високоякісним продовольством. У питаннях продовольчої безпеки, що відповідає завданням аграрної політики й національній доктрині України в галузі агропромислового виробництва, роль зернових і продуктів їх переробки важко переоцінити. Розвиток окремої зернової галузі – рисівництва – до рівня, що мінімізує залежність внутрішнього ринку країни від імпорту рису, є одним із важливих напрямів у вирішенні питання національної продовольчої безпеки. Внутрішній ринок нашої країни має потенціал до зростання обсягів валового виробництва зерна рису в найближчій перспективі до рівня 200–220 тис. т, що дозволить забезпечити населення країни високоякісним рисом українського виробництва на рівні 80–90% від загального попиту на продукцію рисівництва. Поступове зростання валового виробництва зерна рису в країні надасть можливість також збільшити обсяги його експорту.

Загальні принципи побудови ринкової економіки у країнах світу та функціонування окремих ринків товарів, капіталів і робочої сили, як показує досвід, мають специфічні особливості та побудову залежно від розвитку суспільства, рівня укладності економіки. Значні відмінності у впливі на розвиток окремих ринків товарів пов'язані також з позиціонуванням певних країн як нетто-експортерів чи імпортерів продукції. Саме ці особливості дають підстави для класифікації ринків товарів на ті, що сформовані за національною пропозицією товарів, і на ті, що залежні від імпорту. За товарною класифікацією серед усієї номенклатури вчені відводять важливе місце аграрному ринку (рис. 1). Доведено, що аграрні ринки можна класифікувати за особистісним, предметним, просторовим (регіональним) і часовою ознаками. Проте однозначний критерій, який визначив би межу між різними ринками, відсутній.

Спираючись на фундаментальні положення сучасної економічної теорії, доведено, що класифікація аграрних ринків передбачає врахування загальних принципів, до яких зокрема належать такі: класифікація ринків за кількістю учасників (конкурентний, монопольний); класифікація ринків за якісними характеристиками (досконалі й недосконалі ринки; організовані та неорганізовані ринки; ринки з обмеженим і необмеженим доступом; вільні та регульовані ринки).

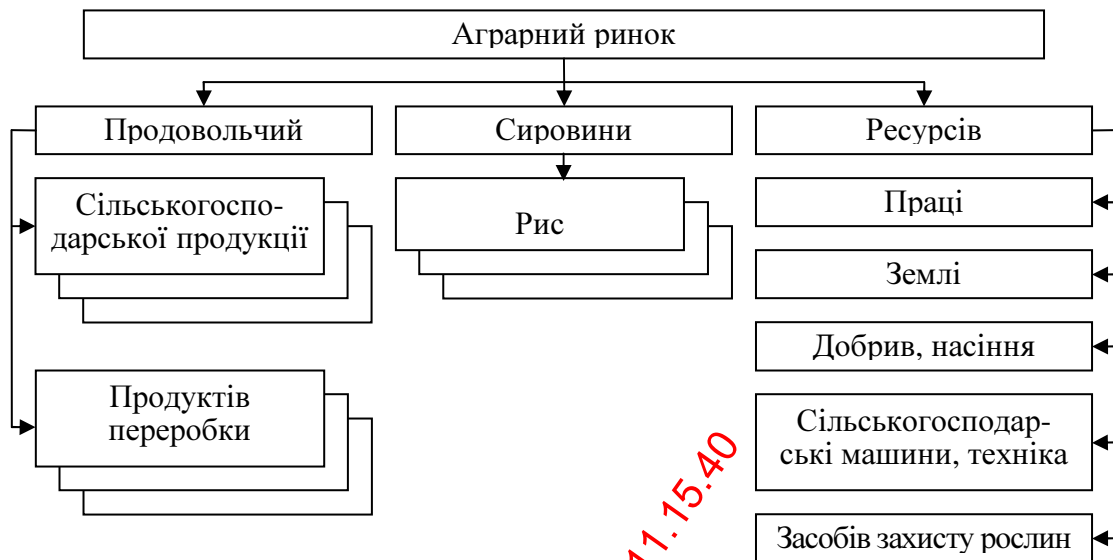

Рис. 1 – Класифікаційні ознаки структури аграрного ринку

Встановлено, що ринок рису за кількістю учасників належить до повномасштабного конкурентного ринку, який охоплює і ринок прямих товарних поставок сільськогосподарської продукції-сировини, сільськогосподарської обробленої продукції на основі договорів купівлі-продажу зазначеної сільськогосподарської продукції між виробниками та постачальниками зазначеної продукції і між сільськогосподарськими виробниками та споживачами. За якісними характеристиками ринок рису розглядають за такими ознаками: недосконалий; організований; з необмеженим доступом; вільний.

Функціонування ринку рису є складним динамічним процесом, який спрямований на досягнення балансу попиту та пропозиції як сукупності економічних показників, що характеризують співвідношення між обсягами пропозицій сільськогосподарської продукції-сировини, сільськогосподарської обробленої продукції і платоспроможним попитом (цінами попиту) на таку продукцію, і в національному масштабі залишається кризовим та імпортозалежним. За сучасних умов розвиток ринку рису має бути спрямований на забезпечення конкурентоспроможності всіх його учасників, сприяння збалансуванню темпів зростання купівельної спроможності з наповненням ринку рису якісною сільськогосподарською продукцією-сировиною і сільськогосподарською обробленою продукцією, збільшенню експорту сільськогосподарської продукції.

**Мохненко А.С. - д.е.н., професор, Херсонський державний університет,
м.Херсон, Україна**

ПРИНЦИПИ ТА ФАКТОРИ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Одним із найбільш важливих етапів проектування та оптимізації виробничо-галузевої структури підприємства взагалі та фермерського господарства зокрема є обґрунтування його спеціалізації. При безлічі варіантів виробничої спеціалізації фермерських господарств всі вони можуть бути поділені на чотири основні групи: багатогалузеві, галузеві, вузькоспеціалізовані (монопродуктові) та засновані на замкнутому циклі виробництва з переробкою продукції.

Позитивні та негативні властивості кожного з варіантів спеціалізації відомі, тому при виборі напряму діяльності фермерського господарства провідними мають бути такі принципи:

- принцип порівнянної переваги (означає вибір моделі господарства за можливою економічною ефективністю);
- принцип конкурентної сталості (орієнтує селянина на переважний випуск продукції, яка буде користуватися високим попитом у споживачів, що створить можливість для стабілізації та нарощування виробництва);
- принцип мінімального підприємницького ризику (означає такий вибір галузей або їх сполучення, який забезпечить гарантований дохід);
- принцип галузевого співвідношення (передбачає таке сполучення галузей, за якого кожна з них у максимально можливій мірі доповнює інші, а не протидіє їх розвитку);
- принцип природно-кліматичної адаптації (вимагає максимально повного врахування кліматичних та інших природних факторів, які впливають на ефективність виробництва).

Спеціалізація як головний організаційно-економічний фактор визначається суспільним поділом праці, орієнтацією на виробництво обмежених видів продукції або частини продукту в певному технологічному циклі. У розвинутих зарубіжних країнах фермерські господарства мають один виробничий напрям і спеціалізуються на виробництві одного виду продукції, підпорядкувавши йому всі допоміжні галузі [167].

Економічне значення раціональної спеціалізації фермерських господарств полягає, на наш погляд, у тому, що вона, по-перше, створює умови для більш ефективного використання головного засобу сільськогосподарського виробництва – землі та збільшення завдяки цьому виробництва високоякісної продукції рослинництва та тваринництва; по-друге, сприяє більш раціональному використанню трудових ресурсів господарства, підвищенню кваліфікації робітників і продуктивності їх праці; по-третє, є вирішальною умовою підвищення ефективності використання капітальних вкладень та основних засобів, засвоєння досягнень науково-технічного прогресу та передового досвіду, а також інтенсивних індустріальних технологій; по-четверте, забезпечує істотне зниження витрат і підвищення прибутковості

виробництва.

Вирішальним фактором визначення спеціалізації фермерського господарства виступають ринкові відносини, перш за все платоспроможний попит на відповідну сільськогосподарську продукцію та рівень ринкових цін. Зміни в економічній кон'юнктурі впливають і на спеціалізацію господарства. З одного боку, спеціалізація поглиблюється за рахунок збільшення частки найбільш вигідних видів продукції у виробництві та на ринку; з іншого, її рівень визначається ступенем матеріально-технічного оснащення господарства та засвоєння технологій, кваліфікацією робітників [287].

Найважливішим фактором вибору спеціалізації фермерських господарств є природні й економічні умови господарювання. Успішне вирощування сільськогосподарських культур, розведення тварин забезпечуються відповідністю природних умов їх біологічним особливостям і вимогам рослин і тварин.

Розміри та спеціалізація фермерського господарства у значній мірі залежать і від економічних умов, найважливішими з яких є структура земельних угідь, розміщення підприємств АПК (обслуговуючих, переробних та ін.), транспортні умови, наявність та якість трудових ресурсів. Так, різниця в структурі земельних угідь (частка в них ріллі, сіножатей, пасовищ) впливає на площу та структуру посівів сільськогосподарських культур, а також на спеціалізацію тваринництва і сполучення його галузей з рослинництвом.

На спеціалізацію фермерських господарств впливає і відстань від місць виробництва сільськогосподарської продукції до місць її споживання. Чим більш віддалене господарство від населених пунктів, тим менше у нього шансів на успішний розвиток, наприклад, овочівництва, хоч якими б сприятливими не були природно-кліматичні умови зони.

Більшість фермерських господарств спеціалізуються на виробництві та реалізації продукції рослинництва. Це в більшій мірі пов'язане з наявністю у фермерів незначних земельних площ, нестачею достатнього першопочаткового капіталу і кормів для розвитку тваринництва. Для спеціалізації на тваринництві фермери повинні мати значні кошти для придбання худоби, кормів, будівництва тваринницьких приміщень. Виробництво м'ясо-молочної продукції в сучасних кризових умовах збиткове. Тому багато фермерських господарств спеціалізуються на виробництві товарної продукції рослинництва: вирощуванні зерна, соняшнику, кормів тощо.

Більшість фермерських господарств у різній мірі займаються виробництвом продукції тваринництва як для товарних цілей, так і для власного споживання.

Господарства, розташовані поблизу міст, селищ і на транспортних магістралях, як правило, спеціалізуються на виробництві овочів і молока. Господарства, які мають значну площу ріллі, можуть спеціалізуватися на розвитку свинарства.

Спеціалізація фермерських господарств має забезпечувати також оптимальне сполучення конкуруючих, доповнюючих і взаємодоповнюючих

галузей. Дві галузі вважаються конкуруючими, якщо збільшення виробництва продукції в одній призводить до зменшення виробництва в другій. Якщо використовуваних ресурсів достатньо як для відгодівлі худоби, так і для виробництва зерна, то ці галузі є доповнюючими, оскільки збільшення виробництва продукції в одній не впливає на обсяги виробництва в другій. Взаємодоповнююча залежність існує тоді, коли збільшення виробництва продукції в одній викликає збільшення обсягів виробництва в іншій.

**Нікітенко К.С., - к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна**
**РОЛЬ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ
СУБ'ЄКТІВ**

Фінансові ресурси є важливою складовою системи пізнання економічних явищ та процесів і знаходяться у тісному зв'язку з економічним станом та рівнем розвитку економічних суб'єктів. Перформатування характеру фінансових відносин між економічними суб'єктами, державою, домогосподарствами, фінансовими інституціями приводить до заміщення традиційних економічних механізмів новими, краще адаптованими до трансформаційних економічних реалій.

Необхідність системного реформування економіки України, трансформаційні перетворення економічних і фінансових відносин, що відбуваються в суспільстві, потребують переосмислення розуміння економічної сутності та значення фінансових ресурсів в економічному просторі, їх ролі у процесах суспільного відтворення.

Визначальним трендом господарської діяльності економічних суб'єктів є забезпеченість фінансовими ресурсами та позитивна результативність їх використання. Надзвичайна складність і багатогранність фінансових ресурсів потребують нового надійного теоретичного та практичного фундаменту для розробки і здійснення практичних рішень щодо функціонування механізму забезпечення фінансовими ресурсами діяльності й розвитку економічних суб'єктів.

Подальший розвиток фінансових відносин супроводжується динамізмом фінансових ресурсів, які набувають якісно нових ознак, кількісно різноманітних властивостей та характеристик. Об'єктивна необхідність системного підходу щодо визначення сутності фінансових ресурсів через призму еволюції поглядів на цю економічну категорію, пояснюється органічним взаємозв'язком існуючих фінансових відносин в суспільстві із фінансовими ресурсами, що концентрують в собі їх матеріальний зміст.

Економічні категорії відображують суспільні виробничі відносини, вони відповідають певним історичним умовам, мають об'єктивний характер і віддзеркалюють економічне життя людства. Кожна нова економічна категорія

втілює в собі квінтесенцію динамізму розвитку суспільства, збагачує інші існуючі економічні категорії та набуває нових характеристик в подальшому.

Фінансові ресурси являються важливою складовою системи пізнання фінансових відносин і знаходяться у тісному зв'язку з економічним станом та розвитком держави та економічних суб'єктів. Вони поєднують історичні процеси з їх логічним наповненням, відображають динамізм економічного буття, знаходяться в русі та постійній зміні у відповідності до явищ, що відбуваються. Тому цілком логічним є визнання фінансових ресурсів економічною категорією.

В залежності від моделі фінансових відносин в суспільстві (за послідовністю розподілу валового внутрішнього продукту) – ринкової або адміністративної, різняться розуміння сутності та застосування економічної категорії фінансові ресурси як на рівні держави, тобто макроекономічному рівні, так і на рівні економічних суб'єктів – мікрорівні. Для фінансової моделі адміністративної економіки характерним було втручання держави у первинний розподіл валового внутрішнього продукту та наявність елементів перерозподілу, а у ринковій моделі навпаки переважає участь держави у перерозподілі валового внутрішнього продукту та присутність у первинному розподілі за допомогою непрямих податків.

Ринкові економічні перетворення, які відбувалися із набуттям незалежності в Україні стали значним поштовхом до світоглядних змін в науці, в тому числі в фінансовій теорії. У зв'язку із цим, фінансові ресурси набули нового сутнісного змісту та ролі в процесах суспільного відтворення за часів зародження нових економічних умов господарювання.

Зароджувалися тільки певні орієнтири щодо сутності ринкових механізмів та важелів господарювання, тому перед економічними суб'єктами постало завдання використання джерел існування та розвитку. Функціонування на засадах комерційного розрахунку, який передбачав принципи самофінансування, саморегулювання та самоокупності змінило бачення джерел фінансування та зосередило увагу на внутрішніх витках – прибуток, амортизаційні відрахування. Проте, внутрішні джерела або задовольняли частково потреби діяльності, або були майже відсутні в перехідний період, під час становлення ринкових засад господарювання. Тому, залучення банківських кредитів та інших інструментів запозичень було актуальним питанням фінансування потреб діяльності та розвитку багатьох економічних суб'єктів різноманітних форм власності.

Значна різнобарвність та багатогранність вбачається у трактуванні фінансових ресурсів економічних суб'єктів за ринкових умов господарювання. Простежується ототожнення фінансових ресурсів з грошовими засобами, активами, капіталом економічних суб'єктів, що є не зовсім економічно коректним та однозначним. Ці економічні категорії достатньо самостійні, хоча мають певні точки перетину та взаємозв'язок.

Суттєвими характеристиками фінансових ресурсів економічних суб'єктів є їх розуміння як економічних ресурсів, що забезпечують

господарську діяльність та здатність погашати фінансові зобов'язання перед суб'єктами фінансових відносин, а також віддзеркалюють фінансовий результат відтворувального процесу. Ринкові умови господарювання характеризуються набуттям фінансовими ресурсами кардинально іншої ролі та значення у зв'язку із відірваністю їх руху від матеріально-речового відтворення. Підтвердженням хибності та негативним проявом такої тенденції, є фінансова нестабільність як в світі, так і в Україні. Існуючий розрив між фінансово-грошовою та матеріально-фінансовою складовими економічного розвитку призвів до фінансових проблем, розв'язання яких є конче необхідним, шляхом збалансування та узгодженості всіх складових суспільного відтворення.

Створення фінансового базису для стартової діяльності економічного суб'єкту. На першому етапі створення економічного суб'єкту, фінансові ресурси можуть формуватися без позикових коштів, а за рахунок внесків засновників, які набувають форм грошових ресурсів, майнових внесків, емісії цінних паперів.

Забезпечення простого або розширеного відтворення та безперервності виробничого процесу. Просте відтворення ґрунтується на використанні амортизаційних відрахувань, а розширене – за рахунок отриманого прибутку та здійснення капіталовкладень. Безперервність виробничого процесу реалізується з одного боку забезпеченістю фінансовими ресурсами, з іншого – результатами їх використання у процесі виробництва.

Підтримка фінансової стійкості й збалансованості. Такий фінансовий стан економічних суб'єктів можливо забезпечити за рахунок оптимального якісного складу фінансових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланк І.О., Ситник Г.В. Фінансове забезпечення розвитку підприємств / І.О. Бланк, Г.В. Ситник та ін. / За ред. проф. Бланка І.О. – К.:КНТЕУ, 2011. С. 344.
2. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами: Пер. с англ. - Москва: Финансы и статистика, 2003. С.169.
3. Говорушко Т. А. Фінанси для фінансистів [текст]: підручник. / Т. А. Говорушко. - К.: «Центр учбової літератури», 2013.С.271.
4. Ресурси. http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.
5. Стецюк П.А. Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія / Стецюк. П.А. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008.С 386.
6. Brigham E.F., Houston J.F. Fundamentals of financial management. Mason: Cengage Learning print Publ, 2009.P.752.

**Панкратьєва Т.Л. – асистент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
*ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ
ПРИВАБЛИВОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ***

В Україні, як у носія значного аграрного потенціалу, в умовах інтеграції в європейській простір на сьогоднішній день дуже гостро відчувається проблема стабілізації та забезпечення сталого розвитку національного господарства, в тому числі його стратегічної складової – аграрного сектору. Результативне реформування економіки держави у нестійких умовах господарювання потребує широкомасштабних трансформаційних процесів у всіх сферах суспільного життя. Векторально спрямовані на економічне зростання структурно-технологічні перетворення потребують потужного фінансового забезпечення, зокрема, шляхом інвестування. Інвестиційні процеси позитивно впливають на загальні макроекономічні показники економічного розвитку країни, виступають своєрідним індикатором фундаментального становлення максимально ефективного господарювання.

Інвестиційне забезпечення аграрної економіки є об'єктом всебічного вивчення широкого кола вітчизняних вчених-економістів: О.В. Гаврилюка, М.С. Герасимчука, А.І. Даниленка, Б. М. Данилишин, С.М. Кваша, М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської, М.Ю. Кожем'якіної, М.М. Кропивка, М.Й. Маліка, І. Мареха, Н. Мішеніна, Г.М. Підлісецького, А.А. Пересади, П.Т. Саблука та інших.

Інвестиційний процес в аграрній сфері можна визначити як закономірну сукупність дій суб'єктів інвестиційної діяльності (держави як стратегічного інвестора, банків та інших фінансових установ, безпосередньо самих агроформувань у розріз їх самоінвестування, іноземних інвесторів), що діють з огляду на специфічні умови зазначеного інвестиційного середовища, а саме: циклічність розвитку, хиткий характер стану середовища, здатність до саморегуляції, відкритість галузі; спрямовану на зміну об'єкту інвестування або його розвиток з метою отримання результату (доходу) [1].

Державне інвестиційне забезпечення аграрного сектору України реалізується через механізми бюджетного фінансування. Дослідження, проведені Н. Мішеніною та І. Марехою, які зафіксували тісний зв'язок між бюджетним фінансуванням видатків сільського господарства і його валовим внутрішнім продуктом, дозволили їм зробити важливий соціально-економічний висновок: за відсутності бюджетного фінансування ВВП сільського господарства набуває від'ємного значення, що інтерпретовано як втрати, які несе суспільство України за браком державної підтримки аграрного сектору економіки. Визначальна роль держави як стратегічного інвестора сільського господарства підтверджується розрахунковим значенням коефіцієнта еластичності, який свідчить, що зі зростанням частки відповідних витрат на 1% ВВП сільського господарства збільшується на 2,36%. [2, С.34-35].

Аналіз динаміки капітальних інвестицій в сільське господарство України у 2010-2015 роках (табл.1) свідчить про поступове зростання капітальних інвестицій в цю галузь протягом 2010-2012 років і спад в 2013-2014 роках. Водночас питома вага інвестицій в сільське господарство в загальній сумі інвестицій з кожним роком зростає [3]. Так в 2015 році питома вага капітальних інвестицій в аграрну сферу порівняно з 2010 роком зросла вдвічі. Що свідчить про зростання значимості галузі на фоні загального зменшення капітальних інвестицій в економіку України. Основними причинами зменшення обсягів інвестування (капітальних вкладень) стали криза в економіці країни та політичної системи, зміна законодавчої та виконавчої влади в країні тощо.

Таблиця 1

Капітальні інвестиції у сільське господарство України за 2010-2015 рр. (у фактичних цінах; мільйонів гривень)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Усього	189061	259932	293692	267728	219420	273116
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	11311	16783	19086	18640	18388	29310
Структура (у відсотках до загального підсумку)	6,0	6,4	6,5	7,0	8,3	10,7

У розвиток підприємств сільського, лісового та рибного господарства вкладено 617 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій, що становить 1,3% загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні (рис.1).

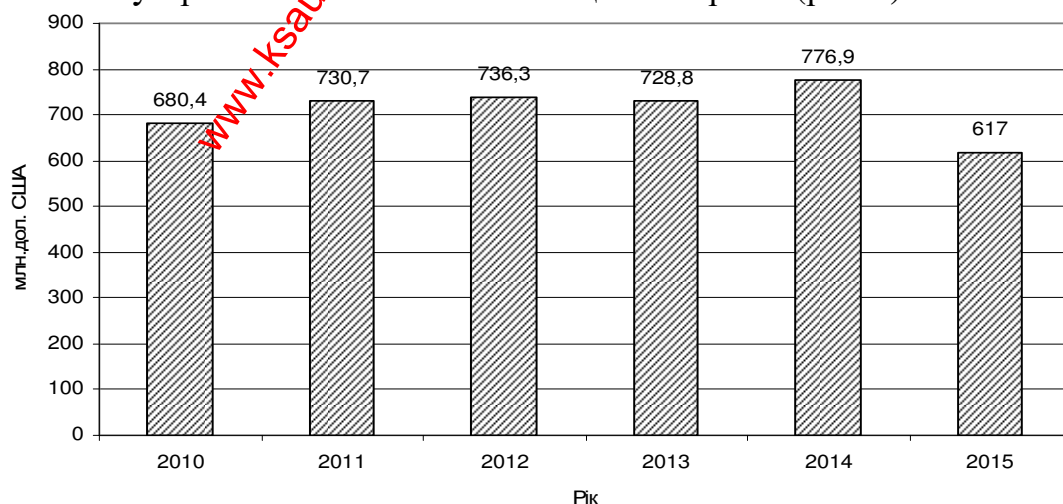

Рис.1 – Динаміка прямих іноземних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство у 2010-2015 рр.

Найбільшим зовнішнім інвестором вітчизняного сільського господарства традиційно виступав Кіпр на початку аналізованого періоду із 224.2 млн. доларів США. Обсяг інвестицій звідси протягом останнього року скоротився на 40%. Також суттєво скоротили свої частки США, які вивели 18.7 млн. доларів США (-49%) та Віргінські острови – 13.3 млн. доларів США (-41%). Попри це

інтерес до України проявили: Китай, який подвоїв обсяг своїх інвестицій (+2.4 млн. доларів США), Туреччина (+1.8 млн. доларів США або 35%) та Ізраїль (+1.8 млн. доларів США або 235.9%) [4].

Основними чинниками інвестиційної привабливості для іноземного капіталу в аграрному секторі України є: можливості нарощування прибутків за рахунок отримання дешевої сировини через механізми вертикальної інтеграції сільського господарства з промислово-переробним виробництвом; низька вартість робочої сили; низька орендна плата за земельні ділянки; низькі стандарти якості доквілля; можливості одержання дотацій і субсидій з державного бюджету на розвиток аграрного сектору; можливості акумулювання значних земельних масивів через їх оренду, а в умовах функціонування ринку сільськогосподарських земель – шляхом придбання їх у власність.

Отже, капітальні інвестиції в сільське господарство України є важливою складовою їх господарської діяльності. Однак з проведеного дослідження можна зробити висновок, що сьогодні інвестиції в розвиток аграрного сектору за рахунок усіх джерел фінансування не забезпечують навіть простого відтворення основних засобів. Підприємства у цій сфері відчують гостру нестачу коштів для оновлення матеріально-технічної бази, що уповільнює її розвиток. Аналіз динаміки капітальних інвестицій в АПК України показав, що галузь є не досить привабливою як для вітчизняних, так і для закордонних інвесторів. Цьому сприяє низка факторів, а саме: критичний знос основних засобів сільськогосподарських підприємств, нестабільна економічна та політична ситуація в країні, високий рівень інфляції тощо. Заходи, запропоновані для підвищення рівня інвестиційної привабливості АПК, не зможуть миттєво зробити галузь привабливою для інвесторів, але допоможуть стабілізувати нинішнє становище сільськогосподарських підприємств, поліпшити їх фінансово-виробничі показники та закласти надійний фундамент для ефективної діяльності у сфері інвестування взагалі та капітального інвестування агропромислового комплексу України зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панкратьєва Т.Л. Інвестиційний процес та його інтенсифікація у сільському господарстві: теоретичний аспект / Т.Л. Панкратьєва // Молодий вчений: Науковий журнал. № 8 (11) серпень, 2014 р. Ч. II. – Херсон: Видавництво: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика». – С.15-21.
2. Мішеніна Н. Стратегії інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України / Н. Мішеніна, І. Мареха // Економіст. №1. Січень. 2011. – С.33-38.
3. Україна у цифрах у 2015 році / Державна служба статистики України. – К., 2016. – С185-186.
4. Т. Котик. Обсяг прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України зменшився на третину за останній рік / Режим доступу: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/obsyag_pryamikh_inozemnikh_investitsiy_u_si_lske_gospodarstvo_ukraini_zmenshivsya_na_tretinu_za_ostanniy_rik.

**Пеньковський В.С. - аспірант, Галич О.А. – к.е.н., доцент,
Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава, Україна
ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО
ТУРИЗМУ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ**

Підприємства сільського зеленого туризму мають особливі завдання та функції у забезпеченні відродження та розвитку сільських територій. Вони сприяють збільшенню зайнятості та добробуту сільського населення, диверсифікації, відродженню та зростанню сільської економіки, забезпеченню м'яких впливів на довкілля, розвитку інфраструктури загального користування, є проявом активізації підприємницької діяльності на селі [1, с. 112]. Особливого значення розвиток підприємств сфери сільського зеленого туризму набуває в умовах дефіциту бюджету, згортання об'єктів інфраструктури, депопуляції сільського населення, оскільки є одним із напрямів зниження безробіття та джерелом додаткових доходів сільських жителів, припинення процесів деградації села без значних додаткових інвестицій та інших ресурсів.

Оскільки Україна має достатні передумови і можливості для успішного функціонування та розвитку сільського зеленого туризму – природні й кліматичні умови та ресурси, унікальну культурно-мистецьку та історичну спадщину, самобутні традиції і звичаї гостинності, це особливо актуально для вітчизняних сільських територій. Роль зеленого туризму як чинника їх розвитку зумовлює необхідність розробки системи інструментів, заходів та методів прийняття управлінських рішень щодо його перспективного функціонування та конкурентоспроможності. Це пояснюється тим, що сільський зелений туризм, поряд з іншими видами діяльності, в Україні є відносно новим та суспільно-економічним та виробничо-екологічним явищем, що має певні принципи, прояви та закономірності розвитку.

Процеси становлення й розвитку підприємств сільського зеленого туризму зумовлені, насамперед, соціально-економічними перетвореннями в аграрній сфері економіки. Мається на увазі формуванням нових організаційних форм господарської діяльності на засадах приватної власності, у т.ч. фермерських та селянських господарств [2, с. 153]. Розвиток сільського зеленого туризму з неконсолідованого індивідуального господарювання перетворюється на організаційну форму підприємницької діяльності. Це означає також більш предметне задоволення потреб населення у відпочинку і розуміння його як вагомого джерела доходів сільських жителів.

Необхідно враховувати, що підприємництво у зеленому туризмі здійснюють сільські жителі, які не мають досвіду самостійної діяльності, не володіють навичками туристичного обслуговування. Проте з метою покращення свого матеріального становища вони можуть самореалізовуватися у галузі, вдосконалюючи при цьому практично набуті життєві знання та досвід. Отже, організаційна функція підприємництва у сфері сільського зеленого туризму є дуже важливою. Вона дає змогу ідентифікувати суб'єкти підприємництва сільського зеленого туризму відповідно до матеріальної

основи, якою є особисте селянське господарство або агросадиба (агрооселя), фермерське господарство, сільський готель тощо [3].

Економічна функція підприємств сільського зеленого туризму реалізується в розвитку додаткових видів діяльності, зниженні рівня безробіття на селі, підвищенні рівня доходу та добробуту сільського населення на цих засадах. Також відбувається додаткове залучення в економічний оборот сільськогосподарської та продовольчої продукції, яка стала товаром. У процесі функціонування агрооселі використовуються екологічно придатні території з чистим повітрям, незабрудненими водоймами та ґрунтами на умовах, що забезпечують одночасне збереження їх рівноважного екологічного стану. Тут інтереси власників агроосель та відпочивальників мають бути тотожними. Патріотично-виховна, культурна, просвітницька, інформаційна та соціальна функції підприємств сільського зеленого туризму є багато в чому спорідненими. На наш погляд, вони забезпечують споріднені цілі та шляхи їхнього досягнення, наповнюючись змістом залежно від культурного, освітнього, а також ментального рівня споживачів та надавачів туристичних послуг. Важко виокремити вплив виховної або культурної, освітньої або інформаційної функції [4, с. 156]. Тому доцільно їх об'єднати в єдину соціальну функцію.

Окрім рекреаційного ефекту, підприємства сільського зеленого туризму забезпечують і комунікативно-інформаційний ефект. Вони сприяють розширенню кола спілкування, формуванню та розвитку соціально-культурних зв'язків, обміну досвідом, відродженню промислів і традицій українського народу, формуванню бережливого ставлення до використання природно-рекреаційних ресурсів, міжнародної співпраці та співробітництва. В системоутворюючому, організаційному, управлінському аспектах вони сприяють удосконаленню структури сільських територій, відродженню та зростанню інших галузей та видів діяльності, приватного будівництва та інфраструктури тощо. Це свідчить про необхідність переосмислення відношення до сільських туристичних підприємств на місцевому та державному рівні як до значимих суб'єктів господарювання на селі. Виокремлення їх функцій на тих або інших сільських територіях дозволить сформуванню відповідних ресурсних, маркетингових, управлінських стратегій розвитку галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гловацька В.В. Напрями підвищення ефективності становлення сільського (зеленого) туризму / В.В. Гловацька // Інноваційна економіка. – 2007. – № 3. – С. 110-113.

2. Фарйон О.О. Сільський зелений туризм: поняття, функції й тенденції розвитку в Україні та світі / О.О. Фарйон // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: наук. зб. / [за ред. І.Г. Ткачук]. - Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013. – Вип. 9. – Т. 2. – С. 151-156.

3. Сучасний стан та перспективи розвитку туризму в Україні: круглий

стіл Комітету з питань сім'ї, молодіжної політики та спорту. – 21.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/print/102327.html>.

4. Гусякова О.Ю. Розробка регіональних цільових програм розвитку туристичної індустрії / О.Ю. Гусякова // Держава та регіони: наук.-вир. жур. Серія: Державне управління. – 2012. – №2. – С. 155-158.

Петрова О.О. - к. е. н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Інновації виступають важливою рушійною силою, в досягненні двох основних результатів діяльності: досягнення стійкості й адаптації до нових методів ведення бізнесу, та підвищення конкурентоспроможності економіки. Нерозвиненість системного функціонування наукової та інноваційної сфери є однією з причин гальмування процесу розвитку інновацій в Україні. Передусім це повинно відбуватися на регіональному рівні. Основною проблемою при цьому є недостатній розвиток інфраструктури ринку інновацій [1, с. 114].

Проблемам інноваційної діяльності присвячені дослідження низки відомих вітчизняних та іноземних учених-економістів: В. Александрової, Ю. Бажала, П. Беленького, В. Беренса, Г. Бірмана, В. Власової, О. Водачкової, В. Геєця, А. Гойка, Н. Гончарової, М. Долішнього, М. Джонк, Р. Іванух, С. Ільєнкової, Н. Краснокутської, Я. Крупки, О. Кузьміна, Б. Литвина, О. Лапко, Л. Гітмана, А. Кутейникова, Д. Львова, Б. Патона, А. Пересади, А. Перлакі, А. Пригожина, А. Савченка, А. Савчука, В. Терехова, П. Хавранека, М. Чумаченка, А. Чухна, С. Шмідта та ін. Проте чимало питань удосконалення організаційно-економічного механізму активізації інноваційної діяльності й досі залишаються невисвітленими і потребують теоретичного, методичного та практичного вирішення.

Характерна ознака нинішнього етапу розвитку економіки країни – пріоритети в галузі технологій. Це етап становлення нового підходу до формування й реалізації національної політики науково-технічного, промислового й інноваційного розвитку з метою швидкого нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках [2, с. 18]

Інноваційний розвиток нині є прерогативою, адже історично доведено, що лише він забезпечує конкурентоспроможність і доступ до вкрай обмежених ресурсів сучасного світу [3, с.121].

Доцільним є акцентування уваги на реалізації інноваційного підприємства, спрямованого на створення інноваційних продуктів, технологій та надання послуг, передусім на основі адаптаційної здатності підприємства до зовнішніх впливів, важливих організаційно-управлінських підходів, що забезпечують у перспективі гарантований інноваційний розвиток.

Нині інноваційна діяльність у технологічній сфері здійснюється

переважно на промислових підприємствах, а також в організаціях малого бізнесу.

Упродовж 2012–2016 рр. частка підприємств, які займались інноваційною діяльністю, за рекомендованими видами економічної діяльності становила 14,6%, у т.ч. здійснювали технологічні інновації – 9,5% (5,2% – продуктові та 7,2% – процесові), нетехнологічні – 8,6% (4,7% – організаційні та 6,4% – маркетингові).

Слід зазначити, що існує прямий зв'язок між розміром підприємства і його рівнем інноваційності, оскільки для впровадження інновацій необхідно мати певну кількість персоналу, задіяного у виконанні наукових досліджень і розробок (далі – НДР), що призводять до впровадження інновацій. Відповідно найвища частка як технологічно інноваційних, так і нетехнологічно інноваційних підприємств була серед великих підприємств (відповідно 32,9% і 20,7%).

Щодо видів економічної діяльності, то протягом 2012–2016 рр. найвища частка інноваційних підприємств була на підприємствах переробної промисловості (20,3%), з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (18,6%), а також інформації та телекомунікацій (16,3%). При цьому вища за середню по країні частка підприємств із технологічними інноваціями була серед підприємств переробної промисловості, з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (по 15,6%), а також підприємств інформації та телекомунікацій (10,6%); з нетехнологічними інноваціями – серед підприємств переробної промисловості, інформації та телекомунікацій (по 11,1%), оптової торгівлі, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами (9,1%).

Таблиця 1

Розподіл підприємств за типами інновацій та кількістю працюючих, %

	Обстежені підприємства, усього	З них інноваційно активні	У тому числі запроваджували		
			технологічні інновації	технологічні та нетехнологічні інновації	нетехнологічні інновації
Усього	100,0	14,6	6,0	3,5	5,1
у т.ч. з кількістю працюючих					
до 49 осіб	100,0	11,3	4,0	2,3	5,0
50–249 осіб	100,0	19,7	9,6	4,8	5,3
250 осіб і більше	100,0	38,8	18,1	14,8	5,9

Інноваційна спрямованість економічного розвитку змінює основу, що потребує високої концентрації матеріальних і фінансових ресурсів, а також підвищення уваги до використання інвестиційних ресурсів для впровадження інноваційної діяльності.

Джерелами фінансування інноваційної діяльності є кошти державного бюджету України, місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; інвестиції фізичних і юридичних осіб; інші джерела.

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності недостатній для забезпечення сталого розвитку інноваційної діяльності підприємств. Нестача власних коштів і незацікавленість банківської системи України у фінансуванні інноваційної діяльності роблять неефективною роботу в інноваційній сфері і знижують мотивацію підприємств щодо активізації інноваційної діяльності.

У 2016 р. витрати на інновації в основному здійснювались за рахунок власних коштів (понад 90% загального обсягу фінансування), кредитів (3,6%) та бюджетних коштів (2,6%).

Хоча найважливішими партнерами усіх інноваційних підприємств по співробітництву залишаються насамперед постачальники обладнання, матеріалів, компонентів або програмного забезпечення, а також клієнти або споживачі (9%), частка підприємств, які співпрацювали з науковими організаціями становила понад 10%.

Упродовж 2012-2016 рр. за географією розташування партнерів 16% інноваційних підприємств співпрацювали з підприємствами України, 5,7% – країн Європи, 1,3% – Китаю та Індії, 1,2% – США. В інших країнах розташовані 3% підприємств-партнерів з питань інноваційної діяльності.

Майже половина підприємств із технологічними інноваціями реалізовували у 2016р. інноваційну продукцію, з яких понад чверть – нову для ринку, 87% – нову для підприємства.

Обсяг реалізованої у 2016р. інноваційної продукції склав 2,8% (у т.ч. нових для ринку – 0,9%, нових лише для підприємства – 1,9%) загального обсягу реалізованої продукції підприємств.

Крім упровадження технологічних інновацій, підприємства можуть бути активними в організаційних і/або маркетингових інноваціях, які підтримують продуктивні й процесові інновації, підвищують якість і ефективність роботи підприємства та поліпшують обмін інформацією й використання нових знань і технологій, а також можуть впливати на продуктивність фірми, вихід на нові ринки або сегменти ринку та розроблення нових способів просування продукції.

Основними завданнями, що сприятимуть інноваційному розвитку, є: структурна перебудова національної економіки; створення адаптивної інфраструктури інноваційної діяльності; цілеспрямована підготовка кадрів високої кваліфікації для високотехнологічних галузей, а також менеджерів інноваційної діяльності; створення ринку інноваційної продукції, на якому буде забезпечений належний рівень захисту інтелектуальної власності; широке застосування в усіх галузях економіки і сферах суспільного життя інформаційно-комунікаційних технологій; – удосконалення системи державної підтримки та регулювання інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мамчур В. А. Розвиток інститутів інфраструктури ринку інновацій в аграрній сфері / В. А. Мамчур // Економіка АПК. – 2011. – № 8. – С. 114 – 118.
2. Савелко С. О. Інвестиційно-інноваційна діяльність як чинник ефективного розвитку підприємства / С. О. Савелко // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 22. – С. 17 – 20.
3. Гончарук Т. В. Механізм інноваційного забезпечення у формуванні ефективності виробничих систем: теоретичний аспект / Т. В. Гончарук // Економіка АПК. – 2013. – № 6. – С. 118 – 122.

Постол А.А. – к.е.н., докторант, Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Для суб'єктів аграрної діяльності характерними є певні особливості. Це необхідність у значних обсягах обігових коштів, наявність незавершеного виробництва та нестійка рентабельність, сезонність, збитковість через різного роду ризики господарювання окремих галузей. Вони зумовлюють обґрунтування та розробку управлінських рішень щодо розширення напрямів залучення інвестицій, постійного зменшення ризиків господарювання, збільшення зайнятості працівників, удосконалення виробничо-бізнесових процесів, зростання масштабів діяльності [1, с. 149]. З цією метою планування та прогнозування розвитку підприємств сільського господарства доцільно здійснювати на засадах постійного моніторингу та оцінки існуючих проблем, викликів, тенденцій з однієї сторони, а також аналізу результативності впровадження обраних стратегій – з іншої.

З огляду на різні ризики невизначеності господарювання, найбільш успішною стратегією його функціонування може бути визнана диверсифікація. Традиційно диверсифікацію пов'язують з розширенням видів основної діяльності. Проте вона може проявлятися і в інших сферах та напрямках. Так, у виробництві – це розвиток його кількох галузей, розширення асортименту продукції та послуг; в організації – розділення або укрупнення підприємств через злиття та поглинання, створення агрокорпорацій та кооперативів; в інноваційно-інвестиційній діяльності – урізноманітнення напрямів залучення інвестицій та їх використання; в сфері реалізації та логістики – збільшення каналів реалізації та збуту готової продукції та сировини.

Отже, диверсифікацію стимулюють ринкові чинники господарювання – необхідність забезпечення дохідності, фінансово-економічної стійкості, конкурентоспроможності підприємств, а також ресурсні можливості. Проте є

причини та перешкоди, які її стримують [2, с. 146]. До негативних чинників належать:

- відсутність системної методології та методики проведення, а також дефіцит фахівців – аналітиків ринку, фінансистів, маркетологів, менеджерів із досвідом здійснення диверсифікації;

- недостатність бізнес-ідей, фінансових та матеріально-технічних ресурсів для впровадження, особливо на малих та середніх аграрних підприємствах, дрібноконтурність земельних ділянок з їх віддаленим розміщенням відносно передових технопарків, технологій;

- недостатність або недосконалість механізмів реалізації програм, спрямованих на підтримку змін у структурі підприємств у процесі реалізації проектів диверсифікації, заходів державно-приватного партнерства та інших інструментів у цьому напрямі;

- брак інформації про ефективність та технології застосування потенційних додаткових або комплексних видів зайнятості, в т. ч. з переробки сировини, агросервісу, сільського зеленого туризму, які є більш рентабельними у порівнянні з сільськогосподарським виробництвом;

- зневіра товаровиробників у власних силах, недостатня ініціатива, упередженість щодо новацій, прихильність до традиційних укладів та виробництв.

На нашу думку, на сучасному етапі розвитку підприємств агросфери ефективними напрямками їх диверсифікації доцільно вважати орієнтацію на ресурсну забезпеченість, конкурентні переваги, потреби та динаміку ринку, поточну рентабельність різних галузей рослинництва і тваринництва. Також заслуговує на увагу запровадження нових видів діяльності, які не належать до сільськогосподарської [3, с. 67]. Йдеться про сільський зелений туризм, агросервіс, соціально-культурні послуги, народні промисли, первинну переробку сільськогосподарської продукції тощо. Крім мінімізації ризиків безприбуткового господарювання, вони орієнтуватимуть керівництво аграрних підприємств на цілорічне залучення працівників, насамперед, через міжгалузеву диверсифікацію, гармонійний розвиток сільських територій.

Велике значення має оптимізація структури організації та системи управління аграрних підприємств із тактичною метою удосконалення бізнес-процесів й скорочення транзакційних витрат і стратегічною – виходу на нові ринки збуту й реалізації товарів та послуг, покращення екологічної ситуації та вирішення соціальних проблем села. При цьому результативним є використання закономірностей вертикальної виробничої інтеграції на основі технологічного процесу та об'єднання декількох ділянок роботи з подальшим їх виокремленням і впровадженням тих видів продукції, робіт, послуг, котрі дають максимальний ефект.

Послідовність здійснення виробничої диверсифікації аграрного підприємства орієнтована на збільшення його рентабельності та максимізацію частки на ринку конкретного виду товару, робіт, послуг через удосконалення виробничо-економічних процесів, отже, конкурентоспроможності [4, с. 129].

Стратегічну диверсифікацію можна здійснювати за рахунок наявності внутрішніх джерел та ресурсів розвитку у вигляді значної капіталізації та збільшення земельних банків аграрних підприємств. Вона сприяє оптимізації експортно-імпорتنих операцій, виходу вітчизняних агроформувань на міжнародні аграрні ринки, залученню значних валютних надходжень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цогла О.О. Становлення диверсифікаційних процесів у діяльності підприємств / О.О. Цогла // Актуальні проблеми економіки – 2011. – №7. – С. 147-151.
2. Зоренко О. В. Диверсифікація аграрних підприємств: сутність, напрями та види / О.В. Зоренко // Вісник Дніпропетровського держ. аграр. ун-ту. – 2005. – №1. – С. 144-147.
3. Дудар Т.Г. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: [монографія] / Т.Г. Дудар, В.Т. Дудар. – Тернопіль: Екон. думка, 2009. – 246 с.
4. Петрова Н.О. Стратегія диверсифікації сільськогосподарського виробництва, як шлях формування конкурентоспроможності підприємства АПК / Н.О. Петрова // Вісник СНАУ. – 2009. – №4. – С. 129-130.

**Прохорчук С.В.- к.е.н., доцент, Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон, Україна
ГЛОБАЛЬНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ІНДЕКС: ОЦІНКА СТАНУ**

Аналіз доповіді «Глобальний інноваційний індекс - 2016», опублікованої Корнелльським університетом, школою бізнесу INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ), свідчить, що Китай увійшов до числа 25 провідних країн-новаторів у світі, а очолили рейтинг Швейцарія, Швеція, Об'єднане Королівство, Сполучені Штати Америки, Фінляндія й Сінгапур [1].

Згідно з доповіддю «Глобальний інноваційний індекс - 2016» Китай став першою країною із середнім рівнем доходу, що увійшов у число 25 провідних країн-новаторів у світі, і, таким чином, приєднався до групи високорозвинених держав, які незмінно очолюють рейтинг Глобального інноваційного індексу (ГІІ) протягом усіх дев'яти років, впродовж яких проводиться обстеження інноваційного потенціалу більш ніж 100 країн в усьому світі. Дане досягнення Китаю відображає показники країни в області інновацій, які зросли за останні роки, а також удосконалення методології оцінок, що використовуються при складанні ГІІ (таблиця 1).

Незважаючи на досягнутий Китаєм прогрес, «інноваційний розрив» між розвиненими й країнами, що розвиваються, зберігається, у той час як розробники політики усе більш усвідомлюють те, що сприяння інноваціям є

важливим чинником динамічного розвитку конкурентоспроможної економіки.

Інновації вимагають безперервних інвестицій. До кризи 2009 р. видатки на наукові дослідження й дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) росли приблизно на 7% у рік. Опубліковані в ГП 2016 р. дані показують, що в 2014 р. видатки на НДДКР в усьому світі вирости тільки на 4%. Це стало результатом уповільнення економічного росту в країнах з ринком, що формується і скорочення видатків на НДДКР у країнах з високим рівнем доходу, що як і раніше викликає занепокоєння [3].

На нашу думку, інвестиції в інновації є важливою умовою підвищення темпів довгострокового економічного росту. В існуючих економічних умовах мобілізація нових джерел росту й використання можливостей, що розкриваються глобальними інноваціями, стають пріоритетом для всіх зацікавлених сторін.

Таблиця 1

Рейтинг країн за розвитком інновацій, 2016 р.

Місце, 2016 р.	Країна	Місце, 2015 р.	Місце, 2016 р.	Країна	Місце, 2015 р.
1	Швейцарія	1	14	Гонконг (Китай)	11
2	Швеція	2	15	Канада	16
3	Об'єднане Королівство	3	16	Японія	19
4	Сполучені Штати Америки	4	17	Нова Зеландія	15
5	Фінляндія	5	18	Франція	21
6	Сінгапур	6	19	Австралія	17
7	Ірландія	7	20	Австрія	18
8	Данія	8	21	Ізраїль	22
9	Нідерланди	9	22	Норвегія	20
10	Германія	10	23	Бельгія	25
11	Республіка Корея	11	24	Естонія	23
12	Люксембург	12	25	Китай	29
13	Ісландія	13			

Джерело: систематизовано автором [2]

Серед лідерів ГП 2016 року чотири країни – Японія, США, Об'єднане Королівство й Німеччина – виділяються в плані «якості інновацій», важливого індикатору, що відображає рівень розвитку вищої освіти, число наукових публікацій і кількість поданих міжнародних заявок на патенти. Китай перемістився на 17-е місце по якості інновацій, ставши по даному індикатору лідером серед країн із середнім рівнем доходу; далі за ним іде Індія, яка випередила Бразилію.

Важливе значення для подолання інноваційного розриву відіграють інвестиції в інновації. Хоча інститути є важливою основою, країни повинні

зосередити зусилля на реформуванні освіти й нарощуванні власного дослідницького потенціалу, для того щоб успішно конкурувати в умовах швидко мінливої глобальної економіки.

В цілому, можна говорити про те, що частка інновацій, створюваних за допомогою глобальних інноваційних мереж, постійно зростає і такі інновації є доказом того, що в умовах зростаючого транскордонного обміну знаннями й талантами можливо більш широке застосування результатів глобальної інноваційної діяльності.

Вважаємо, що існують широкі можливості для поглиблення співробітництва в рамках часток і державних НДДКР для посилення майбутнього економічного росту. Відносне скорочення міжнародних торговельних і інвестиційних потоків надає ще більше стратегічне значення двом аспектам глобальної інноваційної діяльності: з одного боку, усе більше число країн з ринком, що формується, стають успішними новаторами, а, з іншого боку, усе більша частка інновацій досягається в рамках транскордонного співробітництва.

Підтримуємо думку вчених, які вважають, що політика в області інновацій повинна бути більш безпосереднім чином спрямована на надання сприяння міжнародному співробітництву й транскордонному поширенню знань. Нові міжнародні керівні структури повинні також прагнути до розширення передачі технологій країнам, що розвиваються і їх поширення в цих країнах.

Крім того, хочеться відмітити, що важливою рушійною силою нових стратегій інноваційного розвитку підприємств майже у всіх секторах економіки служать цифрові технології. Зокрема, для стабільних організацій завдання полягає в тому, щоб знайти способи для успішного впровадження інновацій, використовуючи й трансформуючи наявні ресурси й практику, що склалася. Отже, для успіху в сучасних нових умовах потрібні перспективні стратегії, що враховують досягнення цифрових технологій і необхідність корінного перегляду методів роботи компаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всесвітня організація інтелектуальної власності. – Режим доступу: http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2016/article_0008.html
2. Global Innovation Index 2016 / ed. S. Dutta, INSEAD. – The Business School of The World, 2016. – 381 p.
3. Група рейтингових агентств «Експерт РА». - URL: http://raexpert.by/related_activities/researches/innovation

**Романюк І.А. – к.е.н., асистент, Харківський національний технічний
університет сільського господарства ім. П. Василенка, м. Харків, Україна**
**ПРОСУВАННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ
ТУРИЗМУ**

Маркетингова діяльність у сфері туризму є складною та багатокомпонентною. Це зумовлюється тим, що її основне завдання – забезпечення туристів та інших споживачів послугами з надання трансферів, ночівлі, відпочинку, оздоровлення, харчування, розваг та безлічі інших додаткових готельних продуктів, - носить комплексний та різносторонній характер [1, с. 57]. Тому організація маркетингових стратегій у сфері просування готельно-ресторанних послуг на споживчому туристичному ринку має бути науково обґрунтованою, системною та послідовною.

На нашу думку, у широкому розумінні маркетингова діяльність у туризмі охоплює планування, прогнозування, моніторинг та взаємозумовлену послідовність здійснення готельно-ресторанних послуг. При цьому в її основі має бути визначення провідного продукту, потреби, які він буде задовольняти, сегменту ринку споживання. Необхідною є розробка програми, яка створить цей продукт максимально привабливим для свого сегменту споживачів на основі аналізу наявних конкурентних переваг. Нарешті, важливе значення має надання гарантій для споживачів з приводу безпеки проживання та відпочинку, якості послуг і обслуговування.

Створюючи перелік, план, програму або бізнес-план маркетингових заходів у сфері туризму, потрібно враховувати, що продукт у частині готельно-ресторанних послуг є, загалом, системним поняттям. Всі його елементи є взаємодоповнюючими та взаємозалежними. Несприятлива якість одного впливає на інший, а отже, на загальну репутацію послуги або готелю, персоналу, регіону, галузі як системи [2, с. 268]. Також продукт у сфері готельно-ресторанних послуг має свою ідентифікацію та відповідність. Його неможливо реалізувати без споживання, накопичувати та ототожнювати із матеріальним продуктом.

Характерною ознакою продукту сфери туризму у вигляді готельно-ресторанних послуг є те, що він створюється під час споживання. Готельно-ресторанні послуги не можна перетворити в предмет для того, щоб демонструвати в якості товарного зразка його потенційним споживачам, стимулюючи відвідування того або іншого готельного закладу туристичного регіону. Для використання готельно-ресторанних послуг споживач має долати певний простір. Тому під час реалізації маркетингових стратегій у туристичному бізнесі варто враховувати існування великої взаємозамінної конкуренції, тобто можливості зробити заміну готелю іншим або іншими видами діяльності рекреаційного характеру, а також заміну складових елементів готельно-ресторанного продукту. Нарешті, попит на всі види готельно-ресторанних послуг є еластичним. Це означає, що зміна цін на послуги викликає зміни у попиті на них. Також попит залежить від часу

споживання (сезон, свята, пора року, час доби) і за місцем споживання або розміщення (країна, область, район, місцевість).

Проблеми надання готельно-ресторанних послуг у галузі туризму на практиці можуть бути виявлені відносно їх складових елементів [3, с. 134]. Насамперед, це комфорт та якість житла, яке надається; транспортні засоби, що використовуються для пересування до місця призначення та на місці; форма та якість надання побутових послуг; тривалість відпочинку; маршрут подорожі; якість харчування та ресторанного обслуговування; наявність спа- та інших оздоровчих процедур. Для того, щоб проаналізувати стан та динаміку туристичного ринку на основі аналізу готельно-ресторанних послуг, необхідно зібрати інформацію про конкурентів, здійснити оцінку майбутніх тенденцій розвитку.

Йдеться про маркетингові дослідження, які дозволяють дійти сукупності важливих висновків про здійснення маркетингових стратегій та засобів їх просування: по-перше, кожен споживач складає свою індивідуальну оцінку діяльності готельно-ресторанного закладу, оскільки він не може об'єктивно сприймати надані йому послуги через потреби, психологічні, демографічні та інші суб'єктивні чинники [4, с. 95]. По-друге, під конкурентоспроможністю готельно-ресторанних послуг розуміється сукупність їх властивостей, що відображають міру задоволення конкретної потреби порівняно із запропонованими на ринку аналогічними послугами. Нарешті, вказані послуги мають ряд особливостей, що дозволяють маневрувати їхньою якістю, знижуючи або підвищуючи їх рівень для різних категорій споживачів з огляду на потреби в них і купівельну спроможність населення.

Соціально-економічна ефективність використання у галузі туризму тих або інших маркетингових стратегій для просування готельно-ресторанних послуг проявляється через підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі. Оцінка ефективності та конкурентоспроможності виконується за певними індикаторами або показниками: здатність запропонувати споживачам готельно-ресторанний продукт з більш привабливими характеристиками, ніж у конкурентів; відношення отриманого доходу до витрат; місце готельно-ресторанного підприємства на туристичному ринку, у туристичному кластері, яке дозволяє розвиватися та задовольняти нові потреби споживачів у перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Страшинська Л.В. Маркетинг готельного і ресторанного господарства / Л.В. Страшинська. – К.: НУХТ, 2011. – 89 с.
2. Мунін Г.Б. Менеджмент готельно-ресторанного бізнесу: [навч. посіб.] / Г.Б. Мунін, Ю.О. Карягін, Х.Й. Роглев. – К.: Кондор, 2008. – 460 с.
3. Маркетинг турпродукту: [підручник] / Ю.О. Карягін, З.І. Тимошенко. Т.О. Демура, Г.Б. Мунін. – К.: Кондор, 2009. – 394 с. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/karyagin.htm.
4. Тимошенко З.І. Маркетинг готельно-ресторанного бізнесу: [навч. посіб.] / Тимошенко З.І., Мунін Г.Б., Дишлевий В.П. – К.: Європ. ун-т, 2007. – 245 с.

**Рудік Н.М. - к. с.-г. н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО
ПОТЕНЦІАЛУ**

Однією із передумов успішного економічного розвитку держави та її регіонів є розвиток і ефективне використання трудового потенціалу. Трудовий потенціал є інтегральним, узагальнюючим визначенням кількісних і якісних можливостей ресурсів праці індивіда, організації та суспільства в цілому. Будучи наявною і можливою в майбутньому кількістю і якістю праці, він визначає ефективність функціонування економіки.

Формування трудового потенціалу це процес постійного оновлення його чисельності та якісного складу, природною основою формування якого є населення. Чисельність населення це вихідна база визначення кількісних характеристик трудового потенціалу регіону, країни. За даними Державної служби статистики України в аналізовані 2013-2015 роки населення України становило відповідно - 45,4 млн.; 42,9 млн.; 42,8 млн. осіб. Враховуючи статистичні дані попередніх років, зменшення загальної чисельності населення має довготривалу і стабільну тенденцію яка збереглася на державному і на регіональному рівнях.

Поновлюється чисельність населення через його відтворення. В аналізовані роки для України та її регіонів маємо звужений тип відтворення, при якому смертність перевищує народжуваність. В регіональному розрізі виключення склали Закарпатська, Рівненська області та місто Київ, де був розширений тип відтворення. Ці тенденції обумовлені специфікою виробничих відносин (рівень та структура зайнятості), демографічними (постійне переважання чисельності жінок над чисельністю чоловіків) та соціально-економічними (падіння життєвого рівня населення) особливостями.

Відтворення населення характеризує його природний рух, формує кількісні характеристики трудового потенціалу. В 2013, 2014, 2015 роках чисельність населення зменшувалась в основному через переважання смертності над народжуваністю, і склала відповідно - 158,7 тис.; - 168,4 тис.; - 183,0 тис. осіб. Динаміка зміни чисельності населення мала територіальні відмінності. В регіональному розрізі в 2015 році найстрімкіше скорочення чисельності населення відбувалось в Донецькій (22866 осіб), Дніпропетровській (20402 осіб), Харківській (17667 осіб), Запорізькій (11487 осіб) областях. Зросла чисельність лише в Закарпатській (1239 осіб), Рівненській (1442 осіб) та місті Києві (5133 осіб).

В Херсонській області скорочення чисельності населення склало 5219 осіб (народжено було 11372 особи, а померла 16591 особа), меншим цей показник був в Тернопільській (4477 осіб) та Волинській (360 осіб) областях.

Зміни в динаміці загальної чисельності населення супроводжувались змінами у розміщенні міського та сільського населення. Основна частина населення і його трудового потенціалу зосереджена в містах, в аналізовані роки

частка міського населення становила 69,0%, 69,1%, 69,2% від всього населення країни. Показник питомої ваги міських жителів має суттєві територіальні відмінності – від 37,3% в Закарпатській області до 90,7% у Донецькій.

Чисельність сільського населення країни зменшилась з 14,1 млн. осіб в 2013 році до 13,2 млн. осіб в 2015 році. Частка сільського населення в аналізований період на національному рівні змінювалась дуже незначно і становила - 31,0%, 30,9%, 30,8%. В регіональному розрізі станом на початок 2016 року сільське населення переважало лише в 6 областях: Вінницька 50 %, Рівненська 52,4%, Тернопільська 55,4%, Івано-Франківська 56,3%, Чернівецька 57,0%, Закарпатська 62,7%.

В Херсонській області чисельність наявного населення на початок 2016 року склала 1062,4 тис. осіб, з них сільське населення становило 38,8%.

Отже кількісно параметри трудового потенціалу обумовлені особливостями сучасної демографічної ситуації: зменшення загальної чисельності населення; зменшення народжуваності; збільшення смертності; перевищення смертності над народжуваністю і відсутність природного приросту населення; переважання частки міського населення.

Збереження сучасних тенденцій народжуваності і смертності збільшує питому вагу осіб похилого віку і загальне постаріння населення України. Загальна чисельність населення України за віковою структурою була представлена на 15,1% населенням у віці молодшому за працездатний, на 69,3% у працездатному віці, на 15,0% у віці старшому за працездатний, відповідно для міського населення вікова структура була: 14,5% 70,8% 14,7% для сільського населення: 16,5% 66,0%, 17,5%. Вікова структура зайнятих: 20% особи у віці 15-29 років, 29% особи у віці 30-39 років, 51% особи віком 40-59 років. Чисельність пенсіонерів в Україні в аналізовані роки становила 13640 тис., 13533 тис., 12147 тис. осіб.

На параметри трудового потенціалу та розвиток продуктивних сил як регіонів так і країни впливало розміщення населення по території. За рівнем густоти населення області поділились на три групи. До першої з густотою населення 100 осіб на 1 км² належать: Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Чернівецька області; до другої (від 70 до 100 осіб на 1 км²): Вінницька, Запорізька, Одеська, Тернопільська, Харківська, Луганська області; до третьої (менше 70 осіб на 1км²) - Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Чернігівська, Хмельницька, Черкаська області. Найсуттєвішими факторами територіального розподілу населення є підхід до розвитку регіонів, розміщення виробництва, розвитку продуктивних сил.

Відмінності соціально-економічного та політичного розвитку, територіальна структура та організація господарства обумовили специфіку і своєрідність зрушень у загальній чисельності та структурі населення України та її регіонів. Фактором формування чисельності сільського населення є соціально-економічні умови, які складались в Україні в процесі її історичного

розвитку, особливості сільськогосподарського виробництва, яке є економічною базою господарського розвитку сільської місцевості.

Негативні тенденції спостерігаються не лише у формуванні трудового потенціалу, який кількісно визначається загальною чисельністю населення, чисельністю працездатного населення але і у використанні трудового потенціалу, особливо сільських територій для яких актуальні організаційно-економічні проблеми зайнятості.

Аналіз структури економічно активного населення показує, велику частку зайнятого населення у віці 15-70 років - 90,8%. В порівнянні з 2013 роком чисельність зайнятих зменшилася на 19,5%, з них в працездатному віці на 16,8%. Рівень економічної активності населення знизився з 65% у 2013 році до 61,8% на кінець 2015 року. Рівень зайнятості населення у віковій категорії 15-70 років зменшився з 60,3% до 56,7%, а в працездатному віці з 67,4% до 64,7%.

Відбувається зростання зайнятості в неформальному секторі економіки. Кількість зайнятих в неформальному секторі економіки становила 4,4 млн. або 26,5% від загальної кількості зайнятого населення. Для кожної другої особи сільського населення місцем праці став неформальний сектор. В сільському, лісовому та рибному господарстві в 2013, 2014, 2015 роках навантаження на одне вільне робоче місце відповідно складало 50 осіб, 70 осіб, 85 осіб, тоді як в промисловості 8 осіб, 10 осіб, 11 осіб, будівництві 6 осіб, 13 осіб, 10 осіб. Саме велика пропозиція праці та неспроможність повністю реалізуватись у сфері оплачуваної зайнятості, сприяла розвитку альтернативної зайнятості для сільських жителів, а саме самозайнятості, здебільшого в особистому підсобному господарстві.

Потреба роботодавців у працівниках для заміщення вільних робочих місць в 2015 році по Україні становила 25,9 тис. осіб і навантаження на 10 вільних місць складало 189 осіб. В регіональному розрізі в 2015 році найбільшою потребою у працівниках була в Києві - 4,0 тис. осіб з навантаженням на 10 вільних місць - 43 особи, Дніпропетровській області - 2,7 тис. осіб з навантаженням - 142 особи, Харківській області - 2,2 тис. осіб з навантаженням - 134 особи. Найменшою в 2015 році потреба в працівниках була в Луганській області - 100 осіб, з навантаженням на 10 вакантних місць 1400 особи, Запорізькій та Закарпатській областях - 200 осіб з навантаженням на 10 місць - 1846 осіб та 375 відповідно.

В Херсонській, Хмельницькій, Вінницькій та Донецькій областях в 2015 році потреба в працівниках на заміщення вакантних посад становила 400 осіб, а навантаження на 10 вакантних місць було відповідно - 345 осіб, 439 осіб, 621 особа, 597 осіб.

Динаміка змін в попиті і пропозиції на робочу силу на національному рівні та на регіональному рівнях зберігала однакову тенденцію - зменшення попиту та збільшення пропозиції, зростання навантаження на вільне робоче місце. Так в 2013 році потреба в працівниках для заміщення вакантних посад становила 47,5 тис. осіб а навантаження на 10 вільних місць було 102 особи. Найбільшою потребою у працівниках була в Києві - 7,5 тис. осіб з навантаженням

на 10 місць - 12 осіб, Дніпропетровській області - 7,5 тис. осіб з навантаженням - 43 осіб, Харківській області - 3,7 тис. осіб з навантаженням - 70 осіб. Найменшою потреба в працівниках для заміщення вільних робочих місць була в Хмельницькій області - 200 осіб і навантаженням на 10 вільних робочих місць - 760 осіб, Черкаській області - 500 осіб і навантаженням - 430 особи.

В Херсонській області в 2013 році було зареєстровано 13,1 тис. осіб безробітних, а потреба в працівниках для заміщення вакантних посад була 800 осіб, тому навантаження на 10 вільних місць склало 163 особи. В 2014 році чисельність безробітних зросла до 15,1 тис. осіб, а потреба в працівниках склала 600 осіб і навантаження зросло до 251 особи на 10 вільних місць. В 2015 році чисельність зареєстрованих безробітних збільшилась не значно, склавши 15,2 тис. осіб, проте кількість вакантних посад зменшилась до 400 і навантаження на 10 вільних місць було 345 осіб. В області тенденція збільшення кількості безробітних набула спадного характеру, а тенденція зменшення потреби в працівниках для заміщення вільних робочих місць зберігала наростаючий характер, тому навантаження на вільне робоче місце зростає в аналізовані роки.

На національному рівні частка громадян які мали статус безробітного і були працевлаштовані в 2015 році склала від загальної кількості зареєстрованих безробітних - 31,0%, тоді як в 2014 та 2013 роках вона була відповідно - 33,7%, 35,2%. В регіональному розрізі частка таких громадян в 2015 році була найвищою в Харківській області - 42,7%, Одеській - 36,4%, Вінницькій - 36,6%, а найнижчою в Києві - 20,0%, Київській області - 24,4%, Донецькій - 24,5%, Луганській - 24,2%.

В Херсонській області частка громадян, які мали статус офіційно зареєстрованих безробітних і були працевлаштовані склала в 2013 році - 36,6%, 2014 році - 35,2% в 2015 році - 31,1%.

Середня тривалість пошуку роботи була 7 місяців станом на кінець 2015 року, тоді як в 2013 році була 5 місяців і зберігає тенденцію до зростання, це знижує шанси безробітних осіб на працевлаштування, погіршує якість трудового потенціалу посилює напругу в суспільстві.

Отже особливостями формування і використання трудового потенціалу є зменшення загальної чисельності населення; зменшення народжуваності; збільшення смертності; відсутність природного приросту населення; переважання частки міського населення; зниження рівня економічної активності та рівня зайнятості населення; зростання рівня безробіття і посилення регіональної диференціації його; зміну вікової структури зайнятих на користь старших вікових груп; зростання розмірів неформального сектору зайнятості. Тому є потреба у комплексній державній програмі підвищення фактичного рівня зайнятості та доходів населення і особливо сільського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильченко В.С. і ніш. Управління трудовим потенціалом: навч. посіб. /В.С. Васильченко // - К.: КНЕУ, 2005.-403 с.
2. Україна у цифрах у 2015. Державна служба статистики України, 2016. (за редакцією І. М. Жук.) - К.: -с.239.

Рунчева Н.В. – к.е.н., доцент, ТОВ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу», м. Бердянськ, Україна
ДЕРЖАВНО-КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Стратегія становлення та розвитку корпоративних структур холдингового типу обумовлюються територіально-господарськими і регіональними особливостями реорганізації, інтеграції та об'єднання самостійних суб'єктів господарювання аграрної та промислової сфер.

Агрохолдингізація надає певний вплив на розробку стратегії управління корпоративним розвитком сільського господарства. Зокрема, слід виділяти блок техніко-економічного обґрунтування створення агрохолдинга у визначеній місцевості. Організаційні заходи даного блоку повинні включати такі складові:

- аналіз майбутніх умов роботи агрохолдинга в регіоні: оцінка нормативно-правової бази щодо формування і функціонування холдингової компанії на державному і регіональному рівнях, аналіз природних, економічних і організаційних ресурсів, оцінка розвитку АПК в регіоні, аналіз конкурентного середовища;

- визначення мети і суті холдингового проекту: попередній відбір сільгоспприємств, формування загального складу учасників проекту, аналіз організаційних і технічних рішень щодо реалізації проекту;

- визначення оптимального складу підприємств агрохолдинга;

- техніко-економічне обґрунтування проекту: маркетингові дослідження, схема мережевого виробництва продукції, економічна оцінка ефективності і т. п., аналіз альтернативних сценаріїв формування і розвитку холдингових компаній в АПК або інших галузях;

- підготовка нормативної і проектної документації, укладення договорів і т. д.

Найбільш оптимальною стратегією за результатами аналізу виявляється стратегія взаємодії з елементами державно-приватного партнерства. На сьогодні стратегія взаємодії між малими, середніми та інтегрованими структурами господарювання в АПК не набула належного поширення.

Стратегія управління корпоративним розвитком сільського господарства, як і будь-яка система, включає наступні елементи: ціль, завдання, принципи, об'єкт, предмет, методи, функції, інформацію, кадри, техніку і технологію управління [1]. Система управління АПК є сукупністю вказаних елементів, які знаходяться в кількісних і якісних взаємопов'язаних відносинах, які створюють комплексну цілісність.

Органічні спільні шляхи розвитку державно-корпоративних, кооперативних і приватних господарств в сільському господарстві дозволять змінити рентоорієнтовану діяльність агрохолдингів на селі, забезпечать рівноправність форм господарювання, соціальну відповідальність корпоративного бізнесу та добросовісну конкуренцію, що приведе в підсумку до соціоекономічної стратегії розвитку аграрної сфери.

Головним результатом реалізації вищезазначеної стратегії має стати скорочення амплітуди річних коливань внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію, матеріально-технічні ресурси та суттєве здешевлення кредитних ресурсів для села [2].

Найбільший рівень соціальної ефективності, на наш погляд, буде досягнуто в умовах пропонованого державно-приватного партнерства. Участь держави може відбуватися через капіталізацію державою земельних активів для входження в корпорації з певним відсотком акцій, що дасть змогу управляти процесом їх розвитку і діяльності.

Організаційно-правовою формою в такому випадку слід використовувати державно-приватне партнерство, яке регламентується Законом України "Про державно-приватне партнерство" [3].

Корпоративна модель інтеграції забезпечує можливість централізованого і оперативного управління виробничо-господарською діяльністю підприємств на різних стадіях технологічного ланцюжка не на основі адміністративних методів, а на основі контролю над власністю, скасовуючи протиріччя між спільністю виробничих завдань підприємств різних сфер АПК і економічною роз'єднаністю. Тому саме крупні інтегровані корпоративні структури дозволяють відновити технологічну та економічну єдність агропромислового виробництва, підвищити рівень його технічної оснащеності та фінансової забезпеченості, мобілізувати значні фінансові кошти для інвестування в будівництво сучасних агропромислових комплексів [4]. Отже, в цілому створення і функціонування системи управління корпоративним розвитком сільського господарства повинні базуватися на таких макроекономічних принципах:

- спрямованість цінкової, фінансово-кредитної і податкової політики держави на відродження і підтримку підприємств всіх організаційних форм аграрного комплексу для досягнення розширеного відтворення галузі;
- забезпечення однакових економічних умов господарювання всім господарським структурам аграрного виробництва;
- рівноправ'я розвитку всіх форм власності і господарювання;
- вільний вибір структурами аграрного виробництва сфери діяльності;
- створення умов для розвитку конкуренції у всіх ланках системи;
- обмеження адміністративним та економічними методами монопольних формувань у сфері агропромислового комплексу;
- дотримання гарантій і відповідальності суб'єктів аграрних відносин за високу якість виробленої продукції і наданих послуг, термінів і умов їх постачань, своєчасність взаєморозрахунків;
- створення умов для забезпечення мінімальної кількості посередників в ланцюзі виробник-споживач;
- забезпечення через амортизаційну політику своєчасного відтворення матеріально-технічних засобів;
- ефективна взаємодія влади і інтегрованих структур;
- соціальна відповідальність корпоративного бізнесу за місцем діяльності.

Таким чином, для аграрної сфери України питання державної підтримки залишається актуальним, без підтримки вітчизняного агропромислового виробництва інтеграція в єдину систему світового продовольчого ринку на рівних конкурентних основах відбутися не може. Тому держава повинна розвивати всебічну підтримку пріоритетних напрямів розвитку аграрної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Момот Т. В. та ін. Вартісно-орієнтований організаційно-економічний механізм корпоративного управління холдинговими компаніями: стратегія отримання комбінаторних переваг: монографія // Т. В. Момот, М. В. Кадничанський, О. А. Лобанов, Н. В. Рудь. – Х.: Фактор, 2010. – 220 с.
2. Мармуль Л. О. Державне управління сільським господарством в умовах вступу України до СОТ / Л. О. Мармуль // Вісник аграрної науки Причорномор'я / ред. В. С. Шебанін. – Миколаїв, 2007. – Вип.3(42): Україна-сільське господарство-СОТ: теорія і практика (26-28 вересня 2007 року), Т.1. – С. 10–16.
3. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 №2404-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – <http://portai.rada.gov.ua/>.
4. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки / П. М. Макаренко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.

Руснак А.В. – д.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ РЕГІОНІВ

Сталий розвиток сільських територій – це визначення довгострокових, найбільш принципових та важливих цілей і завдань соціально-економічного розвитку сільської місцевості, які направлені на забезпечення зростання, диверсифікації та підвищення ефективності сільської економіки; відтворення людських ресурсів, повної та продуктивної зайнятості працездатного населення; підвищення рівня життя в сільських поселеннях; раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

Ключовим підходом до забезпечення сталого розвитку сільських територій є планування розвитку регіонів на основі широкого залучення місцевого населення з їх подальшою інтеграцією в регіональні програми (плани) сталого розвитку сільських територій [2].

Стратегічне планування розвитку в регіоні було б доречним: ідентифікації сильних і слабких сторін, а також індивідуальних особливостей об'єкта планування; встановлення пріоритетів економічного і соціального розвитку; орієнтації поточних рішень на довгострокові стратегічні цілі; залучення інвестицій в економіку регіону. Слід звернути увагу на те, що

стратегічний план не є законом або наказом, який обов'язковий для дотримання адміністрацією, підприємцями та громадянами. Стратегічний план є обов'язковим настільки, наскільки адміністрація вважає його основою своєї економічної політики. Грамотно розроблений стратегічний план є основою для здійснення більш детальних планів на кожен рік. При цьому слід мати на увазі, що стратегічний план не є якоюсь гарантією виконання передбачених стратегією розвитку, а є лише важливим інструментом, що допомагає в реалізації обраних напрямів розвитку. Він завжди ґрунтується на даних, які були відомі при його розробці.

Внутрішні та зовнішні умови соціально-економічного розвитку регіону постійно змінюються, особливо в умовах реформування системи самоврядування (децентралізації влади) і виходу з глибокої системної кризи сільських територій. Тому стратегічний план також повинен систематично коригуватися і доповнюватися. Зазвичай це доцільно здійснювати раз на рік на місцевому рівні і не рідше одного разу на два роки на регіональному рівні.

Розробка та реалізація стратегії вимагає консолідації зусиль всіх прошарків місцевої громади та встановлення партнерських відносин між владою, населенням та бізнесом. У межах стратегічного партнерства, яке є основою місцевого соціально-економічного розвитку, кожен з учасників робить свій внесок.

Стратегічний план розвитку місцевого рівня адресований місцевій громаді, створить орієнтири для всіх учасників процесу, відкриває перспективи представникам бізнесу, владі, жителям та потенційні інвесторам. По суті, мова йде про стратегічне партнерство, про механізм пошуку стратегічних орієнтирів та забезпечення узгоджених дій щодо їх досягнення. У цьому основна відмінність сучасної організації процесу планування розвитку громад від перспективних планів розвитку минулих років. Такий сучасний підхід до організації процесу стратегічного планування в змозі зробити його важливим і цікавим для кожного жителя.

Реалізація стратегічного плану призводить до вирішення цілого ряду практичних завдань, і місцеві спільноти отримують нові можливості для розвитку.

1. Територіальні адміністрації різних рівнів управління:

- сучасні геоінформаційні системи (ГІС) і планові основи для сталого розвитку територій;
- ефективно використовувати ресурси регіону з урахуванням пріоритетних напрямків розвитку;
- підвищувати інвестиційний імідж та конкурентоспроможність регіону;
- збільшувати прибутковість місцевого бюджету та залучати додаткові інвестиції;
- гарантувати сталий розвиток на довгострокову перспективу;
- забезпечити науково-практичне обґрунтування нових адміністративно-територіальних утворень під час здійснення реформи місцевого

самоуправління (децентралізації влади), а також її картографічне забезпечення;

- забезпечувати широку підтримку громадськості;
- сформувані тісні взаємозв'язки між різними соціально-економічними групами;
- розширити процес інституційних перетворень.

2. Інвестори, підприємці та їх об'єднання:

- існуючі підприємства та зовнішні інвестори можуть краще прогнозувати перспективи розвитку своєї діяльності;
- інвестори сприймають наявність стратегічного плану розвитку як індикатор систематичної та надійної роботи адміністрації;
- можливість вносити свої пропозиції щодо подальшого розвитку регіону в економічній політиці адміністрації;
- нові форми вертикальної та горизонтальної кооперації між підприємствами в регіоні;
- малий бізнес отримує консультаційну та фінансову підтримку для розвитку;
- посилюється інтеграція економіки регіону в народному господарстві країни.

3. Місцеве населення:

- здійснюється принцип демократичної участі населення в процесі прийняття рішень, населення отримує можливість брати участь в плануванні розвитку свого населеного пункту;
- за рахунок підвищення надійності планування підприємств створюється більше робочих місць;
- молодь має кращі можливості вибору майбутньої професії виходячи з позначених в стратегії пріоритетів економічного розвитку.

Таким чином, грамотний та професійний підхід до розробки стратегії сталого розвитку та подальшої її реалізації дозволить забезпечити: ріст і диверсифікацію сільської економіки, підвищить її ефективність; відтворення та підвищення якості людських ресурсів; досягнення повної та продуктивної зайнятості сільського населення й підвищення його рівня життя; раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ligazakon.ua>.
2. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 3-15.
3. Овчинников О.Г. Государственное регулирование аграрного сектора США / О.Г. Овчинников. - М.: ООО «ДеЛи», 1999. – 240 с.

Руснак А.В. – д.е.н., доцент
Алещенко Л. О. – аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

На сьогодні в Україні досить активно досліджуються аспекти сталого розвитку сільських територій. Вагомий внесок у даному напрямку дослідження зробили такі вітчизняні вчені, як: Єромоленко В.М., Славов В.П., Коваленко О.В., Трегобчук В.М., Юркевич В.Ю., Корнеєва О.О., Павлов О.І. та інші. Проте залишаються актуальні питання, що недостатньо узагальнюють об'єктивну оцінку у визначенні сутності, змісту поняття «сільські території» а також їх видів і функцій.

Визначення поняття «сільські території» зумовлює необхідність дослідження суті двох її складових, таких як «сільські» і «території». В етимологічному значенні слова «територія» має латинське походження від слова «земля» [1]. Визначення ж терміну «територія» В.М. Єромоленко пропонує розглядати через наступні три підходи:

1. природничий, або географічний характеризує територію як частину земної поверхні з повітряним простором та розташованими під нею надрами у визначених межах, що має певне географічне положення, природні та створені в результаті діяльності людей умови і ресурси;

2. організаційно-виробничий, відповідно до якого, територіальна організація суспільства охоплює організацію суспільного виробництва, систему розселення, територіальне природокристування, економічне, адміністративно-економічне районування;

3. антропологічний, найбільш широкий підхід, в основу якого покладено людський чинник [2].

На думку В.П. Славова і О.В. Коваленка, «сільська територія є економічно-екологічною категорією, регіонально-територіальним утворенням зі специфічними природно-кліматичними, соціально-економічними умовами, де економічно і екологічно збалансовані та енергетично взаємопов'язані різні ресурси (природні, трудові, матеріальні, енергетичні, інформаційні, фінансові тощо) з метою створення сукупного суспільного продукту конкретної території та повноцінного життєвого середовища для сучасного і майбутніх поколінь» [3, с. 69].

Також заслуговує на увагу думка В.М. Трегобчука, який зазначає, що світова глобалізація не омине і українське село, і саме в цей час є важливо врахувати досвід західноєвропейської моделі використання і благоустрою сільських територій. Тобто необхідно розглядати сільські території в форматі багатofункціональності і екологозрівноваженості, при сталому вирішенні виробничих, екологічних, а також соціальних проблем, з якими стикається село [4, с. 72].

На думку В.Ю. Уркевича, сільською територією можна вважати територію, що знаходиться поза межами міст, та до якої входять як сільські

населені пункти, так і переважно зони сільськогосподарського виробництва та сільської забудови [6, с. 24-26]. О.О. Корнева розуміє під сільськими територіями всі населені пункти, крім міських, робітничих, курортних та дачних селищ, але даний підхід критикується В.М. Єрмоленком, адже він вказує про занадто звуженість даного визначення.

Аналізуючи поняття «сільські території», В.М Єрмоленко здійснив класифікацію системо утворюючих чинників цього поняття, а саме: просторово-географічних, антропологічних, ресурсно-виробничих, поселенсько-мережевих, організаційно-управлінських. Тому визначення, яке наводить науковець, охоплює всі визначені чинники, але з безумовним пріоритетом на антропологічний чинник, а саме: «сільські території» – це просторово-географічне середовище проживання і виробничої діяльності населення, яке у переважній більшості займається сільськогосподарським виробництвом і організоване переважно у межах окремого сільського населеного пункту з територіальним органом управління на рівні сільської ради, а також середовище розміщення виробничих і рекреаційних ресурсів, необхідних для забезпечення життєдіяльності сільського населення і сільськогосподарської діяльності на цій території [2].

При визначенні «сільських територій» необхідно враховувати просторово-географічний, антропологічний, ресурсно-виробничий, поселенсько-мережевий, організаційно-управлінський чинники та визначати як географічне середовище та як поліфункціональну, біо-соціо-еколого-економічну систему, яка розвивається у просторі і часі, де проживає і займається виробничою (сільськогосподарською) діяльністю населення, в межах територіальної одиниці, що діє в рамках закону, а також є місцем розміщення ресурсів для управління суспільним життям, вирішення проблем і розвитку відповідних територій

О.І. Павлов виділяє та детально характеризує наступні різновиди сільських територій [2]:

1. власне сільські (типово аграрні) території;
2. перехідні, «змішані» території (сільські урбанізовані зони й ареали та «аграрні» міста);
3. території зі спеціальним режимом функціонування (оздоровчо-рекреаційні, прикордонні, гірські).

На долю першого різновиду територій, які іноді ідентифікуються як сільськогосподарські, з огляду на їх забезпечення сільськогосподарськими угіддями, іншими природними ресурсами, рівнинний ландшафт, придатний для розвитку рослинництва. Переважна більшість цих територій розташована у центральній частині країни та на її півдні.

Проміжне положення в цій системі займає приміська зона. На відміну від «аграрних» міст, які з об'єктивних причин перетворюються на звичайні села, передмістя географічно та історично сформувалося навколо міст як центру розвитку. З цієї причини цей вид територій ідентифікується як урбанізовані зони та ареали.

Серед соціально-просторових утворень зі спеціальним режимом функціонування прикордонні та гірські території відповідають статусу периферійних з огляду на їх місцезонавання. Проте, прикордонні території, перебуваючи на значній відстані від політико-адміністративних та економічних центрів країни, знаходяться в зоні впливу відповідних територій сусідніх держав і, з цієї причини, лише формально можуть бути віднесені до категорії периферійних. Серед зазначеного різновиду територій у Південному регіоні прикордонні в основному розміщені поблизу річок та у прибережній морській зонах. Вони просторово ізольовані, за своїм місцезонаванням є периферійні, але, разом з тим, мають оздоровчо-рекреаційні ресурси, що дає їм додатковий потенціал для розвитку.

Наявність земельних та людських ресурсів, історичні, етнографічні та природні умови формування та розвитку сільських територій зумовлюють їх багатофункціональність. До основних з них слід віднести економічну, соціальну, демографічну, виробничу, організаційно-управлінську, природно-відтворювальну, рекреаційно-оздоровчу, культурну та духовну функції.

Отже, на даному етапі чітко видно прогрес на шляху системного вивчення сільських територій. Насамперед, він пов'язаний з розробкою концептуальних засад розвитку сільських територій, подоланням галузевого підходу до визначення їх сутності та функціонального призначення.

Сільська територія являє собою просторову земельну цілісність з відповідними ресурсами (земельними, водними, лісовими, повітряними) та з сільською поселенською мережею, жителі якої постійно проживають у межах сільських поселень і здійснюють сільськогосподарське виробництво та займаються необхідною для існування села господарською та управлінською діяльністю. При цьому соціально-економічна, демографічна, рекреаційно-оздоровча, виробнича, організаційно-управлінська, природно-відтворювальна, культурна та духовна функції сільської території мають свої специфічні системні прояви в залежності від регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О.С. Мельничук та ін. - К.: Наук. думка, 1983.Т.5:Р-Т / Уклад Р.В.Болдирев та ін. – 2006. – 704 с.
2. Єрмоленко В.М. Особливості формування категорії «Сталий розвиток сільських територій». [Електронний ресурс]. – доступний з http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvnau_pravo/2010_156/10evm.pdf.
3. Славов В.П., Коваленко О.В. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій / В.П. Славов, О.В. Коваленко// Вісник аграрної науки. – 2007. – № 9. – С. 68–71.
4. Трегобчук В.М. Актуальні проблеми сталого розвитку сільських територій // Матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу економістів-аграрників, Київ, 2005. – С. 69-76.
5. Павлов О. І. Різновиди сільських територій та їхні функціональні моделі / О. І. Павлов // Економіка АПК. – 2011. – № 10 (203). – С. 116–123.

Руснак А.В. - д.е.н., доцент

**Олійник В.С. – аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
*ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ***

Неодмінними умовами розвитку сільського господарства є активізація інноваційно-інвестиційної діяльності, нарощування виробничого потенціалу галузі, забезпечення правової бази формування сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату в агросфері тощо. Пріоритетними напрямками реалізації аграрної політики є нарощування виробництва та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору збільшення експорту сільськогосподарської продукції, розвиток інфраструктури аграрного ринку, формування цілісної системи фінансово-кредитного забезпечення підприємств агропромислового комплексу, вдосконалення механізмів реалізації та захисту прав громадян на землю, а також створення привабливих умов для розвитку соціальної сфери села.

На сьогоднішній день стан інноваційно-інвестиційної діяльності у аграрному секторі економіки України знаходиться на низькому рівні, а інвестиційний клімат є несприятливим для інвесторів. Саме тому інноваційно-інвестиційна привабливість сільськогосподарських підприємств залишається низькою, а управління інвестиційною діяльністю таких підприємств – малоефективним. Для зміни ситуації та залучення коштів у інвестиційний процес виникає потреба в удосконаленні управління інвестиційною діяльністю підприємств, зокрема, підприємств аграрного виробництва, й у забезпеченні на цій основі активізації інвестування.

Не втрачає актуальності розробка напрямів покращення інвестиційного клімату і шляхів підвищення активності інвестиційного процесу. Метою інноваційно-інвестиційної політики є забезпечення постійного відтворювального процесу в економіці, зокрема, на основі якісного відновлення основних і оборотних фондів. Досягнення такої мети потребує не тільки нарощування інвестиційних ресурсів підприємств, а й підвищення економічної ефективності їх використання. Інвестиції в об'єднанні з інноваціями мають давати позитивний ефект – сприяти збільшенню обсягу реалізованої продукції, зниженню вартості одиниці продукції і покращенню її якості, підвищенню рентабельності виробництва, покращенню умов праці та збільшенню її продуктивності.

Для України це особливо актуально, оскільки повноцінна інтеграція економіки у світову систему господарювання уможливлується лише за умов випереджаючого розвитку, котрий базується на широкому використанні інновацій. Необхідною умовою розвитку аграрного сектору економіки країни є впровадження відповідних адекватних державних програм, спрямованих на покращення інвестиційного клімату і підвищення ефективності інноваційної діяльності [1].

Існуюча система управління інвестиціями аграрних підприємств не

позбавлена недоліків, серед яких: 1) недостатня розробленість теоретико-методологічних і методичних засад впровадження інновацій та інвестування в умовах ринкової трансформації; 2) обмеженість важелів сприяння активізації інвестиційної діяльності, насамперед, у напрямку більш широкого притягнення фінансових ресурсів; 3) недостатнє використання в управлінні інвестиційною діяльністю організаційно-планових регуляторів, що повинні стати одним із найважливіших аспектів активізації інвестування. Водночас існує великий розрив між потенціалом виробництва і можливостями його фінансування, що є свідченням недосконалості інвестиційної діяльності в аграрній сфері країни. Все це вказує на необхідність використання усього комплексу важелів (державних й ринкових) для формування інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва і залучення достатнього для діяльності підприємств обсягу інвестиційних ресурсів у вітчизняну економіку [2].

Інвестиційна привабливість не є окремим фінансово-економічним показником, а являє собою сукупність кількісних і якісних показників – оцінок зовнішнього й внутрішнього середовища (політичного, економічного, соціального, правового) та внутрішнього позиціонування об'єкта у зовнішньому середовищі, оцінкою його фінансово-технічного потенціалу, що дає змогу варіювати кінцевим результатом функціонування підприємств.

У сучасній економічній літературі немає чіткого визначення інвестиційної привабливості та системи її оцінок. Багато фахівців порівнюють інвестиційну привабливість до оцінки ефективності інвестиційних проектів, але інвестиційна привабливість підприємства є сукупністю характеристик його виробничої, комерційної, фінансової, управлінської діяльності та особливостей інвестиційного клімату, котра свідчить про доцільність здійснення інвестицій в це підприємство. [3, с. 119-137]. Перевагу отримує інвестиційно-привабливіший об'єкт, тому першочерговим завданням є максимальне підвищення інвестиційної привабливості

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захарін С.В. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку / С.В. Захарін // Фінанси України. – К., 2004 – № 10. – С. 72.
2. Гальчинский А. Становление инвестиционной модели экономического роста Украины / А. Гальчинский, С. Левочкин // Экономика Украины. – К.: 2004. – № 6.– С. 4-11.
3. Носова О.В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи / О.В. Носова // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 119-137.
4. Пасхавер Б.Й. Аграрний сектор національного багатства / Б.Й. Пасхавер // Економіка України. – 2013. - № 2. - С. 49-59.

**Самайчук С.І. – к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ
КУЛЬТУР В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції і, зокрема, зерна, є одним з основних показників, що характеризують діяльність сільськогосподарських підприємств. Від його величини залежить обсяг реалізації продукції, а виходить, задоволення потреб населення в продуктах харчування, а промисловості – у сировині. На всіх етапах розвитку суспільства проблема збільшення виробництва зерна відносилася до числа злободенних і актуальних в аграрній політиці, тому що від її рішення багато в чому залежить і успіх у розвитку усіх тваринницьких галузей, а в кінцевому рахунку – подоланні продовольчої кризи в країні. Тому дослідження проблеми економічної ефективності виробництва зерна у сільськогосподарських підприємствах та пошук шляхів її підвищення набуває особливої актуальності [1].

Посівна площа під зерновими культурами в Херсонській області за останні шістнадцять років коливалась від 584,7 у 2003 р. до 849,1 тис. га у 2011 р. (табл.1). Найвищий валовий збір і найвища урожайність були зафіксовані у 2015 р. – відповідно 2621,9 тис. т і 33,6 ц/га. У середньому за 2000-2015 рр. валовий збір зерна в Херсонській області становив 1658,4 тис. тонн.

Таблиця 1

Динаміка посівних площ, валового збору і урожайності зернових культур в Херсонській області

Роки	Посівна площа		Площа з якої зібрано урожай		Валовий збір		Урожайність	
	тис. га	у % до 2000 р.	тис. га	у % до 2000 р.	тис. т	у % до 2000 р.	ц/га	у % до 2000 р.
2000	712,7	100,0	677,7	100,0	1166,2	100,0	17,2	100,0
2001	849,1	119,1	822,4	121,4	2180,2	186,9	26,5	154,1
2002	840,8	118,0	705,3	104,1	1537,3	131,8	21,8	126,7
2003	584,7	82,0	456,7	67,4	404,6	34,7	8,9	51,7
2004	743,6	104,3	735,8	108,6	1935,7	166,0	26,3	152,9
2005	714,2	100,2	695,5	102,6	1539,3	132,0	22,1	128,5
2006	624,9	87,7	620,3	91,5	1474,2	126,4	23,8	138,4
2007	688,1	96,5	505,9	74,6	810,1	69,5	16,0	93,0
2008	674,0	94,6	669,2	98,7	2202,3	188,8	32,9	191,3
2009	747,2	104,8	738,8	109,0	1768,9	151,7	23,9	139,0
2010	704,6	98,9	685,3	101,1	1514,8	129,9	22,1	128,5
2011	768,9	107,9	765,1	112,9	2481,1	212,8	32,4	188,4
2012	642,2	90,1	579,3	85,5	1055,2	90,5	18,2	105,8
2013	796,2	111,7	759,8	112,1	1686,4	144,6	22,2	129,1
2014	772,7	108,4	761,0	112,3	2156,2	184,9	28,3	164,5
2015	782,4	109,8	780,5	115,2	2621,9	224,8	33,6	195,3

Джерело: [2]

Аналіз факторів формування валового збору зерна по всіх категоріях господарств Херсонської області за період 2000-2015 рр. показав, що в 2001, 2004, 2008, 2011, 2013, 2014, 2015 рр. виробництво зерна порівняно з попередніми роками збільшилося як в результаті розширення зібраної площі, так і за рахунок підвищення урожайності зернових культур. При цьому в загальній зміні валового збору зерна питома вага впливу інтенсивного фактора – урожайності становила лише 22,6%.

В середньому за період з 2000 по 2015 рр. у структурі посівних площ зернових культур найвищою була частка таких культур як озима пшениця, яка у 2000 р. складала 52,3%, а у 2015 р. збільшилась до 63,3%, та ярий ячмінь – який в 2015 р. складав 17,3%.

Слід зазначити, що сільськогосподарським підприємствам області вже зараз необхідно забезпечити себе новими високоякісними сортами і своєчасно проводити всі агротехнічні заходи, щоб мінімізувати в подальшому вплив кліматичних умов на обсяги зібраних площ і урожайність зернових культур і, як наслідок, на валові збори. Господарствам необхідно за сталих показників посівних і зібраних площ значну увагу приділяти підвищенню урожайності як головного чинника збільшення валових зборів зернових культур.

Реалізація виробленої продукції є одним із основних аспектів діяльності сільськогосподарських підприємств і завершальною стадією повного циклу кругообігу виробничих засобів. У процесі реалізації підприємству повертаються у вартісному виразі кошти, витрачені на виробництво та збут продукції. Рівень товарності зерна в Херсонській області протягом 2000-2015 рр. має тенденцію до збільшення (табл.2). Це пояснюється збільшенням посівних площ, і, відповідно, ростом валових зборів, а також підвищенням якості продовольчого зерна.

Таблиця 2

Динаміка рівня товарності зерна в Херсонській області

Роки	Валова продукція, тис. т	Товарна продукція, тис. т	Рівень товарності, %
2000	1166,2	553,8	47,5
2005	1539,3	563,3	35,6
2010	1514,8	727,0	48,0
2011	2481,1	900,9	36,3
2012	1055,2	509,3	48,3
2013	1686,4	644,9	38,2
2014	2156,2	880,0	40,8
2015	2621,9	1078,5	41,4

Джерело: [2]

За досліджуваний період рівень товарності зерна становив в середньому 42,4%. Це свідчить, що виробництво зерна є одним з небагатьох рентабельних видів сільськогосподарської продукції, за яку виробники отримують кошти.

Ефективність сільськогосподарського виробництва є результатом діяльності різних категорій господарств, взаємодії різних організаційно-економічних факторів, використання сукупності матеріально-технічних та інших

ресурсів. Протягом останніх років різко змінювалася кон'юнктура ринку і цінова ситуація, внаслідок чого прибутковість була вкрай нестабільною (табл. 3).

Так у 2013 р. від виробництва зернових культур було отримано збиток в сумі 69,8 млн.грн. рівень рентабельності був від'ємним і становив 7,3%. За весь інший період часу виробництво зернових в області було прибутковим, а рівень рентабельності відповідно становив в 2011 р. – 26%, в 2012 р. – 7,7%, в 2014 р. – 19,8%, в 2015 р. – 46,9%.

Таблиця 3

**Економічна ефективність виробництва зернових культур
в сільськогосподарських підприємствах Херсонської області**

Показники	Роки					2015 р. у % до	
	2011	2012	2013	2014	2015	2011 р.	2014 р.
Площа посіву, тис.га	765,1	579,3	759,8	761,0	780,5	102,0	102,6
Врожайність, ц/га	32,4	18,2	22,2	28,3	33,6	103,7	118,7
Валовий збір, тис.ц	24811	10552	16864	21562	26219	105,7	121,6
Собівартість 1 ц зерна, грн.	86,86	153,32	134,34	135,31	162,12	186,6	112,4
Реалізовано зерна усього, тис.ц	9009	5093	6449	8800	10785	119,7	122,6
Рівень товарності, %	36,3	48,3	38,2	40,8	41,4	5,1 в.п.	0,6 в.п.
Вартість реалізованої продукції, млн.грн.	1228,5	853,2	889,9	1642,8	3040,9	247,5	185,1
Середня ціна реалізації 1 ц зерна, грн.	136,36	167,52	138,00	186,70	281,96	206,8	151,0
Комерційна собівартість 1 ц зерна, грн.	108,18	155,59	148,83	155,85	191,93	177,4	123,2
Прибуток, млн.грн.	25,39	60,8	-69,8	271,4	971,0	382,4	357,8
Рівень рентабельності, %	26,0	7,7	-7,3	19,8	46,9	-20,9 в.п.	-27,1 в.п.

Зернове виробництво в сільськогосподарських підприємствах Херсонської області є однією з основних прибуткових галузей. Основним завданням подальшого розвитку зерновиробництва є освоєння прогресивних технологій вирощування зерна, створення товаровиробникам необхідних умов для їх діяльності, усунення великої кількості посередників і організація прямих зв'язків виробників з ринками збуту своєї продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Забуранна Л.В. Економічна ефективність виробництва зерна та шляхи її підвищення в сільськогосподарських підприємствах / Л.В. Забуранна // Економіка АПК. – 2014. – №3. – С. 55-61.
2. Статистичний щорічник Херсонської області за 2015 рік / За ред. В.А. Вознюка. – Херсон: Головне управління статистики у Херсонській області, 2016. – 488с.

**Сілецька Н.В. – к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ СТРАТЕГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ
АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА**

В умовах міжнародного поділу праці та державної спеціалізації міжнародна конкуренція посилюється. Пошук своєї ніші та утримання позицій на світовому ринку стають дедалі важчими. Українська аграрна продукція має бути унікальною, тобто не повинна мати аналогів у світі. Виникає необхідність у технологічному монополізмі за окремими напрямками для одержання монопольної ренти. Тому сучасна орієнтація економіки України на підвищення конкурентоспроможності обумовлює розвиток та активізацію інноваційної діяльності аграрного виробництва, без якої неможливе здійснення прогресивних структурних зрушень у країні, його оновлення як реального сектору економіки, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави. Активізація інноваційної складової економічного розвитку аграрного виробництва вимагає формування моделі його інноваційного розвитку, становлення інноваційного підприємництва, посилення інноваційного характеру виробничої діяльності. Такий комплекс дій сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, збереженню і примноженню інтелектуального потенціалу нації [2].

Стратегія економічного розвитку держави розглядається як система заходів, спрямованих на реалізацію довгострокових завдань соціально-економічного розвитку держави з урахуванням раціонального внеску регіонів у вирішення цих задач, що визначається реальними передумовами та обмеженнями їх розвитку [3].

Кожна країна повинна мати власну структуру інноваційної діяльності, враховуючи національні особливості. Структура інноваційної діяльності України пропонується в такому вигляді (табл. 1).

Таблиця 1

Структура інноваційної діяльності національного господарства

Сфера діяльності	Організації
Державна	Міністерства та відомства на рівні держави в цілому
Регіональна	Регіональні відомства, неприбуткові організації, що проводять дослідження, які контролюються державою
Підприємницька	Організації, які займаються розробленням або впровадженням нових технологій
Вища освіта і наука	Усі вищі навчальні заклади

Країни у сучасному світі змушені здійснювати пошук прийнятної моделі економічного розвитку, яка б забезпечувала національну

конкурентоспроможність і орієнтувала національну економіку на довгострокове зростання. Невдачі та прорахунки на цьому напрямі призводять до перманентних кризових потрясінь та збільшення диференціації.

Концепція національної конкурентоспроможності заснована на ефективному використанні у світовому поділі праці порівняльних переваг національних економік для експорту продукції до країн, де таких переваг немає, та імпорту продукції з країн, які мають переваги в порівнянні з національною економікою країни-імпортера. Друга половина ХХ століття характеризувалася переходом від статичних порівняльних переваг, які є природно заданими для країни, до динамічних, які випливають із здійснення національним урядом та корпоративним сектором конкурентної політики.

Значний прорив у технологіях та інформаційній сфері спонукає країни орієнтуватися на нові джерела конкурентних переваг та створювати їх. Сучасний етап пов'язаний із зайняттям чільного місця серед складових динамічних порівняльних переваг науково-технічними досягненнями та інноваціями на всіх стадіях життєвого циклу продукту, починаючи від створення товару або послуги, через просування його від виробника до споживача та закінчуючи наступною утилізацією.

З огляду на те, що на ринку фігурує і конкурує вже не окремий товар, а комбінований пакет товарів, послуг та інформації, конкурентоспроможність продукції залежить уже не лише від її конкретного виробника, а й від спроможності національного, зокрема і глобального загалом, середовища і його учасників до супроводження і використання цього продукту. Різко зростає вимога до цілісності цього середовища, кваліфікованості, дисциплінованості, платоспроможності його учасників. Саме це є причиною того, що перехідні країни поки що не в змозі оволодіти належним чином засадами конкурентоспроможної діяльності в глобальній економіці.

Інтегруюча властивість нової економіки веде до розвитку децентралізованих взаємозв'язків між суб'єктами господарювання, громадянськими та ринковими інститутами на національному та наднаціональному рівнях. Це обумовлює постійне посилення обмежень дієздатності національних урядів та, відповідно, загострює важливість кваліфікованих та ефективних управлінських дій суб'єктів господарювання, які повинні бути спроможними забезпечувати власну конкурентоспроможність у сучасній глобалізованій економіці.

Інноваційна модель розвитку економіки являє собою поєднання інноваційних пріоритетів, напрямів, механізмів, що спрямовані на формування інноваційного типу розширеного відтворення національної економіки.

Інноваційна модель розвитку економіки – це концепція, в якій визначені пріоритети та обґрунтовані якісні і кількісні критерії інноваційного напрямку розвитку економіки, що покладені в основу стратегічної інноваційної політики держави.

Така модель являє собою сукупність взаємозалежних та взаємодоповнюючих елементів, головними з яких є: система продукування

наукових знань та інновацій, система освіти та підвищення кваліфікації, система комерціалізації наукових знань та інновацій, система використання інновацій, система управління і регулювання інноваційним розвитком економіки.

Інноваційній моделі притаманна пріоритетність розвитку освіти і науки, науково-дослідних робіт і конструкторських розробок. Розвиток інтелектуального потенціалу сприяє науково-технічному прогресу, соціально-економічному розвитку, формує в суспільстві культуру нововведень та дух новаторства, витісняє застарілі товари та технології, підходи до управління та організації, тим самим забезпечуючи структурну перебудову економіки.

Успіх втілення інноваційної моделі залежить від таких складових: ефективності національної політики підтримки інноваційного підприємництва у провідних галузях економіки країни; від державної підтримки підприємств і організацій, що розробляють та впроваджують інновації і сприяють інтенсифікації виробничої діяльності [1].

Провідні держави світу прискорили свій соціально-економічний розвиток на основі реалізації нової аграрної політики, ключовою ідеєю якої є перехід до інноваційного типу економічного зростання. Сучасна роль держави в реалізації аграрної політики полягає у формуванні оптимальної структури аграрного виробництва та виробничої інфраструктури, що відповідає повному інноваційно-інвестиційному циклу; забезпеченні формування збалансованого нормативно-правового поля для ефективного розвитку аграрної промисловості та її прискореного розвитку за рахунок розширеного інвестування, подальшого збільшення внутрішніх і зовнішніх ринків збуту [4].

Сьогодні очевидно, що сталий розвиток аграрного виробництва в Україні не може бути забезпечений лише структурними перетвореннями чи організаційними змінами, як і іншими окремими елементами та механізмами. Необхідний цілий комплекс економічних механізмів, найважливіші з яких – інвестиційні, грошово-кредитні, бюджетні, податкові, науково-технічні, інноваційні. Ще одна умова – діяльність відповідних інститутів, створення яких ініціює держава і які органічно вписуються в економічну систему, забезпечуючи її ефективне функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панасюк О. Б. Залучення інвестицій в аграрний сектор економіки / О. Б. Панасюк // Економіка АПК. — 2010. — № 6. — С. 51—53.
2. Сапун Л. В. Проблеми формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Л. В. Сапун // Механізм регулювання економіки. — 2008. — № 1. — С. 212—218.
3. Сидорова А. Напрями інноваційного розвитку в промисловості України / А. Сидорова // Економіка України. — 2009. — № 3. — С. 19—26.
4. Сіренко Н. М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України : монографія / Н. М. Сіренко. — Миколаїв, 2010. — 416 с.

**Соколова Л.В. – Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон, Україна
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ
ЯК НАПРЯМКУ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО СЕЛА**

В умовах кризових явищ в економіці України не спостерігається позитивних змін на селі, навпаки росте безробіття, трудова міграція молоді, збільшення частки населення передпенсійного та пенсійного віку, що неминуче приводить до занепаду села. Крім того існує постійна негативна тенденція прискореного скорочення кількості сільського населення, лише за останні 3 роки на -911668 осіб в цілому по Україні, з них на -4463 осіб по Херсонській області (табл. 1). Як наслідок відбувається скорочення кількості сільських населених пунктів, що призводить до втрати етнічної самобутності та культурних цінностей. Змінити ситуацію можливо лише реалізувавши концепцію багатофункціонального розвитку сільської місцевості, яка передбачає поряд з аграрним виробництвом активізацію розвитку невиробничої сфери, зокрема сільського зеленого туризму.

Таблиця 1

Чисельність наявного населення, осіб [6]

	2014	2015	2016
УКРАЇНА	45 426 249	42 929 298	42 760 516
Міське населення	31 339 017	29 675 358	29 584 952
Сільське населення	14 087 232	13 253 940	13 175 564
Херсонська область	1 072 567	1 067 876	1 062 356
Міське населення	656 222	653 540	650 474
Сільське населення	416 345	414 336	411 882

Туризм, є галуззю національного і світового господарства, яка характеризується високим рівнем доходу та інтенсивними темпами розвитку, та здійснює суттєвий вплив на транспорт, торгівлю, сільське господарство, будівництво та інші галузі стимулюючи не тільки економічний, а й соціальний розвиток територій, та збільшуючи надходження до місцевих та державного бюджетів.

Сільський зелений туризму отримав свій широкий розвиток із середини ХХ ст. у Великобританії та США. В країнах Європейського Союзу цей напрямок туризму вважається основною складовою економічного підйому сільських територій. В Україні сільський туризм зародився недавно і відразу став одним із пріоритетних напрямів забезпечення комплексного розвитку сільських територій, створення нових можливостей для вирішення їх соціально-економічних проблем, сприяння зайнятості населення, збереження народних традицій, промислів, культурної спадщини.

Сільський туризм – це відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях, який передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами [4].

Як узагальнене поняття він об'єднує в собі декілька вузькоспрямованих напрямків туризму, а саме: агротуризм, відпочинковий (відпочинок у селі), екотуризм (зелений). Агротуризм передбачає використання аграрного господарства для вивчення сільського способу життєдіяльності, відпочинковий – використання наявного вільного капітального житлового фонду, природного, рекреаційного, історико-архітектурного потенціалу для організації відпочинку міських жителів на селі, а екотуризм – активні подорожі для вивчення природи та культурно-етнографічних особливостей території.

Всі різновиди сільського туризму в Україні об'єднує сільське домогосподарство (селянська садиба, агрооселя), що виступає як база для туриста, створює та реалізує сільський турпродукт (комплекс послуг нічліжного, гастрономічного, екскурсійного й відпочинково-розважального обслуговування).

Надання послуг в сфері сільського зеленого туризму регулюється Законами України "Про туризм" та "Про особисте селянське господарство", Національним стандартом України "Послуги туристичні. Туризм сільський. Загальні вимоги". Розроблено проекти Законів: "Про сільський зелений туризм", "Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність".

Успішний розвиток сільського зеленого туризму можливий на територіях де для цього є необхідний рекреаційний потенціал який формується із ресурсної, інфраструктурної, іміджевої складової.

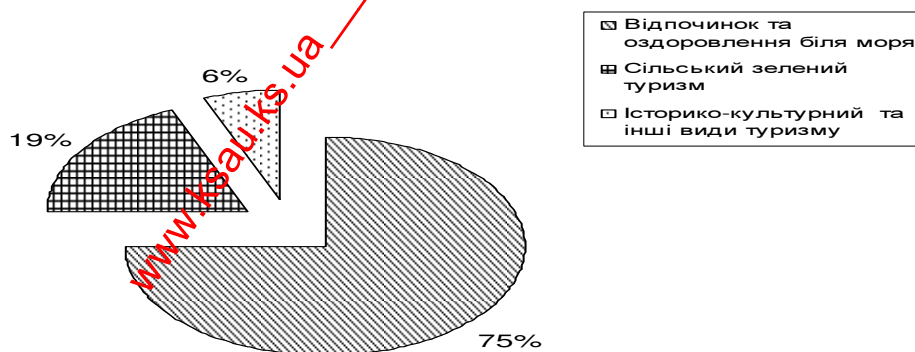

Рис.1 – Розподіл туристів Херсонщини за метою подорожі [5]

Херсонщина має унікальні для степової зони природні ресурси з неповторним комплексом природно-кліматичних умов, що робить деякі куточки її природи рекреаційно-привабливими для туристів, серед них: біосферні заповідники «Асканія-Нова» та «Чорноморський», екологічно чиста зона Коса Арабатська Стрілка, озеро Сиваш з цілющими чорними грязями, термальними джерелами, лікувальними розсолами, прибережна смуга Азовського та Чорного морів (понад 200 км. морських пляжів), острови Джарилгач та Бірючий, Тендрівська, Джарилгацька та Ягорлицька затоки, побережжя та плавні р. Дніпро, соснові ліси та піщані дюни. Ресурсний потенціал області також представлений історико-етнокультурними та соціально-економічними складовими (історичні місця, пам'ятники архітектури, шедеври храмового мистецтва, народні ремесла). Означений ресурсний потенціал дозволив

сформувати на території Херсонської області значну туристичну інфраструктуру, що складається із понад 346 туристичних об'єктів (санаторно-курортних закладів, готелів, ресторанів, музеїв), більше 90 туристичних маршрутів та різноманітних екскурсійних програм.

Херсонщина має значний ресурсний потенціал сільських територій: чисте природне середовище, низький рівень урбанізації та індустріалізації, обмежена інтенсивність сільськогосподарської діяльності, гармонійний агрокультурний ландшафт, наявність вільних приміщень та незайнятого населення. Однак лише 19% туристів (рис.1) прибувають до Херсонщини з метою здійснення сільського зеленого туризму, тому наявний ресурсний потенціал сільських територій використовується недостатньо, це створює подальші перспективи для розвитку означеного виду туризму.

Сільське населення Херсонщини здатне отримувати реальні доходи у сфері сільського зеленого туризму від таких видів діяльності, як: облаштування туристичних маршрутів; облаштування й експлуатація стоянок для туристів; робота гідом чи екскурсиводом; транспортне обслуговування туристів; егерська діяльність (полювання, аматорське та спортивне рибальство); прокат туристичного спорядження; послуги приймання туристів; кулінарні послуги; підготовка культурних програм; народні промисли; виробництво та реалізація туристам екологічно чистих продуктів харчування, ягід та грибів тощо [1].

Розвиток сільського зеленого туризму Херсонщини є однією з проектних пропозицій подальшого розвитку сфери туризму та курортів області для впровадження у 2016-2017 роках в рамках реалізації завдань Стратегії розвитку Херсонської області на період до 2020 року, затвердженої рішенням сесії обласної ради від 10.09.2016 №1296.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурова О.Б. Особливості розвитку сільського зеленого туризму в Херсонській області України / О.Б. Бурова // Вчені записки Університету «КРОК». – 2013. – Випуск 34. – С.256-261.

2. Волкова А.О. Проблеми та перспективи розвитку зеленого туризму як пріоритетної складової туристичної галузі України у XXI столітті / А.О. Волкова // Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання – 2013. – № 10. – Режим доступу – <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4021>

3. Папп В.В. Сільський зелений туризм як пріоритетний напрям розвитку сільських територій України / В.В. Папп // Агросвіт. – 2015. – №18. – С.17-22.

4. Рутинський М. Й. Сільський туризм: Навч. посіб. / М.Й. Рутинський, Ю.В. Зінько. – К.: Знання, 2006. – 271с.

5. Стратегія розвитку Херсонської області на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://khoda.gov.ua/strategiya-rozvitku-2020>

6. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2016 року: статистичний зб. / М.Б.Тімоніна; Державна служба статистики України. – Київ: ТОВ Видавництво «Консультант», 2016. – 85 с.

**Степанова І.В. - к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
НАПРЯМИ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ
АГРАРНОГО КОМПЛЕКСУ**

Основним елементом організаційно-економічного механізму технічного інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств повинна бути держава, яка за допомогою заходів підтримки має стимулювати процеси оновлення парку техніки, освоєння сучасних технологій, упровадження нових сортів рослин та порід тварин.

Але організаційно-економічний механізм інноваційно-інвестиційного розвитку не є системою, що обмежується тільки аграрним виробництвом. Найважливішим складником організаційно-економічного механізму являється ринок сільськогосподарської техніки, оскільки від рівня його функціонування залежить формування найголовнішої частини основних виробничих фондів сільського господарства - його технічної бази. Рівнем розвитку технічного потенціалу села визначаються темпи інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, зростання продуктивності праці його працівників.

Актуальність розвитку інноваційних впроваджень у аграрну сферу підтверджують дослідження українських вчених, таких як Андрійчук В.Г. [1], Білецька Н.В., Клокар О.О. [2], Сіренко Н.М. [3], Юрчишин В.В. та ін.

Крім того, потрібно створювати інституційні механізми, які забезпечать всі необхідні умови для формування ефективної інноваційної діяльності. Здійснюватися інноваційна діяльність в аграрному секторі зможе за допомогою розгалуженої інфраструктури.

На сучасному етапі відносини підприємницької діяльності та процеси реструктуризації сільськогосподарських підприємств регулюються Господарським Кодексом України. Саме українське законодавство повинно створити умови для розвитку інституціональних умов виробничо-інноваційної діяльності підприємств, яка може бути успішною тоді, коли створюється та забезпечується ефективне функціонування інноваційної інфраструктури – сукупності підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, які залежно від функціонального призначення розробляють нові ідеї, створюють інновації, надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності вищого рівня та виробничо-інноваційної діяльності підприємств, а саме – фінансові, консалтингові, маркетингові, освітні тощо.

Для агропромислового комплексу України представниками інноваційної інфраструктури повинні бути агротехнопарки, інноваційні бізнес-інкубатори, венчурні підприємства, науково-дослідні інноваційні центри, консалтингові фірми тощо.

Оскільки регіони України мають різну сільськогосподарську спеціалізацію, то територіальним галузевим науково-технічним комплексом повинен стати агротехнопарк, який з організаційно-правової точки зору є юридично-самостійною структурою, і об'єднує в собі наукові, проектно-

конструкторські, освітні, технологічні, інформаційні агропромислові підприємства, діяльність яких ґрунтується на кооперативних засадах і координується з метою налагодження ефективного інноваційного процесу.

Наукові розробки в умовах агротехнопарків, як правило, здійснюються в його базовій структурі – бізнес інкубаторі, яких створюється для функціонування малих інноваційних і виробничих підприємств, що розробляють нову техніку, технології, послуги та поширюють їх між потенційними споживачами. Основною метою роботи бізнес-інкубаторів є підтримка малих сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, тому саме вони повинні надавати цим структурам необхідні консультації та рекламні послуги, забезпечувати потрібною інформацією, проводити експертизу інноваційних проектів, здійснювати пошук потенційних інвесторів та інше.

Забезпечуючи ефективну діяльність малих підприємств, бізнес-інкубатори мають метою сприяти створенню нових фірм, оскільки привласнюють частину прибутку. Підприємства, які ними створені, також опікуються ними протягом декількох років. Перевага таких підприємств в тому, що при створенні вони вже націлені на високотехнологічний продукт, виготовлений, як правило, за допомогою передового обладнання. Це забезпечує підприємствам, що створені за допомогою бізнес-інкубаторів, високопродуктивну діяльність та високу прибутковість.

Для ефективного впровадження інноваційної діяльності становлення інноваційно-інвестиційної моделі розвитку країни, і в тому числі і АПК, необхідне істотне вдосконалення методів використання висококваліфікованої робочої сили, яка могла б працювати в сфері високих технологій. Нажаль, в умовах української економіки, особливо в аграрному секторі, роботодавець не готовий виплачувати достойну заробітну плату, особливо в невеликих підприємствах. Вирішити цю проблему можливо за допомогою передачі виконання складних завдань фірмам, що працюють в галузі високих технологій, або створювати умови для таких фахівців у регіональних технопарках.

В Україні є великі можливості, саме завдяки її кадровому потенціалу, для розвитку індустрії високих технологій, що, в свою чергу, повинно сприяти зростанню інноваційних впроваджень у всіх галузях, і в першу чергу в аграрній, як найбільш поширеній в країні.

Кожне підприємство, плануючі свою діяльність, застосовує ті чи інші види стратегій. І, якщо підприємство розробляє свою інноваційну стратегію, як частину стратегії розвитку, воно повинно чітко проаналізувати зовнішнє та внутрішнє середовище, витрати, що потрібно здійснити для їх придбання, довготривалість конкурентної переваги на ринку продукції, що виготовлена за допомогою інноваційних впроваджень: чи застосовується ця інновація вперше, чи вона вже була застосована іншими підприємствами. Тобто яка ступінь ризику при її впровадженні у виробництво. Таким чином, інноваційна стратегія аграрного підприємства відображує його реакцію на зміну зовнішнього середовища і спрямована на розвиток потенціалу даного суб'єкта господарювання, який забезпечує нову якість виробництва та менеджменту.

Ефективна інноваційна стратегія повинна бути орієнтована на впровадження не просто нових машин, механізмів, обладнання тощо, а новітньої техніки, відповідати вимогам нових технологій.

В умовах поширення конкуренції, важливість правильно обраної інноваційної стратегії підвищується. Відбувається загострення конкурентної боротьби, яку неможливо виграти без впровадження інновацій, оскільки старі методи конкуренції, такі як цінова, неефективні в умовах НТП.

Як було вже зазначено, більшість аграрних підприємств не спроможні здійснювати фундаментальні прикладні та наукові дослідження через їх високу капіталомісткість, та при відсутності робочих кадрів належної кваліфікації, то в більшості випадків такі підприємства зорієнтовані як на закупівлю новітніх засобів виробництва, технологій та сировини, а також вони в змозі закупати вже розроблені ноу-хау та впроваджувати їх у виробництво, адаптуючи такі новації для умов цих суб'єктів господарювання.

Кожне аграрне підприємство повинно обрати одну з видів інноваційних стратегій, серед яких може бути, наприклад, наступальна інноваційна стратегія, що здійснюється у короткостроковому періоді, може використовуватися великими агрофірмами та агрохолдингами.

Має місце також імітаційна інноваційна стратегія, коли фірми копіюють успішні інновації інших фірм купуючи ліцензії, які вже були впроваджені та успішно проявили себе на ринку. Така стратегія спрямована на мінімізацію ризику і застосовується, як правило, середніми за величиною фірмами або, наприклад, фермерськими господарствами.

Слід звернути увагу на залежну інноваційну стратегію, що притаманна аграрним підприємствам, які не є виробниками продукції кінцевого споживання та знаходяться в технологічному ланцюгу з іншими аграрними підприємствами. Вони повинні дотримуватись певних технологій, що відповідають технологічному ланцюгу фірм, працюючих на кооперативних засадах. Таких підприємств в аграрному секторі достатньо багато, і, при створенні певних інфраструктурних елементів, це потрібно враховувати.

Існує також традиційна інноваційна стратегія, яка сьогодні, нажаль, більш розповсюджена. Вона характерна для фірм-консерваторів, на яких нововведення відбуваються рідко, та після впровадження закріплюються на тривалий час.

Таким чином, кожне підприємство застосовує, або може застосовувати ту чи іншу інноваційну стратегію відповідно до своїх можливостей, потреб та вимог ринкового середовища у якому воно працює.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник / В.Г. Андрійчук – К. : КНЕУ, 2013, 779 с.
2. Клокар О.О. Аналіз і вдосконалення інноваційного забезпечення агропромислового виробництва / О.О. Клокар // Бізнес інформ. – 2011. – №8 – С. 69–75.
3. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України : [монографія]. – Миколаїв, 2010. – 416 с.

Танклевська Н.С. – д.е.н., професор
Ковальова А.О. – аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Фінансовий потенціал є складовою економічного потенціалу, який визначає конкурентоспроможність, рівень економічного розвитку підприємства. Постійна зміна параметрів фінансового потенціалу дозволяє виявити негативні тенденції, що можуть негативно вплинути на функціонування сільськогосподарського підприємства. У зв'язку з постійними змінами зовнішнього і внутрішнього середовища у суб'єкта господарювання дедалі частіше виникає необхідність розробки заходів щодо удосконалення формування шляхів забезпечення ресурсами фінансовий потенціал для ведення стабільної господарської діяльності.

Фінансові ресурси, що у загальному вигляді представляють собою сукупність фондів грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні різних суб'єктів економіки (держави, галузі, підприємств), характеризують лише одну із складових фінансового потенціалу – фактично спожиту його частку. Натомість фінансові ресурси в принципі не можуть враховувати цілий ряд особливостей фінансового потенціалу, як-то можливість реалізації прихованих резервів, здатність до збільшення обсягів фінансових ресурсів, ймовірність отримання додаткових інвестиційних ресурсів тощо. Саме нездатність поняття "фінансові ресурси" описати всі можливості економіки по генерації різних фінансових потоків і обумовлена виникнення поняття "фінансовий потенціал" [1, с. 121].

Фінансовий потенціал є складною, динамічною системою, елементи якої пов'язані та взаємозумовлені. Кожен з елементів залежить від рівня розвитку підприємства, конкурентної позиції, можливості залучення та поєднання окремих видів джерел фінансування, ефективності системи управління. Кожен з елементів залежить від рівня розвитку підприємства, конкурентної позиції, можливості залучення та поєднання окремих видів джерел фінансування, ефективності системи управління. Управління фінансовим потенціалом підприємств є цілеспрямованим управлінським впливом на фінансові ресурси з метою досягнення фінансового добробуту підприємств і нарощування рівня їх фінансового потенціалу для розвитку й відновлення виробництва на його інноваційній основі [2, с.73].

Процес формування структури потенціалу має різні трактування в наукових джерелах. Наприклад, Краснокутська Н. стверджує, що формування потенціалу підприємства є одним з напрямів його економічної стратегії та передбачає створення й організацію системи ресурсів та компетенцій таким чином, щоб результат їхньої взаємодії був фактором успіху в досягненні стратегічних, тактичних та оперативних цілей діяльності підприємства.

При цьому, Герасимчук В.Г. формування потенціалу підприємства ототожнює з процесом реалізації заходів щодо забезпечення ринкових можливостей підприємства шляхом зміни його характеристик і властивостей до необхідного рівня відповідно до поставлених цілей [3, с. 259].

В основу формування фінансового потенціалу аграрних підприємств включають: активи, капітал підприємства, джерела грошових надходжень, валові накопичення, дохідність підприємств, які є складовими внутрішнього потенціалу, а інвестори підприємства, фінансові та не фінансові інститути, страхові компанії є складовими зовнішнього потенціалу [4, с. 111].

В основу визначення параметрів фінансового потенціалу з використанням відносних показників ефективності (показників ділової активності), покладено інтегральний показник рівня фінансового потенціалу сільського господарства, який розраховується як середнє геометричне показників ефективності – факторів формування фінансового потенціалу галузі. При чому, з огляду на вагомість фінансових ресурсів та їх джерел як факторів формування фінансового потенціалу, вважається доцільним розглядати не показник ділової активності, а враховувати сукупний вплив складових показників: оборотність готової продукції, дебіторської заборгованості, грошових коштів, їх еквівалентів та поточних фінансових інвестицій, довгострокових кредитів банків, короткострокових кредитів банків, державної фінансової підтримки [1, с. 122].

Параметри фінансового потенціалу підприємства варто досліджувати у двох напрямках: показники у динаміці, що дозволяють виявити та попередити негативні тенденції у функціонуванні фінансової сфери підприємства; моментні показники, що характеризують поточний фінансовий стан підприємства, та можуть бути використані як основа для короткострокових управлінських рішень; оцінка показників проводиться на основі порівняння з нормативними значеннями даних показників.

Рівень наявного у підприємства фінансового потенціалу визначається обсягом та якістю накопичених у підприємства фінансових ресурсів (стану активів, рівня ліквідності, можливостей та обсягів залучення кредитів). Технологія діагностики та визначення рівня фінансового потенціалу складається з трьох блоків. Перший блок – визначення й характеристика рівнів фінансового потенціалу та його оцінка за фінансовими показниками. Другий блок – оцінка фінансового потенціалу за критеріями "своєчасність та повнота розрахунків за своїми борговими зобов'язаннями у поточній та довгостроковій перспективі" та "можливість залучення інвестиційних та кредитних ресурсів". Третій блок – комплексна експертна оцінка фінансових можливостей та резервів підприємства. Нині пропонується багато методів діагностики фінансового потенціалу: грошової оцінки елементів потенціалу, індексний, ресурсно-регресійний, індикативний, результатний, коефіцієнтний, експертний підходи [2, с.74].

Виділені властивості потенціалу та фінансового потенціалу підприємства дозволили сформувані основні принципи, які слід покласти в основу формування фінансового потенціалу підприємства:

- кожний виділений елемент фінансового потенціалу повинен узгоджуватись із загальними цілями функціонування підприємства і не суперечити їм;

- фінансовий потенціал повинен органічно взаємодіяти з іншими сформованими потенціалами підприємства (виробничим, управлінським, маркетинговим, інноваційним тощо);

- формування фінансового потенціалу повинно відбуватись одночасно з процесами створення інших складових потенціалу підприємства;

- поєднання та функціонування окремих елементів фінансового потенціалу повинно враховувати принцип розвитку підприємства, тобто синергетичний ефект, одержаний при поєднанні елементів фінансового потенціалу, який повинен бути позитивним;

- фінансовий потенціал повинен бути похідним від виробничого потенціалу;

- система фінансового потенціалу повинна бути відкритою для можливості додавання нових елементів фінансового потенціалу, які не повинні знижувати синергетичний ефект від фінансового потенціалу в цілому [3, с. 260].

Оскільки, фінансовий потенціал за своєю сутністю повинен відображати не лише наявні, а й потенційні можливості підприємства, відповідно показник рівня його використання повинен відображати рівень досягнення максимально можливих фінансових показників. З огляду на це, більш доцільно для діагностики рівня використання фінансового потенціалу підприємства використовувати інтегральний показник найвищих фінансових результатів підприємства, нормований за еталонними значеннями. Потім доцільним є визначення коефіцієнта невідповідності фактичного рівня фінансового потенціалу підприємства еталонному. Варто зауважити, що основним чинником дестабілізації фінансового потенціалу є зовнішнє середовище функціонування, тому рівень фінансового потенціалу залежить не лише від наявності ресурсів, але й від умов доступних до них [2, с. 74].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Трусова Н.В. Макроекономічний аналіз факторів формування фінансового потенціалу сільського господарства / Н.В. Трусова // Облік і фінанси. – 2015. - №1. – С. 121-122.

2. Гудзь О.Є. Діагностика та управління фінансовим потенціалом підприємства / О.Є. Гудзь // Облік і фінанси. – 2015. - №1. – С. 73-74.

3. Саух І.В. Фінансовий потенціал підприємства: принципи та особливості його формування / І.В. Саух // Бізнесінформ. – 2015. - №1. – С. 259-260.

4. Танклевська Н.С. Фінансовий потенціал аграрних підприємств / Н.С. Танклевська, В.О. мірошніченко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2015. – Ч.3, №200. – С. 111.

Танклевська Н.С. – д.е.н., професор
Мірошніченко В.О. – аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ОСНОВНІ СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПОСИЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО
ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Зважаючи на фундаментальну важливість фінансового потенціалу аграрних підприємств необхідно зазначити, що для господарюючих суб'єктів галузі головними стратегічними орієнтирами має бути досягнення високої фінансової безпеки, фінансової незалежності та стабільності діяльності. Слід акцентувати увагу, що на нашу думку стратегічні орієнтири фінансового потенціалу аграрних підприємств знаходяться у тісній взаємодії. Оскільки, погіршення індикаторів фінансової безпеки, неодмінно порушує стан фінансової стабільності, впливаючи на фінансову незалежність. А тому у практичній діяльності вони мають застосовуватися у комплексі.

Особливої уваги потребує фінансова безпека аграрних підприємств як стратегічний орієнтир посилення їх фінансового потенціалу. Зауважимо, що на нашу думку реалізація даного вектору повинна здійснюватися за такими напрямками: збільшення прибутковості та зниження витрат підприємства; якісне управління оборотними коштами; фінансовий менеджмент підприємства; використання сучасних методів бенчмаркінгу для посилення конкурентоздатності; контролінг діяльності; планування грошових потоків. Нарощення прибутковості діяльності дозволить значно підвищити стан фінансової безпеки, оскільки обсяг фінансових ресурсів зростатиме. Відповідно відбуватиметься збільшення фінансового потенціалу аграрного підприємства. Використання бенчмаркінгу у діяльності аграрних підприємств сприятиме посиленню конкурентних переваг господарюючого суб'єкта, що також стимулюватиме збільшення дохідної частини бюджету підприємства, крім того впливає на їх репутацію[1].

Фінансова стабільність є тим стратегічним орієнтиром посилення фінансового потенціалу аграрних підприємств забезпечення якого у сучасних умовах є досить складним завданням [2]. Такі обставини пов'язані із значним втручанням зовнішнього середовища на даний процес. Тому ключовим завданням на нашу думку у контексті реалізації даного вектору варто назвати створення умов гнучкості фінансової системи. Аграрні підприємства мають створювати резервний фонд, щоб в умовах непередбачуваних обставин скористатися його можливостями. Разом з тим сприятимуть фінансовій стабільності попередження кризових явищ, страхування фінансових ризиків, нівелювання ймовірності банкрутства й фінансове планування.

Крім того недопустимим є перевищення концентрації позикового капіталу. Відхилення відповідного показника від нормативних значень знижує фінансовий потенціал аграрного підприємства, впливаючи на його фінансову стабільність[3]. Необхідно зауважити, що у діяльності аграрних

підприємств не завжди вдається використовувати виключно власний капітал. За умови використання кредитних ресурсів варто приділяти значну увагу забезпеченості кредити, що значно впливає на фінансову стабільність підприємства. Значна роль належить також діагностиці дебіторської заборгованості.

Звернемо увагу, що ефективним елементом забезпечення фінансової стабільності аграрного підприємства має бути формування фінансової стратегії. Головними завданнями фінансової стратегії є такі: визначення способів проведення успішної фінансової стратегії та використання фінансових можливостей; визначення перспективних фінансових взаємовідносин із суб'єктами господарювання, бюджетом, банками та іншими фінансовими інститутами; фінансове забезпечення операційної та інвестиційної діяльності на перспективу; вивчення економічних та фінансових можливостей імовірних конкурентів, розроблення та здійснення заходів щодо забезпечення фінансової стійкості; розроблення способів виходу із кризового стану та методів управління за умов кризового стану підприємств[4].

Одним із чинників, який впливає на фінансовий потенціал варто назвати недостатність фінансових ресурсів, причиною якого може бути низькі прибутки, високі витрати та неефективне управління оборотними засобами. Показником низького рівня доходів та високого рівня витрат аграрних підприємств буде прибуток, тоді як неефективне управління оборотними засобами виражається через операційний грошовий потік. Вважаємо, що для покращення фінансового потенціалу аграрних підприємств варто дотримуватися положень технології тотального управління грошима (total cash management). Метою тотального управління грошима (TCM) є забезпечення ефективних грошових потоків та їх ефективне використання. Тому, TCM поєднує такі головні елементи, що забезпечують підвищення фінансового потенціалу аграрних підприємств: бюджетування капіталовкладень, управління фінансовими ресурсами, поточне бюджетування, управління товарними запасами, збір дебіторської заборгованості, контроль та управління затратами, постійне управління фінансовими ресурсами.

Посилення фінансового потенціалу аграрних підприємств повинно базуватися на визначених стратегічних орієнтирах, притаманних кожному господарюючому суб'єкту. Їх арсенал має відповідати існуючим вимогам та цілям підприємства. Вважаємо доцільним аграрним підприємствам приймати управлінські рішення орієнтуючись на матрицю стратегічних орієнтирів посилення фінансового потенціалу, яка має розраховуватися за даними суб'єкта господарювання.

Виходячи із визначених стратегічних орієнтирів, вважаємо головними індикаторами, що засвідчать посилення фінансового потенціалу мають бути: індикатори фінансової безпеки (коефіцієнти платоспроможності, фінансування, рентабельності та росту прибутку), індикатори фінансової

незалежності (коефіцієнти фінансової незалежності (автономії), фінансової залежності (мультиплікатор власного капіталу), концентрації позичкового капіталу, фінансового ризику, довгострокової заборгованості й покриття відсотків (покриття фінансових витрат)) та індикатори фінансової стабільності (коефіцієнти концентрації власного та позикового капіталу, співвідношення позикового і власного капіталу й коефіцієнт забезпеченості за кредитами)[5].

Отже, стратегічними орієнтирами посилення фінансового потенціалу аграрних підприємств слід виокремлювати фінансову безпеку, забезпечення якої досягається шляхом контролінгу діяльності, планування грошових потоків, збільшенням прибутковості діяльності; фінансову незалежність у контексті стимулювання фінансової грамотності господарюючих суб'єктів, співпраці із надійними партнерами; та фінансової стабільності, досягнення якої буде можливим завдяки нівелюванню ймовірності банкрутства, страхування фінансових ризиків й управління кредиторською і дебіторською заборгованостями. Своєчасна та комплексна реалізація заходів сприятиме посиленню фінансового потенціалу, покращенню інвестиційної привабливості підприємств галузі і створюватиме умови для ефективного розвитку господарюючих суб'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Танклевська Н.С. Забезпечення бенчмаркінгу в економічній безпеці сільськогосподарських підприємств / Н.С. Танклевська, Н.М. Голович // Таврійський науковий вісник. – 2014. – Вип. 87. – С. 301–305.
2. Худолій Л.М. Механізм фінансового забезпечення функціонування аграрних підприємств України на середньострокову перспективу / Л.М. Худолій // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2015. – Вип.222 – С. 8-14.
3. Стецюк П. А. Управління кредитоспроможністю підприємства: теоретичні та практичні аспекти / П. А. Стецюк, О. Є. Гудзь // Облік і фінанси. - 2014. - № 3. - С. 110-116.
4. Танклевська Н.С. Основи формування фінансової безпеки функціонування сільського господарства як базису економічного зростання країни / Н.С. Танклевська // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2015. – Вип.222 – С. 15-20
5. Танклевська Н.С. Фінансовий потенціал аграрних підприємств / Н.С. Танклевська, В.О. Мірошніченко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2014. – Вип.200. Ч.3 – С. 109-115.

Танклевська Н.С. - д.е.н., професор
Ярмоленко В.В. - аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
ОБОВ'ЯЗКОВЕ І ДОБРОВІЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ У СІЛЬСЬКОМУ
ГОСПОДАРСТВІ

Сільське господарство об'єктивно, внаслідок своїх особливостей, є галуззю із вищим ризиком порівняно з іншими галузями національної економіки. Ризик у сільському господарстві полягає у відсутності гарантій отримання запланованих виробничих результатів під впливом природних чинників. Визначаючи втрати і збитки викликані природними або стихійними чинниками, треба враховувати не лише втрати майна (будинки, машини, тощо), а й втрати урожаю, приплоду, продуктивності.

Зменшення та розподіл ризиків аграрних товаровиробників здійснюється через механізм страхування. В економічно розвинутих країнах страхування розглядається як один із найважливіших інструментів управління ризиком і популярний не лише на великих аграрних підприємствах, але і у середовищі малого та середнього бізнесу [3].

Головною метою страхування в аграрному секторі економіки є стабілізація виробництва шляхом відшкодування втрат внаслідок несприятливих подій, настання яких не можна передбачити у часі та просторі. Страхування є оптимальним способом подолання сільськогосподарських ризиків від несприятливих погодних подій, яке забезпечує безперервність, збалансованість і стабільність розвитку аграрного ринку та одним із ефективних методів повернення збитків в аграрному секторі, оскільки страхові компанії заздалегідь формують необхідні резерви для майбутніх виплат, не вдаючись до внутрішніх і зовнішніх позик.

Існують дві основні форми страхування: обов'язкове і добровільне.

Згідно з Законом України "Про страхування" 1 (Стаття 7, пункт 11) [2], обов'язковим є "страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності". Водночас, законодавство не передбачає відповідальності за не страхування, отже, в даному конкретному випадку обов'язковість не означає обов'язковості участі сільськогосподарських виробників у такому страхуванні.

Суб'єктами обов'язкового страхування є:

страхувальники — державні сільськогосподарські підприємства щодо врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень та сільськогосподарські підприємства всіх форм власності щодо врожаю зернових культур і цукрових буряків;

страховики — юридичні особи — резиденти України, які отримали в установленому порядку ліцензію на проведення цього виду обов'язкового страхування.

Об'єктом обов'язкового страхування є майнові інтереси, що не суперечать законодавству і пов'язані з неотриманням або недоотриманням врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, зернових культур і цукрових буряків — сільськогосподарськими підприємствами усіх форм власності.

До страхових ризиків, на випадок яких проводиться обов'язкове страхування, належать град, пожежа, вимерзання, ураган, буря, злива, зсув, повінь, сель, посуха, повне раптове знищення посівів карантинними шкідниками.

За правилами добровільного страхування за першим варіантом об'єкти страхування розбито на чотири групи:

1. Урожай сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень плодоносного віку.

2. Деревя й плодово-ягідні кущі, що зростають у садах, та виноградники. Не приймаються на страхування багаторічні насадження, знос або зрідження яких становить понад 70 %, а також ті що підлягають списанню з балансу.

3. Сільськогосподарські тварини, птиця, кролі, хутрові звірі, сім «і бджіл у вуликах.

4. Будівлі, споруди, сільськогосподарська техніка, об'єкти незавершеного будівництва, передавальні пристрої, силові, робочі та інші машини, транспортні засоби, сировина, матеріали, продукція. Не підлягають страхуванню тимчасові, дуже старі та не придатні для використання будівлі, а також споруди, що перебувають у зоні зсуву, обвалу, повені або іншого стихійного лиха (із моменту відповідного оголошення, зробленого органами влади, гідрометеослужбою і т. ін.). Не є об'єктом страхування ділова деревина та дрова на лісосіках і під час сплаву, документи, цінні папери, готівка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про страхування [Електронний ресурс]: Закон України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

2. Програма розвитку страхового ринку України на 2001-2004 роки. Затверджена Постановою КМ України від 2 лютого 2001р. № 98. –К.:Офіційний вісник, 2001. -№5.

3. Ключ С В. Добровільне страхування врожаю сільськогосподарських культур на основі індексу врожайності // Економіка АПК. - 2003. - №9. - С. 55 - 59.

4. Криворучко А.В. Розвиток страхового ринку в сільському господарстві // Економіка АПК. — 1997. - № 6. - С. 66-70.

3. Танклевська Н. Стан та перспективи розвитку державного фінансування сільськогосподарських підприємств України [Електронний ресурс] / Н. Танклевська, О. Супрун // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2013. — Вип. 1 (8). — С. 262-270. — Режим доступу до журн. : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13tnsspu.pdf>

**Тарахтей М.А. – Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон, Україна
ОСНОВНІ АГЕНТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ У
СИСТЕМІ ГОСПОДАРЮВАННЯ Й УПРАВЛІННЯ**

Українське державотворення на засадах демократії і гуманістичних цінностях Європейського співтовариства зумовлює необхідність здійснення глибоких соціально-економічних перетворень в агропромисловій сфері, спрямованих на освоєння ринкових відносин, поліпшення добробуту українського народу. Тут важливого значення набуває обґрунтоване визначення стратегічних напрямів та основного змісту системи соціально-економічних, духовних та організаційно-правових заходів щодо реформування всіх ланок сільськогосподарського виробництва, що визначає сутність державної аграрної політики. Їх основною метою є подолання відчуження сільськогосподарських товаровиробників від землі, засобів виробництва та результатів праці, що утворилося в наслідок десятиліть панування комуністичної ідеології та веденню планового господарства; формування сучасного конкурентоспроможного виробництва з виходом на світовий продовольчий ринок.

В такий чин, окреслюються основні сфери людської діяльності, які потребують відповідних змін. Насамперед це сфера: макроекономіки, державної аграрної політики та ідеології пересічної людини.

Макроекономіка.

Основними макроекономічними засадами досягнення поставленої мети повинні стати утвердження відносин власності на приватній основі на протипагу колишнім відносинам спільності на загальній, розвиток багатуокладної економіки, забезпечення соціальних перетворень на селі, перехід до ринкової економіки на протипагу пострадянської плановій. З цією метою необхідно створити умови для забезпечення еквівалентного міжгалузевого обміну, оптимізації агропромислового виробництва, розвитку демократизації системи господарювання й управління.

Аграрна політика.

Реалізація державної аграрної політики здійснюється через відповідні форми і методи аграрної реформи. Це стосується насамперед розробки Концепції аграрної політики України (до речі: на останньому засіданні Кабінету Міністрів України була розглянута та прийнята постанова “Про схвалення Концепції розвитку сільських територій” в якій було визначено шляхи створення умов, необхідних для розвитку сільських територій, через формування диверсифікованої сільської економіки, якісного середовища проживання на основі нарощування людського і соціального капіталів та розвитку партнерства держави, бізнесу, громад[1]). Метою розробки Концепції є затвердження консолідованих пріоритетних напрямів реалізації державної політики до 2025 року у сфері розвитку сільських територій.. Слід зауважити, що незважаючи на розробку ряду проектів та неодноразові спроби щодо її схвалення, затвердження Концепції аграрної політики країни у законодавчому порядку так і не відбулось.

Розвиток аграрної політики передусім передбачає формування відповідного

законодавчого поля, спрямованого на забезпечення державних гарантій здійснення аграрної реформи. Нинішня законодавча база в основному надає можливості поглиблювати і розвивати соціально-економічну перебудову на селі.

Суспільна свідомість.

Суспільна свідомість – безперечно основний чинник економічного добробуту країни. Досить згадати відомий вислів професора Преображенського – «руїна на зовні починається з руїни в мізках» – з оповідання М.Булгакова «Собаче серце». Макс Вебер у своїй праці «Протестантська етика та дух капіталізму» ретельно дослідив цей соціально-психологічний феномен, коли пануюча ідеологія суспільства впливає на загальний добробут усієї нації. І з ним важко не погодитись. У зв'язку з цим актуалізується питання про якість колективного світогляду та ідеологічних цінностей нашого суспільства. При цьому достеменно відомо, що для досягнення суттєвих позитивних змін в економіці і зокрема в аграрному комплексі принципово необхідний певний тип свідомості – *економічна свідомість*, яка продукуватиме *економічний тип мислення*. Економічне мислення здатне виявити, зафіксувати й тривалий час утримувати *економічний інтерес*; економічний інтерес структурує суспільство за *економічними соціальними ролями*, які визначають місце людини в системі економічних відносин і, в той же час, поєднання економічного інтересу та економічної соціальної стратифікації народжує економічну активність, від якої походить усе розмаїття економічної діяльності.

Економічна свідомість → економічне мислення → економічний інтерес → економічні соціальні ролі → економічна активність → економічна діяльність.

Проте сучасні реалії засвідчують, що свідомість українського соціуму (як і українського політикуму) є надто далекою від економічних стандартів. В думках нашого народу – що зовсім: радянські атавістичні стереотипи, релігійні догми, побутовий мотлох соціальних мереж і щоденних новин, страх, сум'яття тощо.

Відтак, для подолання кризової ситуації, необхідні системні звершення в трьох напрямках: макроекономіка, аграрне законодавство та формування економічного типу свідомості нашого суспільства.

Формування багатокладної аграрної економіки вимагає забезпечити свободу вибору селянам нових організаційно-правових форм господарювання на основі приватної власності на землю та засоби виробництва, досягти збалансованого поєднання державного регулювання економіки агропромислового виробництва з економічною свободою підприємств і організацій при переході до ринкових відносин.

Подолання кризового стану, що склався в аграрному секторі, забезпечення стабілізації виробництва, створення передумов для нарощування продовольчих і сировинних ресурсів в Україні, перехід до ринкової економіки відображає основну сутність нинішньої державної політики в Україні.

Здійснення аграрної реформи, як важливого засобу реалізації державної аграрної політики, має забезпечити на основі докорінних змін відносин власності глибокі соціально-економічні перетворення на селі. Економічна реалізація відносин власності полягає у тому, що ці відносини забезпечують одержання і

зростання доходів від застосування засобів виробництва для задоволення потреб споживачів.

В той же час, як зазначалося, ніяка реформа не можлива без певних змін в колективній свідомості і тут головним чинником перетворення соціальної свідомості в свідомість економічну виступає поняття «*приватної власності*» і це добре засвідчує історія світового бізнесу та економічний розквіт сучасних успішних країн.

Слід зазначити, що відносини власності в конкретних історичних умовах і конкретних суспільно-державних утвореннях характеризуються відповідним правовим режимом, тобто вони мають юридичний зміст. З цього випливає важливий висновок, що право власності є врегульованими законом суспільними відносинами щодо володіння, користування розпорядження засобами виробництва. До того ж, власність, що дуже важливо, є основою відносин в системі ринку.

Власність, як важлива економічна категорія суспільства, постійно знаходиться у динамічному розвитку. Кожний його етап або стадія реалізується в економічних інтересах власників, які виявляються в прояві певних, насамперед пануючих в суспільстві, економічних відносин. Вони виступають у конкретних суспільних формах, спрямованих на задоволення потреб суспільства, зокрема, у вигляді заробітної плати, прибутку, орендного доходу, цін, кредиту тощо. Слід підкреслити, що економічні інтереси власників знаходять свій прояв у певній системі, яка включає особисті, колективні, галузеві, а також економічні інтереси народу держави, різних професійних груп населення.

Соціально-економічна сутність власності проявляється в її функціях, насамперед, в управлінні суспільним виробництвом, в необхідності здійснення конкурентної боротьби між різними формами суспільного виробництва, в потребі обміну діяльністю виробників, досягненні соціальної справедливості в суспільстві.

В контексті виконання цих функцій важливо забезпечити ефективне управління суспільним виробництвом в Україні на демократичних засадах, якими передбачається орієнтація виробництва безпосередньо на споживача, на задоволення його потреб.

Розвиток форм власності поглиблює взаємодію продуктивних сил і виробничих відносин. З другого боку, розвиток виробничих відносин і, зокрема, форм власності, перебуває у прямій залежності від рівня розвитку продуктивних сил суспільства. Останні ж завжди розвинуті на стільки, на скільки розвинутий у ньому суспільний поділ праці.

Отже, «макроекономіка», аграрна «політика», суспільна «свідомість» та «власність» є тою основою, рівень науковості, масштаби, глибина і системність вирішення якої матиме визначальний вплив на характер та дієвість інших соціально-економічних перетворень у системі господарювання й управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <http://minagro.gov.ua/node/18534> – Олексій Павленко: Уряд схвалив Концепцію розвитку сільських територій // Мін. Аграрної політики та продовольства України.

**Фомішина В.М. – д.е.н., професор, Тарасюк А.В. – доцент
Прищепо В.С. – магістрант, Херсонський національний технічний
університет, м.Херсон, Україна**
***СТРУКТУРУВАННЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ НОВОЇ
ПАРАДИГМИ КОНКУРЕНТНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА***

Одним із найпоширеніших і найвживаніших критеріїв розвитку вважається економічна структура: певному етапу розвитку економічної системи іманентна відповідна структура. Зазвичай виділяють соціальну, галузеву, відтворювальну, регіональну і зовнішньоторговельну структури. Найголовніші зміни, характерні для структурування світового господарства на сучасному етапі розвитку, пов'язані із зростанням сфери послуг, розповсюдженням інформаційних технологій, глобальним розвитком фінансових ринків та фінансових відносин, а також видозміненням традиційних галузей.

Сучасну структуру виробництва вирізняють також радикальні зміни в функціонуванні традиційних секторів економіки, насамперед в аграрному.

Загально визнані ще недавно в економічній теорії та практиці державного регулювання традиційні підходи до аналізу проблем і особливостей функціонування аграрного сектору активно переглядаються, починаючи із останнього десятиліття ХХ ст. до нинішнього часу як в промислово розвинутих країнах, так і всьому світовому співтоваристві. Що стосується США і країн ЄС, то тут піддають сумніву і критичному аналізу основні теоретичні постулати так званої фермерської проблеми в сільському господарстві, а для світового господарства взагалі все важливішою проблемою стають потенційні можливості забезпечення продовольством зростаючого населення планети, з одного боку, та збереження при цьому планетарних ресурсів – з другого. В «Зведеному докладі про оцінку екосистем на порозі тисячоліття», підготовленому під егідою ООН в 2005 р., відмічалось, що світові запаси риби, морепродуктів і прісної води настільки вичерпані, що не в змозі задовольнити зростаючі потреби. Дослідження показали, що 15 із 24 екологічних системних послуг, підтримуючих життя на Землі, деградували, і негативні наслідки можуть посилитись найближчими десятиліттями [2].

Незважаючи на всезагальну глобалізацію і інформатизацію економіки, переважна частка фундаментальних потреб людства продовжує задовольнятися виробничими (індустріальна, як узагальнююче поняття та аграрна) її складовими. Хоча більшість експертів одностайно стверджують про падіння ролі і значення вторинного і тим більше первинного секторів і зростання ролі третинного сектору в сучасній економічній системі промислово розвинутих країн, чисельні статистичні дані свідчать про протилежне. Незважаючи на те, що в сільськогосподарському виробництві промислово розвинутих країн зайнято лише 3-5% населення, воно залишається сферою особливої уваги, адже саме воно забезпечує життєдіяльність суспільства. В

умовах постіндустріального функціонування в цій сфері відбуваються зміни в її якісній структурі і динаміці.

Зокрема, зростання технічного рівня сільськогосподарського виробництва призводить до суттєвого подальшого зростання продуктивності праці. За розрахунками експертів ООН, додана вартість, вироблена одним робітником в сільському господарстві Нідерландів, зросла в середньому із 22073 дол. в 1987-1989 рр. до 53819 дол. на початку XXI ст., Бельгії – із 28767 до 55874 дол., Данії – із 27379 до 54090 дол.

Відповідні показники склали в 1998-2000 рр. в Італії – 24827 дол, Німеччині – 29553 дол., Японії – 30806 дол., Великобританії – 34938 дол., Франції – 53785 дол. [4]. Ще вищими показниками ефективності сільського господарства в США.

Зростання технологічної ефективності в цих країнах забезпечує доцільність виробництва сільськогосподарської продукції як для власних потреб, так і на експорт. Починаючи із середини 60-х років, весь приріст експорту зерна припадає на північноамериканський регіон. США, Австралія і Південна Америка займають провідні позиції в експорті продукції тваринництва. Внаслідок цього зростає частка розвинутих країн в продукції світового сільського господарства. Якщо до Другої світової війни вона складала лише 10%, то нині – 30%. Коефіцієнт самозабезпеченості продовольством в розвинутих країнах за 60-90 рр. зріс із 99 до 113%. Це призвело до різкої зміни їх положення в міжнародній торгівлі, перетворивши в основних поставщиків продовольчих товарів на світовий ринок. Виробляючи 30% аграрної продукції, ці країни забезпечують 70% світового експорту сільськогосподарських товарів. І тільки 40% припадає на частку їх імпорту. Основними експортерами нині є США і країни ЄС. Поставляючи продовольство в 130 країн світу, США забезпечують 44% світового експорту пшениці, 55% необробленого зерна, 75% експорту соєвих бобів, переслідуючи при цьому свої геополітичні інтереси. На частку ЄС припадає близько 40% експорту м'яса [1].

Процеси, що протікають в аграрному секторі розвинутих країн, настільки суттєві, що дають підстави для формування, згідно висновків західних вчених, нової аграрної парадигми [4]. Основна ідея нової парадигми полягає в переході від моделі розвитку аграрного сектору за державної підтримки до ринково-ліберальної моделі.

Модель розвитку аграрного сектору за державної підтримки була домінуючою починаючи із 30-х років минулого століття і базувалась на тезі про визнання сільського господарства як проблемної галузі, котра функціонує в умовах хронічної нестабільності і нерівноваги. Джерелами нестабільності визнавались в довготривалому періоді: 1) цінова нееластичність попиту на сільськогосподарські продукти; 2) зсуви, котрі відбуваються протягом певного часу в кривих попиту і пропонування фермерських продуктів; 3) відносна іммобільність сільськогосподарських ресурсів. В короткостроковому періоді

основною проблемою була нестабільність доходів і відмінності між ними порівняно із доходами в цілому [3, с.241-244].

Аналіз процесів, що протікають в аграрному секторі, дозволяють виділити наступні економічні тенденції, котрі свідчать про нове місце і роль сільського господарства в народногосподарській структурі розвинутих країн. Так, останні дослідження західних вчених показують, що

-сільське господарство більше не є галуззю із низькими доходами: доходи фермерських домогосподарств в більшості промислово розвинутих країн вищі за середні для домогосподарств взагалі;

-сільське господарство стає галуззю, яка здатна конкурувати з іншими за ресурси, і тут, як і в інших галузях, забезпечується ринкова рівновага;

-державна політика доходів і цін на аграрному ринку має скоріше негативні, ніж позитивні наслідки для рівноваги і стабільності.

На основі розглянутих економічних тенденцій, які визначають основні параметри функціонування сільського господарства в розвинутих країнах, в колах економістів аграрників розвинутих країн сформувалась так звана парадигма конкурентного сільського господарства, яка визначає як сучасні погляди на розвиток сільського господарства, так і основні напрямки державної аграрної політики. Визначальною відмітною рисою останньої стає поступова відмова від політики підтримки фермерських цін і доходів, що підкріплено положеннями Домовленостей по сільському господарству Уругвайського раунду переговорів СОТ. Ідеї нової аграрної парадигми в останнє десятиліття частково знайшли відображення в США, в країнах ЄС, Новій Зеландії, Канаді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляев М.И. Основные тенденции развития сельского хозяйства по регионам мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://milogiya2007.ru/mireconom7.htm>

2. Казахстан на мировом аграрном рынке: достижения и перспективы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.centrasia.ru/newsA.php4?st=1161379680>

3. Макконнелл Кэмпбелл Р., Брю Стэнли Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т.: Пер.с англ. Т.2. –М.: Республика, 1992. – 400с.

4. Онегина В. Смена аграрной парадигмы и государственная аграрная политика в развитых странах / В.Онегина // Экономика Украины. – №11. – 2005. – С.62-72.

**Шепель Т.В. – к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна**

РОЛЬ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В ЕФЕКТИВНОМУ ФУНКЦІОНУВАННІ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Трудові ресурси відіграють надзвичайно важливу роль в ефективній діяльності будь-якого підприємства. Раціонально спрямований їх розвиток є основною умовою прискорення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності господарювання, удосконалення виробничих відносин, вирішення соціальних проблем у національній економічній системі. Як відомо, за останні роки в Україні склалася тенденція прогресуючого зменшення чисельності сільського населення, зростання частки населення старшого віку, значного зменшення чисельності і питомої ваги працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві. Досить широкі верстви економічно-активного сільського населення через згортання аграрного виробництва, незадовільне його інвестування, занепад сфери обслуговування не мають можливостей забезпечити себе робочими місцями. Чисельність, структура, віковий, статевий склад, економічна активність населення тощо є відображенням рівня розвитку як територій, так і підприємств, що на них господарюють [1, с.12]

Ефективність функціонування організації та її структурних підрозділів найбільшою мірою залежить від людини – безпосереднього учасника та керівника всіх процесів. В такому разі на перший план виходять інтелектуальні та професійні здібності, які визначають можливості підприємства ефективно функціонувати, тобто раціонально розподіляти ресурси і одержувати відповідний ефект.

Процес виробництва знаходиться у безперервному відтворенні ресурсів підприємства. При простому відтворенні їх кількісний і якісний склад не змінюється, а розширене відтворення передбачає відновлення виробництва у зростаючих масштабах та на періодично змінюваних техніко-технологічних засадах. Для такого відтворення в кожному наступному проміжку часу потрібні додаткові ресурси або ресурси більш високої якості. Підприємство може обрати екстенсивний шлях розвитку, коли відбувається його кількісний розвиток за рахунок кількісного збільшення обсягів ресурсів, необхідних для виробництва продукції, або воно може розвиватися інтенсивно. Якісний, або інтенсивний, шлях розвитку підприємства передбачає розширення виробництва на основі якісного поліпшення всіх його факторів, тобто раціонального використання всього ресурсного потенціалу. Він являє собою засоби, запаси, джерела, які є в наявності та можуть бути мобілізовані, приведені до руху, використаними для досягнення певних цілей, здійснення плану, вирішення якоїсь задачі, можливості окремої особи, суспільства, держави у певній області.

Аналіз теоретичних джерел показав, що потенціал підприємства базується на різних ресурсах, а його величина залежить від кількості та

якості ресурсів підприємства, оптимального їх сполучення. Таким чином, ресурсний потенціал являє собою можливості ресурсів, що можуть бути приведені до дії в процесі виробництва.

Джерелами формування ресурсного потенціалу підприємства є природні ресурси виробничого призначення, основні та оборотні фонди підприємства, інформаційні, фінансові та трудові ресурси, які є найбільш складним видом ресурсів у складі ресурсного потенціалу підприємства. Успіх роботи підприємства безпосередньо пов'язаний з вдалим вибором виду діяльності, навичками щодо роботи в ринкових умовах та наявністю достатньої кількості і якості ресурсів. Ресурси грають важливу роль для ефективної роботи підприємств, тому що вони є засобом для отримання прибутку. Розвиток виробництва, підвищення його ефективності досягається працею людей та їх соціально-економічною активністю. За результатами дослідження Світового Банку людський фактор забезпечує 64% економічного зростання в країнах з перехідною економікою, тоді як виробничі фактори – 16, природні чинники – 20% [2, с.8].

Для зростання продуктивності праці велике значення має забезпечення господарств кваліфікованими кадрами, здатними ефективно використовувати засоби виробництва, удосконалювати технології, впроваджуючи прогресивні форми організації і оплати праці на основі досягнень науково-технічного прогресу.[3,с.111-116]

Внутрішні	Зовнішні
1. Вік	1. Рівень життя
2. Стать	2. Економічний стан регіону
3. Сімейний стан	3. Стан ринку праці
4. Освіта	4. Рівень соціального забезпечення
5. Трудовий стаж	5. Морально-психологічний клімат у колективі
6. Досвід	6. Соціально – демографічна структура трудового колективу

Рис.1 – Чинники впливу на трудову активність населення

Усі чинники, які діють на продуктивність праці, можна поділити на дві групи. Перша група включає чинники, які діють у напрямку підвищення продуктивності праці, поліпшення організації праці і виробництва та соціальних умов життя працюючих. Другу групу становлять чинники, які негативно позначаються на продуктивності праці. До них належать несприятливі природні умови, погана організація виробництва і праці, напружена соціальна обстановка.

В умовах ринкової економіки значно зростає значення науково обґрунтованих критеріїв та системи показників ефективності використання трудових ресурсів. Критерії оцінки використання трудових ресурсів відрізняються на різних рівнях управління.

Важливою умовою підвищення використання трудових ресурсів є поглиблення спеціалізації та концентрації виробництва, розвиток міжгосподарської кооперації й агропромислової інтеграції.

Основні шляхи поліпшення використання трудових ресурсів такі:

- розвиток підсобних промислових виробництв і промислів;
- удосконалення структури виробництва і його науково-технічне оновлення;
- удосконалення економічного стимулювання працівників;
- розвиток підприємницької діяльності;
- зміна відносин власності й розвиток особистих підсобних виробництв;
- поліпшення соціальних умов працівників;
- урахування регіональних і галузевих умов використання праці.

Розвиток та вдосконалення засобів виробництва призводить до структурних зрушень в галузях народного господарства, обумовлює вдосконалення організації праці та управління, скорочує невиробничі втрати робочого часу. Умови виробництва підвищують вимоги до знань та професіоналізму, до структури та в цілому якісного складу кадрів підприємства. Соціальне значення оптимального статеві-вікового складу, освіти та рівня кваліфікації визначається у досягненні покращених демографічних умов, створенні відносин у колективі. Отже, для забезпечення ефективного функціонування підприємства і його ресурсного потенціалу, потрібно дослідити атрибутивні та кількісні характеристики трудових ресурсів, що є вирішальними для отримання підприємством бажаного рівня прибутковості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінювання: Навчальний посібник/ Н.С. Краснокутська. -К., 2005. -349с.
2. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Кадровий потенціал аграрних підприємств: управлінський аспект. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2005. – 370с.
3. Линенко А.В. Сутність й аналіз трудового потенціалу підприємства за показниками ефективності його використання/А.В. Линенко, О.Л. Шевченко//Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво.-2008.- №4.-С.111 -116

Шерман М.І. – д.пед.н., професор, Херсонський державний університет
Степаненко Н.В. – к.с.-г.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
Шерман Є.М. – к.е.н., провідний фахівець Херсонського навчально-
виховного об'єднання «Хабад».

РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТА
ПРОБЛЕМИ НАПОВНЕННЯ НАВЧАЛЬНИМ КОНТЕНТОМ
ДИСТАНЦІЙНИХ КУРСІВ

Сучасні соціально-економічні, клімато-географічні, ресурсні показники визначають специфіку та інвестиційну привабливість регіону, що є невід'ємною складовою його розвитку та передумовою зростання добробуту мешканців, розвитку соціальної та рекреаційної інфраструктури, виникнення нових форм підприємницької діяльності та зростання ділової активності в регіоні. У цьому зв'язку виникає необхідність дослідження, виявлення потенційних чинників удосконалення функціонування окремих підприємств або цілих галузей з урахуванням регіональної специфіки, адекватне реалізації їхнє представлення у світовому інформаційному просторі, обґрунтування, розробка та впровадження інноваційних підходів трансформації організаційно-економічного механізму розвитку підприємств харчової промисловості [1; 5; 6]. Зокрема, для Півдня України особливе місце останнім часом серед інвестиційних преференцій надається сільськогосподарському виробництву та переробній галузі, кінцевими результатами діяльності яких є харчові продукти різної ступені глибини переробки [5; 6].

Отже, окреслені регіональні проблеми зумовлюють доцільність, актуальність та своєчасність дослідження проблем удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку підприємств харчової промисловості Півдня України, висвітлення шляхів вирішення цих проблем, створення навчального та інформаційно-довідкового ресурсу щодо збільшення інвестиційної привабливості регіону та, зокрема, його агропромислового сектору.

На нашу думку, шляхами вирішення наведених вище проблем є наступні:

- розробка прогнозів індексу рівня розвитку підприємств регіону на основі наявних статистичних даних з використанням кореляційно-регресійного аналізу;
- доповнення існуючих дистанційних курсів з дисциплін «Економічна інформатика», «Економетрика», «Економічне прогнозування» задачами прикладного спрямування, що висвітлюють реальний поточний стан підприємств харчової промисловості в регіоні та формують професійно-практичну складову професійної культури майбутніх економістів;
- визначення структури, змістового наповнення, цільової аудиторії та розробка веб-ресурсу, присвяченому потенційно привабливим для інвестора підприємствам з позицій трансформації організаційно-економічного механізму

розвитку підприємств харчової промисловості на основі запропонованих наукових підходів та прогнозних оцінок.

В якості ілюстрації запропонованого підходу розглянемо процес моделювання загального інтегрального рівня розвитку підприємства ПАТ «Каланчацький маслозавод», розташованого у Херсонській області, що складається з десяти рівнянь компонент. Рівняння регресії були отримані після аналізу матриці парної кореляції між відповідними показниками [2-4] та представлені у табл.1.

Для управлінської компоненти, яка враховує вплив таких змінних як коефіцієнт кількісної укомплектованості персоналу управління, коефіцієнт якісної укомплектованості персоналу управління, цінна вага управлінського персоналу, який має стаж роботи на підприємстві та в галузі більш ніж 5 років, рентабельність витрат на управління рівняння регресії, яке було отримане після аналізу матриці парної кореляції між показниками, характеризується тим, що коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,986$; F-статистика (оцінка зв'язку між незалежними факторами і залежною змінною) = 54,205; значущість F (рівень значущості, який відповідає визначеному F – чим він нижчий, тим кращий зв'язок) = 3,862.

Таблиця 1

Економіко-математична модель прогнозування інтегрального індексу рівня розвитку ПАТ «Каланчацький маслозавод»

Складова	Компоненти	Модель	Коефіцієнт детермінації, R^2
Організаційна	Управлінська	$I_y=0,083+0,167x_1+0,0016x_3+0,0171x_4$	0,986
	Кадрова	$I_k=0,465-0,0065x_5+0,0056x_7+0,0269x_9$	0,895
	Мотиваційна	$I_{MO}=0,131+0,0396x_{10}+0,085x_{13}+0,0517x_{16}$	0,953
	Інформаційно-комунікативна	$I_{IK}=-0,33+0,262x_{17}+0,628x_{19}+0,012x_{20}$	0,927
Економічна	Фінансова	$I_f=0,376+0,113x_{21}+0,9107x_{23}+0,0087x_{25}$	0,864
	Інноваційна	$I_{INN}=-0,024+0,094x_{26}+0,308x_{28}+0,0143x_{29}$	0,918
	Інвестиційна	$I_{INB}=0,112+0,109x_{31}+0,0274x_{32}+0,019x_{34}$	0,856
	Маркетингова	$I_{MAP}=0,175+0,524x_{35}+0,201x_{36}+0,6031x_{38}$	0,945
	Техніко-технологічна	$I_{TT}=0,562-1,126x_{39}+0,0179x_{41}+0,0214x_{42}$	0,924
	Екологічна	$I_E=1,112-0,5882x_{43}-0,2364x_{45}$	0,892

Відзначимо, що розрахункове значення t-статистики для фактору «коефіцієнт якісної укомплектованості персоналу» (x_2) менше розрахункового значення ($t_{кр} = 2,179$), тому він не значущий і може бути виключений з

рівняння. Як показує аналіз моделі, майже 98,6 % варіації результативного показника, найбільш значущим фактором є коефіцієнт кількісної укомплектованості персоналу управління (x_1). Цей фактор має прямий зв'язок із індексом рівня розвитку за даною компонентою. При збільшенні коефіцієнту кількісної укомплектованості персоналу управління на 1% величина комплексного показника може збільшитися на 0,167%; при збільшенні питомої ваги управлінського персоналу, який має стаж роботи на підприємстві та в галузі більш ніж 5 років, на 1% величина індексу рівня розвитку за компонентою може збільшитися на 0,0016 %. При збільшенні рентабельності витрат на управління на 1 % величина індексу рівня розвитку за компонентою може збільшитися на 0,171 %.

Аналогічним чином нами були проаналізовані результати для інших компонент моделі показника інтегрального розвитку підприємства ПАТ «Каланчацький маслозавод». Обчислені показники компонент моделі дозволили відслідкувати перебіг змінення загального інтегрального показника рівня трудового потенціалу ПАТ «Каланчацький маслозавод» за період 2010-2014 рр. з урахуванням отриманого прогнозного значення на 2016 рік (рис.1).

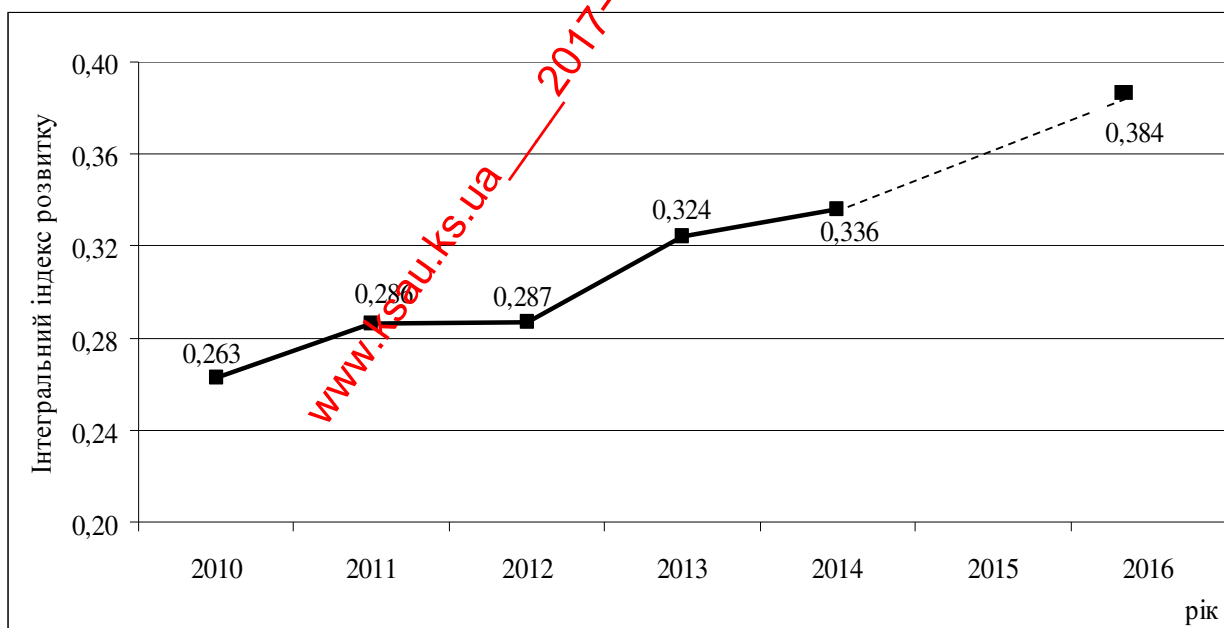

Рис. 1 – Динаміка (2010-2014 рр.) і прогноз (2016 р.) загального інтегрального індексу рівня розвитку ПАТ «Каланчацький маслозавод»

У процесі дослідження нами побудована економіко-математична модель загального інтегрального індексу рівня розвитку ПАТ «Каланчацький маслозавод», на основі якої здійснено прогнозування рівня розвитку підприємства. Визначено, що за умов реалізації запропонованих заходів щодо забезпечення розвитку загальний інтегральний показник рівня розвитку для даного підприємства матиме позитивну тенденцію і зміниться з 0,336 у 2014 р. до 0,384 у 2016 р., тобто покращиться на 14,3 %. Це забезпечить перехід

підприємства до нового якісного стану, тобто з низького до середнього рівня розвитку.

Ми вважаємо, що перспективним є впровадження задач моделювання інтегрального індексу розвитку регіональних підприємств з метою визначення їхньої інвестиційної привабливості у навчальний процес професійної підготовки майбутніх економістів у формі практичних завдань для індивідуальної роботи як складової дистанційних курсів дисциплін «Регіональна економіка» та «Економетрія». Крім того, доцільно створити тематичний веб-ресурс щодо теоретично обґрунтованих та підтверджених результатами моделювання перспективних об'єктів інвестування у підприємства агропромислового комплексу області, що, з одного боку, забезпечить оперативне інформування вітчизняних та зарубіжних інвесторів щодо перспектив розвитку краю, з іншого – дозволить неупередженому експертному середовищу об'єктивно оцінити рівень професійної підготовки майбутніх економістів у процесі вирішення завдань практичної професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андерсон В.М. Регіональна конкуренція як фактор соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / В.М. Андерсон // Електронне видання. – Режим доступу: <http://kennan.kiev.ua/kkp/content/conf06/papers/Anderson.html>.

2. Грабовецький Б.Є. Економічне прогнозування і планування: навч. посібник / Б.Є. Грабовецький. – К.: ЦУЛ, 2003. – 188 с.

3. Економічний аналіз (практикум): [навч. посіб.] / [О. П. Антонюк, Т. М. Ступницька, Н. М. Купріна, І. Є. Подгорна]. – Львів: «Магнолія 2006», 2010. – 320 с.

4. Плоткін С.Я. Статистичний аналіз даних засобами MS Excel. / Навчальний посібник./ С.Я. Плоткін, Н.В. Степаненко, М.І. Шерман – Херсон, РВВ “Колос” ХДАУ, 2007. – 52 с.

5. Шерман Є.М. Методика оцінки ефективності функціонування організаційно-економічного механізму на підприємствах харчової промисловості / Є.М. Шерман // Проблеми сталого розвитку економіки України в умовах інтеграційних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, УНУ, 5-6 грудня 2014 р.). – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Ч. 1. – С. 153-156.

6. Шерман Є.М. Тенденції розвитку харчової промисловості Херсонської області / Є.М. Шерман // Наукові засади ресурсозбереження в системі антикризового управління і відтворення економіки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, Університет економіки і підприємства, 30-31 січня 2015 р.). – Хмельницький: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Ч. 2. – С. 24-27.

Щетина В.П. – магістрант, ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна

Крикунова В.М. – к.е.н., доцент
СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Ефективна адаптація підприємства до змін зовнішнього середовища можлива за умови здійснення випереджувальних заходів, спрямованих на збереження його життєздатності та забезпечення конкурентоспроможності, тобто за умов постійного розвитку підприємства. Розвиток підприємства означає якісні зміни та оновлення його господарської системи та організаційної структури, підвищення ефективності функціонування на основі вдосконалення техніки, технології та організації праці у всіх структурних підрозділах, підвищення якості продукції та послуг, що ним надаються [3].

Слід зазначити, що поняття «розвиток» та «зростання», хоча й взаємопов'язані, однак за своїм змістом часто можуть не співпадати. Під зростанням підприємства часто розуміють збільшення його розмірів та обсягів виробництва. Про зростання підприємства свідчать показники випуску продукції, обсягу продаж, чисельності працівників тощо. Зростання є складовою економічного розвитку підприємства. В той же час, розвиток підприємства можливий не тільки за одночасного його зростання, а й за незмінних масштабів його діяльності, тобто відсутність зростання не є перешкодою для розвитку підприємства.

Найбільш часто поштовхом до змін на підприємстві є кризові ситуації. Необхідні зміни у стратегії виробничих процесах, організаційній структурі можуть здійснюватись поступово, у вигляді низки кроків, або ж радикально, у вигляді великих стрибків. Відповідно до цього розрізняють «революційну» та «еволюційну» моделі розвитку на підприємстві [2].

«Революційна» модель змін була запропонована американськими фахівцями у галузі менеджменту М. Хаммером та Дж. Чампі у 1991 р. Вона набула ще назву концепції реінжинірингу бізнесу. Вчені розглядають реінжиніринг бізнесу як принципове переосмислення та радикальне перепроєктування підприємства і його найважливіших процесів з метою кардинального поліпшення найважливіших кількісно вимірюваних показників ефективності: вартості, якості, сервісу та оперативності.

«Еволюційна» модель змін (або концепція організаційного розвитку) базується на концепції планування, ініціювання та здійснення процесів зміни соціальної системи, що передбачає залучення великої кількості учасників. Тобто, організаційний розвиток розглядається як довготерміновий, ретельний та всеохоплюючий процес зміни та розвитку підприємства та людей, які в ньому працюють.

Концепція організаційного розвитку передбачає здійснення змін у структурному та кадровому аспектах. В межах структурного підходу робиться спроба за допомогою організаційного регулювання створити сприятливі умови для досягнення підприємством поставлених цілей. В межах кадрового підходу

проводяться заходи із підвищення кваліфікації працівників підприємства (розвитку персоналу) та стимулювання їхньої готовності до сприйняття змін.

Серед наукових підходів до організаційного розвитку найбільшого поширення набули концепції розвитку підприємства через зміну його структури, тобто взаємозв'язків між окремими сферами бізнесу, відділами та підрозділами підприємства. Так, нова корпоративна модель управління сучасним бізнесом означає розширення коопераційних зв'язків між конкурентами, постачальниками і споживачами. Науково-технічний прогрес, автоматизація виробництва та управління на основі широкого використання обчислювальної техніки і засобів телекомунікації змінили традиційні уявлення про межі підприємств, руйнують їхню замкненість і роблять малоефективними тих з них, які базувалися переважно на ієрархічних структурах.

Основними варіантами розвитку підприємства є [1]:

внутрішнє зростання за рахунок використання власних ресурсів;
злиття, поглинання інших господарюючих суб'єктів з метою збільшення ресурсів та виходу на нові ресурсні ринки та ринки збуту;

перерозподіл внутрішніх ресурсів, зосередження їх на пріоритетних напрямках діяльності;

припинення здійснення неефективних напрямків діяльності, не забезпечених ресурсами. Може відбуватись шляхом продажу пакету акцій та активів, внутрішньої ліквідації або переорієнтації;

відокремлення, передача видів діяльності, не забезпечених ресурсами, іншим виконавцям на договірній основі, через продаж або виділення активів.

Слід зазначити, що вибір варіанту розвитку тісно пов'язаний із цілями, які стоять перед підприємством.

Якщо переслідуються цілі розвитку організаційних характеристик підприємства відповідними напрямками дій щодо їх досягнення є: постійне удосконалення структури управління, підвищення гнучкості, реорганізація, реструктуризація, створення організації, побудованої «вершиною донизу», децентралізація управління, делегування відповідальності, створення інноваційної структури, результатна департаментизація, формування дивізіональних організацій з виділенням незалежних підрозділів, створення міжфункціональних команд, використання горизонтальних зв'язків, інформаційних технологій, створення мережі альянсів, партнерств, оболонкових, віртуальних організацій [3].

Якщо за ціль визначено зниження операційних (трансакційних) витрат необхідними заходами будуть:

Активізація інноваційної діяльності;

Удосконалення продукції, технології, методів роботи, обліку та контролю;

Підвищення якості продукції, послуг;

Підвищення кваліфікації працівників;

Створення нової моделі бізнесу, що ґрунтується на розподілі робіт, функцій та передачі їх зовнішнім виконавцям.

У випадку, коли ціллю є усунення суперечностей, соціальний розвиток підприємства потрібними є:

Створення єдиного статусу для всіх працівників, рівність у відносинах;

Соціальне партнерство;

Пропаганда прямого зв'язку між інтересами працівника та підприємства;

Установлення тотожності інтересів власника та найманого працівника;

Рівність у можливостях просування по кар'єрних сходах;

Турбота про потреби працівників.

Соціальні заходи, спрямовані на матеріальну та нематеріальну стимуляцію працівників;

Підвищення професіоналізму працівників, менеджерів.

Якщо метою є розвиток соціального партнерства, потрібними діями будуть:

Покращення суспільного іміджу підприємства;

Створення сприятливого соціального середовища;

Поліпшення екологічної обстановки;

Зміцнення конкурентних позицій тісно пов'язано з розвитком зовнішніх господарських зв'язків. Відповідні заходи будуть передбачати:

Розвиток зв'язків зі споживачами;

Розвиток каналів розподілу продукції;

Вертикальна інтеграція;

Розвиток зв'язків із постачальниками;

Розширення ринку, регіональна експансія в результаті організації стратегічного партнерства (інтеграції, диверсифікації);

Розвиток наукового партнерства.

Таким чином, характерними рисами або факторами прогресивного розвитку підприємства чи організації є: фінансова стабільність і позитивна динаміка у прибутковості, дохідності; наявність замовників, клієнтів чи споживачів продукції або послуг, тобто джерела доходів підприємства; комфортність праці, компетентність, соціальна захищеність у забезпечені персоналу – тобто фактори, які створюють конкурентні переваги в результативності праці персоналу; позитивний вплив результатів діяльності на суспільну свідомість з точки зору охорони навколишнього середовища і споживання енергетичних ресурсів; позитивна оцінка методів і етики діяльності підприємства суспільством, персоналом і партнерами у бізнесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордійчук А. І. Теоретичні основи інноваційного розвитку аграрної сфери / А. І. Гордійчук // Науковий вісник НАУ. – 2008. – Вип. 131. – С. 77-80.

2. Дунська А. Р. Інноваційна стратегія як сучасний інструмент управління розвитком підприємства / А. Р. Дунська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20101008/5_dunska.htm

3. Чумак Л. Ф. Сучасні тенденції розвитку підприємств / Л. Ф. Чумак // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Економіка. – 2012. – Вип. 6/4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vestnikdnu.com.ua/ru/201264.php>

**Шура А.Г. –магістрант , приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон, Україна
Науковий керівник: Прохорчук С.В. - к.е.н., доцент
*ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ***

Дослідження особливостей обліку транспортних послуг свідчить, що будь-яке підприємство, що придбало чи продає щось матеріальне, стикається з необхідністю його перевезення. При цьому замовником транспортних послуг може виступати як сторона, що придбала, так і та, що продає. За такої ситуації важливо правильно і достовірно відобразити витрати на транспортування в його обліку.

Витрати, понесені на транспортування активів, що придбало підприємство, і транспортні витрати, понесені при реалізації продукції (товарів), мають різний характер. Порядок відображення транспортних витрат в обліку замовника-покупця і в обліку замовника-продавця різний.

Якщо замовник — покупець, то облік ведеться наступним чином. Витрати на транспортування запасів усіма видами транспорту до місця їх використання (включаючи витрати на страхування ризиків транспортування запасів) входять до складу транспортно-заготівельних витрат (ТЗВ) (абз. 6 п. 9 П(С)БО 9). Такі витрати включаються до первісної вартості запасів (п. 9 П(С)БО 9) і можуть бути відображені в обліку двома способами [1; 4]:

1) ТЗВ одразу включають до первісної вартості конкретних найменувань, груп, видів запасів. У такому разі витрати на транспортування відображають на рахунку обліку запасів (наприклад, на рахунку 201 — при транспортуванні сировини та матеріалів, 22 — якщо активи, що перевозяться, є МШП, 281 — при відображенні витрат на доставку товарів) у складі їх первісної вартості. Окремо вартість таких витрат не виділяють. Такий прямий спосіб доцільно використовувати в разі, якщо можна достовірно визначити суму транспортних витрат, які безпосередньо належать до придбаних запасів. Тобто, Міністерство фінансів рекомендує використовувати цей метод тоді, коли доставляється одне найменування, група або вид запасів. Якщо ж таких найменувань/груп/видів декілька, можна застосувати другий спосіб.

В той же час зазначимо: спосіб відображення ТЗВ в обліку підприємство обирає самостійно і закріплює своє рішення в наказі про облікову політику.

Тому для всіх ТЗВ підприємство має право встановити прямий спосіб їх відображення. У такому разі необхідно також установити базу, згідно з якою здійснюватиметься розподіл транспортних витрат при доставці декількох найменувань/груп/видів запасів (вартість, кількість, вага, обсяг запасів). Оскільки вага і обсяг запасів не завжди відомі, частіше базою розподілу призначають кількість або вартість. Обираючи з цих двох показників, на наш погляд, логічніше розподіляти суму ТЗВ пропорційно вартості запасів. Особливо в ситуації, коли підприємство придбаває запаси з

різним кількісним виміром;

2) ТЗВ узагальнюють на окремому субрахунку рахунків обліку запасів (наприклад, на субрахунку 200 відображають ТЗВ на виробничі запаси, на субрахунку 289 — витрати на доставку товарів) або на окремому додатковому субрахунку (наприклад, на субрахунку 2011 відображають витрати на доставку сировини та матеріалів). Як бачите, ступінь деталізації може бути різною — скільки субрахунків вводити і до яких груп запасів їх створювати, підприємство вирішує самостійно.

У разі, якщо ТЗВ відображаються на окремому субрахунку/окремому додатковому субрахунку, їх сума щомісячно розподіляється між сумою залишків запасів на кінець звітного місяця і сумою запасів, що вибули [21].

У разі, якщо замовник — продавець, то витрати на транспортування, перевалку та страхування готової продукції (товарів), транспортно-експедиторські та інші послуги, пов'язані з транспортуванням продукції (товарів), відповідно до умов договору постачання є витратами на збут. Такі витрати відображаються в обліку на рахунку 93. Витратами на збут, до речі, також визнаються витрати на транспортування готової продукції між складами підрозділів підприємства [3].

Таким чином, зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок, що витрати на транспортування запасів до місця їх використання входять до складу ТЗВ, які відносяться на первісну вартість запасів шляхом прямого включення або шляхом розподілу за середнім відсотком. Спосіб відображення ТЗВ підприємство обирає самостійно і закріплює своє рішення в наказі про облікову політику. При цьому, підприємство має право використовувати різні способи відображення ТЗВ для різних найменувань, груп, видів запасів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровенко Д. Транспортно-експедиторські послуги: особливості обліку. Режим доступу: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ007948
2. Офіційний сайт журналу «Дебет-кредит». Режим доступу: <https://consulting.dtk.com.ua/tags/avtotransport>
3. Податки та бухгалтерський облік / Інформаційно-аналітичний журнал. - Травень, 2016/№ 38. Режим доступу: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2016/may/issue-38/article-17762.html>
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» Затверджене Наказом Міністерства фінансів від 20.10.1999 року N 246 (редакція станом на 21.05.2013 р.). Режим доступу: <https://dtk.com.ua/show/2cid010093.html>

**Яровий В.Ф. – к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна
РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ
СПОЖИВЧОГО ПОПИТУ**

Діяльність у галузі сільського зеленого туризму характеризується, насамперед, специфікою послуг, що їх пропонують агрооселі. В залежності від їх дестинацій формується їх особливий цільовий набір. Тому функціонування ринку туристичних послуг на селі підпадає під дію законів вартості, попиту і пропозиції, а також конкуренції [1, с. 30]. Динаміка та обсяг попиту на послуги сільського зеленого туризму залежить, в основному, від вартості їх надання та ціни; рівня доходів потенційних споживачів; якості послуг, які надають агрооселі; від рівня цін на інші, конкурентні або альтернативні види відпочинку (переважно порівнюють з відпочинком на морі в Україні та за кордоном).

Таким чином, можна зазначити, що попит на послуги агроосель є вторинним, тобто формується як результат вибору споживачів залежно від рівня їх уподобань та платоспроможності. З урахуванням великої кількості продавців, тобто власників агроосель, стандартного набору послуг та встановлення цін на середньому рівні можна стверджувати, що суб'єкти підприємницької діяльності у сфері сільського зеленого туризму діють в умовах ідеальної ринкової структури. Однак функціонування агроосель дедалі частіше характеризується ознаками недосконалої (монополістичної) конкуренції, зокрема, через використання нецінової конкуренції.

Номенклатуру та пропозицію послуг агроосель, фермерських господарств та інших суб'єктів підприємництва галузі туризму на селі визначають, насамперед, їх витрати, пов'язані з наданням; наявність власного житла, а також природно-кліматичні умови регіону, в якому розташовані сільські домогосподарства [2, с. 82]. Державна політика щодо розвитку сільських територій та кількість суб'єктів господарювання – селян-власників агроосель у сукупності визначають доцільність ведення підприємницької діяльності у сфері сільського зеленого туризму. На доступність туристичних послуг на селі впливає також наявність об'єктів інфраструктури загального користування – шляхів сполучення, засобів зв'язку, культурно-мистецьких, медичних закладів та ін.

Реальним відображенням стану та структури ринку у сфері сільського зеленого туризму, механізмом взаємоузгодженості інтересів господарюючих суб'єктів – продавців і покупців послуг, тобто власників агроосель, є співвідношення між їх попитом і пропозицією. Способом встановлення раціонального співвідношення між ними є формування ринкових цін. Це зумовлює досягнення динамічної рівноваги між попитом і пропозицією, отже, відтворення стимулів, з одного боку, для соціально-економічних суб'єктів виробляти й надавати послуги сільського зеленого туризму та отримувати відповідний дохід, а з іншого – отримувати якісні й доступні послуги та продукти.

Це досягається за такого рівня цін і обсягів послуг сільського зеленого туризму, коли кількість послуг, які пропонуються та продаються, повністю задовольняє потреби споживачів та відповідає їм. Таким чином, формується ціна рівноваги на послуги агроосель. Ціна як визначальний чинник функціонування підприємництва, зокрема і у сфері сільського зеленого туризму, формується під впливом попиту і пропозиції на них [3, с. 182]. Безумовною перевагою сільського зеленого туризму порівняно з іншими видами туристичної діяльності є відносно нижчий рівень цін на послуги, їх різноманітність та доступність, унікальність за регіонами, гнучкість цін та можливість домовитися з індивідуальним господарем агрооселі.

З іншої сторони, діяльність агрооселі як суб'єкта підприємництва у сфері сільського зеленого туризму залежить від механізму взаємодії складових туристичного ринку. Йдеться про узгодження економічних та інших (екологічних, соціальних) інтересів його суб'єктів, наявність інституційних та інших інструментів регулювання та впливу, стратегій управління. Крім того, суб'єкти сільського підприємництва у сфері туризму потребують підтримки сільських громад, державних органів влади, оскільки їх інвестиційні ресурси як правило, є обмеженими.

Отже, основою туристичної діяльності на селі є послуга агрооселі. Пропозиція послуг, які надаються відпочивальникам, складається з послуг рекреації, оздоровлення та розваг; проживання й побутового обслуговування; харчування; транспортного, інформаційного, освітньо-культурного забезпечення [4]. Вважається, що один зайнятий у сфері туризму дозволяє залучити ще одинадцять додаткових працівників у інших видах діяльності, а у сільському господарстві – тільки чотири. В такому розумінні сільський зелений туризм є не лише важливою складовою споживчого ринку. Він є дієвим чинником розвитку сільських територій, диверсифікації сільської економіки та відродження села.

Таким чином, функціонування та розвиток підприємницьких структур у галузі сільського зеленого туризму здійснюється на ринкових засадах. Системне управління ними ґрунтується на врахуванні попиту і пропозиції, їх співвідношення та динаміки, тобто ринкової кон'юнктури. Стратегічні рішення при цьому формуються на засадах врахування низки чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, а саме: екологічних, соціальних, фінансово-економічних, політичних, психологічних, світоглядних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романюк І.А. Системно-структурні дефініції категорій у галузі сільського зеленого туризму: узагальнення та використання / І.А. Романюк // Науковий вісник ХДУ. – Серія: Економічні науки. – Вип. 15. Ч. 3. – Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2015. – С. 29-31.
2. Корчинська О.О. Організаційно-економічне та інституційне забезпечення розвитку сільського зеленого туризму / О.О. Корчинська // Агросвіт. – 2015. – № 5. – С. 80-83.

3. Самолюк Н.М. Сільський туризм як перспективний напрям самозайнятості сільського населення / Н.М. Самолюк // Соціально-трудова відносина: теорія та практика : зб. наук. пр. / ред. кол. А.М. Колот. – К. : ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана", 2012. – № 2(4). – С. 180-186.

4. Зайцева В. М. Світові тенденції розвитку сільського та агротуризму [Електронний ресурс] / В. М. Зайцева // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – Вип. 2 (10). – Режим доступу : file:///C:/Users/user/Downloads/eui_2013_2_28.pdf.

Szczepan Piasecki, Zdzisław Matuszewski
Wyższa Szkoła Handlowa, Radomiu, Polska
GOALS AND MEASURES OF THE AGRARIAN POLICY
OF EUROPEAN UNION

22 million farmers and agricultural workers are at heart of one of the biggest economic sectors in the European Union (EU), the agri-food sector. Around 44 million jobs in food processing, food retail and food services depend on agriculture. Agriculture is the only sector of the European Union (EU) where there is a common policy. Agricultural policy is proposed by a supranational authority – the European Commission, agreed to or amended by agricultural ministers of EU member nations, and reviewed by the European Parliament. Historically, the EU's Common Agricultural Policy (CAP) has played a critical role in connecting very diverse European countries and, thus, has helped solidify national commitment to the EU.

Initiated in 1962, the CAP is a domestically oriented farm policy based on three major principles [4]:

a unified market in which there is a free flow of agricultural commodities with common prices within the EU;

product preference in the internal market over foreign imports through common customs tariffs;

financial solidarity through common financing of agricultural programs.

The primary objectives of CAP are to:

increase agricultural productivity;

ensure a fair standard of living for farmers;

stabilize markets;

guarantee regular food supplies;

ensure reasonable prices to consumers.

The CAP's main instruments include agricultural price supports, direct payments to farmers, supply controls, and border measures. Domestic price supports were the historical backbone of CAP farm support, but have been largely replaced in this decade by direct payments, which now account for around 70 percent of the CAP budget. Prices for major commodities such as some grains (barley, bread wheat, and corn), dairy products, beef and veal, and sugar still depend on the intervention price

as a guaranteed floor price, but at much lower levels than before the reforms. If world prices are high, then intervention in the market is not needed.

While price support remains a means of maintaining farm income, payments made directly to producers provide substantially more income support. The payments specified in the 2003 reform are made to farmers based on the average level of payments made during 2000-02, and no production is required. In the livestock sector, headage payments (payments per animal) are made in the beef and sheep sectors based on 2000-02 average payments, with no production required. Other special payments are made, but they are relatively minor in value.

The 1992 reforms instituted a system of supply control – through a mandatory, paid set-aside program to limit production – that was maintained until the reforms of 2008 when set-aside was abolished. To be eligible for compensation payments in the 1992 reform, producers of grains, oilseeds, or protein crops had to remove a specified percentage of their area from production. Agenda 2000 set the base rate for the required set-aside for arable crops at 10 percent. Producers with an area planted with these crops sufficient to produce no more than 92 metric tons of grain are classified as small producers and were exempt from the set-aside requirement. While set-aside is no longer used, it could be re-established if conditions such as over supply returned. Supply-control quotas have been in effect for the dairy and sugar sectors for two decades.

The CAP maintains domestic agricultural prices above world prices for many commodities. In preferential trade agreements, such as those with former colonies and neighboring countries, the EU satisfies domestic consumer demand while protecting high domestic prices through import quotas and minimum import price requirements. The CAP also applies tariffs at EU borders so that imports cannot be sold domestically below the internal market prices (intervention prices) set by the CAP. Although the Uruguay Round Agreement on Agriculture (URAA) called for more access to the EU market, market access to the EU's agricultural sector remains highly restricted in practice.

EU farm policy has evolved considerably in recent decades to help farmers face new challenges and also in response to changing public attitudes. Successive reforms mean that farmers now base their production decisions on market demand, rather on decisions taken in Brussels. The most recent reforms shifted the focus towards [2]:

- greener farming practices;
- research and the spread of knowledge;
- a fairer support system for farmers;
- a stronger position for farmers in the food chain;

helping consumers make informed choices about their food, through EU quality-labelling schemes (these labels – indicating geographical origin and the use of traditional ingredients or methods, including organic farming, – also help make EU farm products competitive on world markets);

promoting innovation in farming and food processing (aided by EU research projects) to increase productivity and reduce environmental impacts, e.g. using crop by-products and waste products to produce energy;

encouraging fair trade relations with developing countries – by suspending export subsidies for farm products and making it easier for developing countries to export their products to the EU.

Agriculture is one area of policy where EU governments have agreed to fully pool responsibility – along with the necessary public funding. So instead of policy and financial support being directed by each individual country, they are the responsibility of the EU as a whole. As a share of the EU budget, farm spending has dropped sharply from its peak in the 1970s of nearly 70% to around 38% today. This reflects both an expansion of the EU's other responsibilities and cost savings from reforms. Since 2004, for example, the EU has welcomed 13 new member countries without any increase in farm spending [1]. To achieve sustainable and competitive agriculture, EU money is used for:

income support to farmers, based on market orientation (i.e. production that meets consumer demands), and linked with environmental sustainability, animal health and welfare, and food safety;

market measures to balance impacts on vulnerable common agricultural markets due to external factors such as weather conditions or a high price volatility;

rural development programmes responding to the specific needs for rural development of each of the 28 EU countries.

With an annual budget of roughly €59 billion, those measures are financed through the European Agricultural Guarantee Fund and the European Agricultural Fund for Rural Development.

REFERENCES

1. Agriculture and rural development / European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/agriculture/index_en

2. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2016 / OECD Multilingual Summaries. Available at: <http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/monitoring-and-evaluation.htm>

3. Economic Research Service / United States Department of Agriculture. Available at: <https://www.ers.usda.gov/topics/international-markets-trade/countries-regions/european-union/common-agricultural-policy/>

4. Tangermann S. Agricultural Policy in the European Union / An Overview - S. Tangermann, S. von Cramon-Taubadel. Available at: <https://www.uni-goettingen.de/.../Diskussionsbeitrag-1302.p>

ЗМІСТ

Аверчев О.В., Дімітрієв С. Сучасний стан та перспективи вирощування соняшнику в умовах причорноморського степу України.....	3
Аверчев О.В., Осіній А.О. Динаміка і перспектива вирощування сорго в Україні.....	6
Аверчев О.В., Осіній О.А., Кохоров А. А. Сучасний стан та напрями підвищення ефективності виробництва рису в Україні.....	8
Аверчев О.В., Татаров О. С. Сучасний стан та перспективи вирощування квасолі.....	11
Аверчева Н. О. Економічна ефективність виробництва м'яса птиці в сільськогосподарських підприємствах Херсонської області.....	14
Антощенкова В.В., Богданович О.А. Споживання основних продуктів харчування, як чинник економічного потенціалу аграрного сектору.....	17
Білоусова С.В. Інтеграційні процеси розвитку АПК	20
Бойко В.О. Експортний потенціал підприємств Херсонської області... ..	22
Бойко Л. О., Артюх Д. Соевиробництво – конкурентоспроможна галузь економіки України.....	24
Бойко Л.О., Степанова М.М. Особливості розвитку ринку сільськогосподарської продукції Херсонської області.....	26
Бойко Л. О. Чехун В.В. Перспективи розвитку українського ринку яєць та яйце продуктів.....	30
Боліла С.Ю, Коваль С.В. Розвиток регіональних аграрних систем на принципах інноваційності.....	32
Бородіна О.М. Стан зовнішньоекономічних відносин із країнами ЄС... ..	35
Вермієнко Т.Г. Проблеми вдосконалення організаційно-економічного механізму фінансування аграрних підприємств.....	38
Галат Л.М. Сучасні тенденції в галузі овочівництва України.....	40
Грановська В.Г., Шестун М.Ю. Система насср, безпечність і контроль якості продукції на підприємствах харчової промисловості	44
Грудинін Б.Р. Методи товаропостачання.....	47
Губа М.І., Карташова О.Г. Світовий досвід організації аграрного ринку.....	49
Дудченко В.С., Крикунова В.М. Бюджетування як управлінська технологія.....	52

Ігнатенко М.М. Критеріальний підхід до оцінки соціальної відповідальності аграрних підприємств та корпорацій.....	55
Кан О.В., Петрова О.О. Державна підтримка суб'єктів малого підприємництва.....	57
Качанова А.О., Федорова Н.Є. Особливості побудови маркетингових комунікацій на ринку вина.....	60
Кирилов Ю.Є., Желуденко К.В., Методи оцінки конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств.....	63
Кирилов Ю.Є., Осадчий О.О. Дослідження управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств.....	66
Ковальов Д.В. Оцінка економічної ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств Херсонської області.....	69
Ковтун В.А. Інвентаризація – найефективніший метод контролю виробництва продукції м'ясного скотарства.....	71
Кононець Н.Г. Економічна ефективність вирощування сучасних сортів пшениці озимої в умовах степу України.....	74
Кривець Ю.М. Проблеми та напрями раціонального використання природних ресурсів аграрних підприємств в умовах криз та несистемних викликів.....	78
Крикунова В.М. Еволюція теорії конкуренції.....	80
Лобода О.М., Кириченко Н.В. Напрямки підвищення ефективності управління аграрних підприємств за допомогою достатніх умов оптимальності.....	82
Мармуль Л.О. Виклики та стратегії системного управління фінансово-економічною безпекою агроформувань України	85
Минкіна Г. О. Інвестиційна стратегія та її роль у посиленні конкурентних переваг аграрних підприємств.....	88
Морозов О.В., Грановська Л.М. Морозова О.С. Особливості використання зрошуваних земель за різними формами власності (на прикладі Херсонської області).....	91
Морозов Р.В., Дудченко В.В. Особливості функціонування ринку рису в Україні.....	94
Мохненко А.С. Принципи и фактори спеціалізації підприємств.....	96
Нікітенко К.С. Роль фінансових ресурсів в діяльності економічних суб'єктів.....	98
Панкратьєва Т.Л. Інвестиційне забезпечення сільського господарства	

України та напрями підвищення рівня інвестиційної привабливості агропромислового комплексу.....	101
Пеньковський В.С., Галич О.А. Завдання та функції підприємств сільського зеленого туризму у розвитку сільських територій.....	104
Петрова О.О. Аналіз інноваційної діяльності підприємств в Україні.....	106
Постол А.А. Ефективність та конкурентні переваги диверсифікації сільськогосподарського виробництва.....	109
Прохорчук С.В. Глобальний інноваційний індекс: оцінка стану.....	111
Романюк І.А. Просування готельно-ресторанних послуг у сфері туризму.....	114
Рудік Н.М. Особливості формування та використання трудового потенціалу.....	116
Рунчева Н.В. Державно-корпоративне управління розвитку сільського господарства.....	120
Руснак А.В. Роль стратегічного планування у розвитку сільських територій регіонів.....	122
Руснак А.В., Алещенко Л. О. Сутність, види та функції сільських територій.....	125
Руснак А.В., Олійник В.С. Інноваційно-інвестиційні засади забезпечення економічного зростання аграрного сектору України.....	128
Самайчук С.І. Економічна ефективність виробництва зернових культур в Херсонській області.....	130
Сілецька Н.В. Концептуальна модель стратегічної адаптації аграрного виробництва.....	133
Соколова Л.В. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму як напрямку розв'язання проблем сучасного села.....	136
Степанова І.В. Напрями стратегії інноваційного розвитку підприємств аграрного комплексу.....	139
Танклевська Н.С., Ковальова А.О. Основи формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств.....	142
Танклевська Н.С., Мірошніченко В.О. Основні стратегічні орієнтири посилення фінансового потенціалу аграрних підприємств.....	145
Танклевська Н.С., Ярмоленко В.В. Обов'язкове і добровільне страхування у сільському господарстві	148
Тарактей М.А. Основні агенти соціально-економічних перетворень у системі господарювання й управління.....	150

Фомішина В.М., Тарасюк А.В., Прищепо В.С. Структурування світової економіки на основі нової парадигми конкурентного сільського господарства.....	153
Шепель Т.В. Роль трудових ресурсів в ефективному функціонуванні ресурсного потенціалу підприємства.....	157
Шерман М.І., Степаненко Н.В., Шерман Є.М. Регіональна специфіка розвитку підприємств та проблеми наповнення навчальним контентом дистанційних курсів.....	159
Щетина В.П., Крикунова В.М. Сутність розвитку підприємства.....	163
Шура А.Г., Прохорчук С.В. Особливості обліку транспортних послуг..	166
Яровий В.Ф. Розвиток сільського зеленого туризму на основі споживчого попиту.....	168
Szczepan Piasecki, Zdzisław Matuszewski Goals and measures of the agrarian policy of European Union.....	170
Зміст	173

www.ksau.ks.ua — 2017-06-02 11:15:40

ДЛЯ НОТАТОК

www.ksau.ks.ua 2017-06-02 17.15.40

Збірник тез
Міжнародної науково-практичної Інтернет - конференції
**ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ:
НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ**
Частина I
6-7 квітня 2017 року

За редакцією д.е.н., доцента Руснак А.В.

Умовн.друк.арк 9,19

Видається в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори статей. Думки, положення і висновки, висловлені авторами, не обов'язково відображають позицію редакційної колегії.

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

2017 р.

Технічний редактор – к.е.н., доцент Петрова О.О.

Підписано до друку 10.05.2017.

Формат 60X84 1/16. Папір офсетний. Друк різхографія.

Гарнітура Times New Roman.

Умовн.друк.арк. 9.19. Наклад 100

Віддруковано з готових оригінал-макетів у ТОВ «ВКФ «СТАР»ЛТД»
м. Херсон, вул. Петренка, 45
www.stardruk.com.ua